

Giñgit manda kíndem Matayoli youkuk Ama Wapmañ Yesu indañguk

Yesu en ama wapmañ Devit endok sambat

¹ Anutuli Yesu en Mesia * nimbí taleñguk endok soliilok kot sambat wín ñindiñ: Yesu endí ama wapmañ Devit endok sambat, tímber Devit endí Ablaamdo sambat. ² Ablaam wín Aisak endok beu, Aisak wín Jekop endok beu, tímber Jekop wín Juda gitá dal kwayañii endok besí. ³ Juda wín Peles gitá Sela endok beset. (Menjettok koi Tama.) Tímber Peles wín Heslon endok beu, Heslon wín Ram endok beu. ⁴ Tímber Ram wín Aminadap endok beu, Aminadap wín Nason endok beu, Nason wín Salmon endok beu. ⁵ Tímber Salmon wín Boas endok beu. (Meñlok koi wín Rahap.) Tímber Boas wín Obet endok beu. (Meñlok koi Rut.) Tímber Obet wín Jesiloc beu, ⁶ Jesi wín ama wapmañ Devit endok beu.

Tímber Devit wín Solomon endok beu. (Solomon meñ wín dama Ulialok tamín pakuk.) ⁷ Tímber Solomon wín Reoboam endok beu, Reoboam wín Abia endok beu, Abia wín Asa endok beu. ⁸ Tímber Asa wín Jeosafat endok beu, Jeosafat wín Jeolam endok beu, Jeolam wín Usia endok beu. ⁹ Tímber Usia wín Jotam endok beu, Jotam

* **1:1:** Anutuli ama wapmañ no amatamñii epmektok nimbí e-kwambiñ da tím biñguk. Ama wolok koi Juda amatamdo manda plon wín Mesia, tímber Grik manda plon Klisto kítiañ.

win Ahas endok beu, Ahas win Hesekia endok beu. ¹⁰ T̄imbi Hesekia win Manase endok beu, Manase win Amon endok beu, Amon win Josaia endok beu. ¹¹ T̄imbi Josaia win Jeoiakin git̄a dal kwayañii endok besi. Nain wolonda Babilon nasili Islael amatam kaikan git̄inginemb̄i, endok kwelan kuñgulok yanañgip ñañgilin.

¹² Yesulok solii Babilon ña pakilin, walinin b̄ikap Yesu en indañguk endok kot sambat win ñindin: Jeoiakin win Sealtiel endok beu, Sealtiel win Selubabel endok beu. ¹³ T̄imbi Selubabel win Abiut endok beu, Abiut win Eliakim endok beu, Eliakim win Asol endok beu. ¹⁴ T̄imbi Asol win Sadok endok beu, Sadok win Akim endok beu, Akim win Eliut endok beu. ¹⁵ T̄imbi Eliut win Eleasa endok beu, Eleasa win Matan endok beu, Matan win Jekop endok beu, ¹⁶ Jekop win Josep endok beu. T̄imbi Josepti tamin Malia t̄imbimbi, Malialit wakan Yesu apmitnguk, koi Mesia kitian.

¹⁷ Wintidinda ama sambat Ablaamduk plon kusei k̄imipi b̄ikap Devittok plon talelak win 14, t̄imbi sambat wintidangangot Devittok plon kusei k̄imipi b̄ikap Babilon ñañgilin endok plon talelak win 14, t̄imbi walinin ama sambat nombo indata-biumbi, Mesia indañguk endok kunakunatsi win bo 14got.

Yesu indaindanlok kasat

¹⁸ Yesu Mesia indañguk wolok kasat win ñindin. Endok meñ Malia Josepta git̄ingit wilimitingilin. Endi gama yakan nim kuñilimbi, Dindim Woñdi kundit t̄imbimbi, Malialit gwañgwā minjip t̄inguk. Wintidin indañmitnguk win inda-dakleumbi, ¹⁹ git̄ingitñin Josep endi biup

nanditñguk. Gan endi ep tindin kñdem kuñgukta siñgi mayek nñm miup nanditñpi, gitakan biup nanditñguk. ²⁰ Winditñ timbepi nanandi kena ti-kuñtilimbi, Wopum Anutuli añelo no nñmulimbi, lat plon indañmimbi nñguk, “Josep, ama wapmañ Devit endok komblin, dik ñinditñ nandit: Malia gwañgwá mñnjip tilak win Dindim Woñ endoññan nanin, wala timbi dik en tamga timbep nñm misiwitñ. ²¹ Gwañgwá apmekak en wakan amatamñii yomjilok toptop plon nanin epmekak, wala timbi koi Yesu kitukañ.” Añeloli winditñ nñguk.

²²⁻²³ Wopumdi plofet ama no damañgan kuñguk endok man plon ñinditñ indauktok eñguk, “Nandañ. Wembe sim ama gitá gama nñm douñguk noli gwañgwá mñnjip timbi, gwañgwá apmiumbi, endok koi Emanuel kitinekaliñ.” [☆]

(Kot wolok kusei win ñinditñ, ‘Anutuli nin gitá kulak’). Manda walí bien indauktok nepek winditñ Malialoñ indañmimbi.

²⁴ Timbi Josepti dounan nanin milapi, Wopumdoñk añeloli molo manda nñguk wolok tuop klembi tiñguk. Endi tamín Malia nañgilimbi, ilnan ñañgimik. ²⁵ Timbi endi wapat tamdok kuñgu gama nñm kuñgitñknan Maliali gwañgwá apmiumbi, Josepti gwañgwá wolok koi Yesu kititñguk.

2

Soliña nanditale amali Juda amatam dok ama

[☆] **1:22-23:** Asaia 7:14

wapmañ komblin kanepi biñgiliñ

¹ Elotti Juda amatamdok ama wapmañ paliñilimbi, Yesu gwañgwali Betleem it kwelan, Judia distrik wandiñ indañguk. Tîmbi soliña nandi-tale amalî maim lambîlak kandañ nanin bîmbi, Jelusalem it kwelan tombi ² e-nandiñbi eñgiliñ, “Gwañgwâ Juda amatamdok ama wapmañ kuuktok indak endi kwet delok patak? Nîndi endok soliña maim lambîlaknan indaumbi kañbi, ‘Mîlelem tiñmîna’ embi kle bamîñ.”

³ Tîmbi ama wapmañ Elot endi manda wiñ nandiñbi, nandum miłatañguk, tîmbi amatam Jelusalem kuñgilîñ gitik endi bo wiñdiñgango tîñgiliñ. ⁴ Tîmbi Elotti tapma ama biesi ba endikñe manda nandi-tale ama kitî-semum bîumbi e-nandi tîmbi enguk, “Mesia endi it kwet delok sînîk indauktok een?” ⁵ Eumbi tambane niñgiliñ, “Betleem it kwelan, Judia distrik kandañ. Neta, plofet ama noli Anutulok manda no niñdiñ youp biñguk patak,

⁶ ‘Betleem it kwet Judia kwelan,
dîkok kandañ telak dama no indambi,
Isael amatamnai yanañgi pi yambi-dîkñeukak,
wala tîmbi dîk Juda it kwet damandama tañ
diwiñ endok pîmbiñ nim. Nîm sînîk.’ ” *

⁷ Tîmbi Elotti manda wiñ nandiñbi, soliña nandi-tale ama telak gitak en-tiañeum bîumbi, soliña walî dawanda sînîk indañguk wolok en-nandi-kiliñ eumbi ni-dakleñgilîñ. Ni-dakleum nandiñbi, ⁸ Betleem ñaneliñdok en-mupi eñguk, “Sîndi ñambi, e-lonji tî-kiliñ embi, gwañgwâ wiñ tîmbi indanekaliñ. Tîmbi indaumbi,

* ^{2:6:} Maika 5:2

nombo undane bim nanbim nandimbì, nak bo wìndiñgangot ñambi, milelem tiñmetat.”

⁹ Wìndiñ eumbi, endi Jelusalem bimbi, Betleem ñañgilin. Telak plon ñañipi, soliña maim lambilaknan kandañ kañgilin walibindambo inda-sembi, telak dama ti-seum ñambi, Betleem tomgilin. Tombimbi, soliñali gwañgwa pakuk it wolok plon ña kwambim ñam dam pakuk. ¹⁰ Palim kañbi, walenji kindem daumbi, siliñli wopum sínk tìmbi, ¹¹ it wolok ginañnan loñgilin. Lombi, gwañgwali meñat palimbi kañgilin. Kañbi milelem ti-ñimbi, nepek kusei kusei tuan loloñ mep biñgilin wìn jimbi, timit písapi, simba kindemda miñgilin. Wìn gol wakit tuk miñliñ kindem siñgin plon saplesaplelok, ba nepek miñliñ kindem sinjílok wandin miñgilin. ¹² Tìmbi Anutuli doulat plon Elottok kandañ nim undane ñaneliñdok molo manda enbimbi, endi telak tambon nolok isë kuseinan ñanepi ñañgilin.

Anutuli Yesu gwañgwa tike-kamaiñguk

¹³ Soliña nandi-tale amali ña-taleumbi, Wopum dok añelo noli doulat plon Joseptoñ in-dañmimbi niñguk, “Ama wapmañ Elot endi mik amañii gwañgwa ñin lonjimbi wili kímneliñdok en-mulepi tilak. Wala tìmbi dik miłapi, gwañgwa meñat yanañgilimbi, Isip kwelan pi ñambi, wandiñ kunekaliñ, nak undane bimbilok ganbetat wolok tuop.” ¹⁴ Eumbi, Josepti miłapi, gwañgwa meñat yanañgilimbi, tim Isip kwelan ñanepi ñañgilin. ¹⁵ Ñambi, wandiñ pat-takuumbi, Elotti sembiñguk.

Wopumdi plofet ama nolok man plon ñiñdiñ
indauktok eñguk,

“Níñana Isip kwelan kuumbi kítíñmambi
bíñguk.” [◊]

Wín manda wali bien indauktok wakan endi Isip
kwelan ñia kuñgilíñ.

¹⁶ Elotti soliña nandi-tale amali juluñit
tíñmiñgiliñ wín ka-nandi-tombi, gimbít kolan
tímbi, mik ama en-mulimbi, Betleem it kwelan
ba kwet díwín ñasíñgan pakañ wandiñ ñañgiliñ.
Ñambi, gwañgwa gwílat típet ním makleñgiliñ
wín gitik yandípmum kím-taleñgiliñ. Neta,
soliña nandi-tale amali Elotta ñiñdiñ niñgiliñda
tímbi, “Niñdi soliña wín ka-ta-bíñambi, gwílat
típet tìlak.” ¹⁷ Nepek wíndiñ indaumbi, plofet
Jelemaialí manda ñiñdiñ eñguk wolok bien inda-
dakleñguk,

¹⁸ “Rama it kwelan kwawa indaumbi,
mano kwílim wopum tañ.

Wín Resellok komblinñii endi gwañgwanjii gitik
kím tale-sínik tañgiliñda kut-blambla
eumbi,

binelíñdok en-busumbusuk ti ním ka biañ.” *

¹⁹ Ama wapmañ Elotti sembiñgukta, Wopum-
dok añelo noli Joseptoñ Isip kwelan lat plon in-
dañmímbi níñguk, ²⁰ “Gwañgwa wíli kímbektok
eñgiliñ endi ip gitíkkan kím-taleñgiliñ, wala
tímbi dík mílapí, gwañgwa meñot yanañgiliñbi,
Isael kwelan undane ñawít.” ²¹ Eumbi mílapí

[◊] **2:15:** Hosea 11:1 * **2:18:** Jeremaia 31:15 Damañgan Resel
wín Jekoptok tamín kuñguk, Josep git Benjamin endok meñjet.
Juda amatamdi enda nandum endi endok menjí wandin tìlak.

yanañgipi, Islael kwelan undane biñguk. Bi tombi,²² ‘Elottok n̄ñaoñ Akelao endi beulok k̄injan Judia distriktok ama wapmañ indambi yamb̄-dikñelak’ git̄ w̄in nandimbi, kwet wandiñ ña kuupi misiñguk. Gan lat plon molo manda nandimbi, Galili distrik wandiñ ñambi,²³ it kwet no koi Nasalet wandiñ ña pat-kuñguk. Plofet amali Mesiala “Nasalet ama n̄inekalin” eñgilîñda t̄imbi Josepti wandiñ ña papi kuñilimbi, manda wal̄ bien indañguk.

3

Yoane tuk ii-sem kena tiñguk w̄in endi Yesulok telak ti-dindimeñmiñguk

¹ Yesuli gama Nasalet it kwelan kuñilimbi, Yoane amatam tuk i-semliñguk endi Judia distrik wandiñ kwet s̄ilanin kambaññan wandinnan ña kuñipi, amatam git̄ manda ñindin enguk,² “Nain n̄im ombataumbi, Kunum Molomdi amatam git̄ik indañgan yamb̄-dikñeukak, wala t̄imbi sindi ti-pañgipañglembi, ḡinañji tambanewit!”³ W̄in Yoanelañgan plofet Aisaiali manda ñindin embi youkuk patak,

“Kwet kambaññan s̄ilaninnan ama noli ñindin kit̄lak,

‘Wopumdo telak ti-ñimbi,
ti-dindime kena tiñm̄inekalin.’”⁴ *

⁴ Yoaneli plofet ama no nomik dasidasin kamel domdi tiñdin w̄in dasimbi, boñgjunan bit gwilapti tembi pa kuliñguk. T̄imbi endok nanañ w̄in gotak git̄a bupit tuk koñgom kli ḡinañ nanin epbi pa naliñguk.⁵ T̄imbi Jelusalem it kwet

* 3:3: Aisaia 40:3

ba Judia distrik ba Jodan tuk tombo tombongan nanin amatam asupgandi endoñ bimbi,⁶ yomji e-jamilaumbi, Jodan tuknan ginan tambatambatok tuk i-semliñguk.

⁷ Tımbi endi Falisi ba Sadusi ama asup tuk inepi bium yambimbi, nindin enguk, “Sındi ama manji manbenji malet upmat nomik. Anutuli kolanjilok tuan ombi-samepi tılkak. Sındi nokoñ bimbi, nindin nandañ ba, ‘Tuk inetamiñda, endok gimbít wılbane-kotnetamiñ?’ Nanandinji walı bien nım tılkak! ⁸ Sındi gınañji tambaneñgilidı, wolok tuom ep tindinji kındem wolok bien daut nımumbi kana! ⁹ Nım kañbi, gınañjılı manda juluñ nindin eneliñ, ‘Nındi Ablaamduk sambatta tımbi kolandok kınjan nım tıkenekamıñ.’ Nak sanba nandiwit: Anutuli gumañ eumbi, sindok kınjan kawat ñalı Ablaamduk sambat indaneliñ! ¹⁰ Kapinoñgo ipkan komba kuseinan kımıkımılıñ patak, wala tımbi kombalı bien kındem nım pa laliyañ wıñ gitik jınmib, komba gınañ silok.

¹¹ Amatam diwisiñ gınañji tambaneñgilidı wıñ sambi-nandinelidok nak tukgot i-samlet. Gan ama no siñgina kandañ indaukak endi Dindim Woñ git komba dindin i-samekak. Endi loloñ sínik, nak kambak ñandin ñalı kesi gwılap kiundilimettok tuop nım. ¹² Endi amatam kındem ba kolan ep danbepi tılkak, wıñ amali plaua nanañ minjip git gwılap ep danbi, bien wiñi-kopi, gwılap ba kılıkılık siu dılkak, wındiñgangot ama walı kındesi epbi, kolası komba kımkıim nımnat gınañ ep siu dınekalıñ.”

Yoaneli Anutulok Niñaañ Yesu tuk iñmiñguk

¹³ Nain wolonda Yesuli Galili distrik bimbi, Jodan tuknan ña tombi, Yoaneli tuk iñmektok niñguk. ¹⁴ Gan Yoaneli Yesulok kusei kanandi-tombi, “Wîndiñ nîm” embi, kîmîsip ñîmbi niñguk, “Dîk mek nak tuk i-nameñ ñak. Nitekta tîmbi nokoñ bîlañ?” ¹⁵ Gan Yesuli tambane niñguk, “Man ñîndiñgit nandi-nambi, nak elet wîndiñ ti! Wîndiñ tîñipi, Anutuli dîndîm kuñgula elak wîn tuopkan kîmît-kleendetamîk.” Wîndiñ eumbi nandi-ñîmbi, gînan tambatambatok tuk iñmiñguk.

¹⁶ Iñmî-taleumbi, wolongan tuk pawan lambî ipi kañguk wîn: kunum tombîmbi, Anutulok Woñdi mambaip wandin endok plon pîumbi kañguk. ¹⁷ Kañilîmbi, kunum gînañ nanin manda no ñîndiñ kitu pîumbi eñguk, “Ñîne nokok niñana sînîk. Nak gînañnal en kasilembi, nandi-koñgom tîñmîlet.”

4

Satandî Yesu ti-kuyuk tiñmîñguk

¹ Yesuli tuk i-taleumbi, Satandî ti-kuyuk tiñmektok Dîndîm Woñdi en nañgilîmbi, kwet kambaññañ sîlaninnan ñañguk. ² Ñambi, tim sandap 40 nanañ gîtik kîmîsip ti-talembi, nanañ gawat kuñguk. ³ Tîmbi ti-kuyuk amalî endoñ bîmbi niñguk, “Tîkap dîk Anutulok Niñaañ sînîk kulañda, kusaka tîmbi dakleuktok kawat ñî pakañ enbîmbi, kînjan nanañ indawit.” ⁴ Eumbi, mandan wîlambane-kopi tambane niñguk, “Anutulok mandan ñîndiñ youyoulin

patak, ‘Nanañliñgot kuñgu nîm mîlak. Nîm. No en Anutulok man mandan kîmit-klembi tañgonelakta endî wakan kuñgunat tîlak.’ ” [☆]

⁵ Wînaña Satandî Yesu nañgîpi, Anutulok it kwet, Jelusalem, wandîñ ñambi, tapma it pendîm malap plon lo kîmîpi ⁶ nîñguk, “Ale. Dîk Anutulok Nîñâñ sînîkta, dîkopi ma pi! Nekta, manda ñîndîñ youyoulin patak, ‘Anutuli añeloñii gambi-dîkñenelîñdok enbîmbi, dîkok piuñda kîsili gepmumbi, kawat nolî kesîka no nîm youlekak.’ ” [☆]
⁷ Eumbi, Yesuli tambane nîñguk, “Nîm. Manda nombo ñîndîñ youyoulin patak, ‘Dîk Molomga Anutu endok gembîn inda-dakleuktok ti-kuyuk nîm tiñmekañ.’ ”

⁸ Wîndîñda Satandî nombo nañgîpi, kwet jañgîn ombap sînîk no wolok plon lo kîmîpi, kwet gitik wołok gembîn ba paman daulîmîñguk.

⁹ Daulîmbi nîñguk, “Tîkap dîk naka mîlelem ti-nambi, nan-wowôñ tîmbetañda, nepenepek kalañ ñîn gitik sînîk dîkok bi-gametet.” ¹⁰ Eumbi nîñguk, “Satan, dîk nambimbi ñau! Manda ñîndîñ youyoulin patak, ‘Dîk Molomga Anutu en noñganda mîlelem ti-ñîmbi, kuñguñga endok giñgit wiñimekañ.’ ” [☆] ¹¹ Yesuli wîndîñ eumbi, Satandî kak bim ñaumbi, añelolî bîm tîmbi platañgilîñ.

Yesuli amatam Anutulok kapmalnan kuñgula eni-daut ti-semguk

Yesuli Kunum Molomdok kenan kusei kîmîkuk

[☆] **4:4:** Lo 8:3 [☆] **4:6:** Kap 91:11-12 [☆] **4:10:** Lo 6:13

12 ‘Yoane tíkembali, it kwambibñ gínañ kímiliñ patak’ gíngit wali Yesulok pawañ gínañ piumbi, nain wolondañgan endi Judia distrik bimbi, Galili distrik undane ñañguk. **13** Gan endi il kusei Nasalet wandiñ ním kuñguk, endi Kapaneam it kwelan pit mílat tímbektok wandiñ ñambi kuñguk. It kwet wín Galili tuk guañ baliliñ patak. Kwet wín sambat típettoñ, wín Sebulon git Naptali, endok kzeset. **14** Plofet amal nepek indauktok eñguk wín inda-dakleuktok Yesuli Kapaneam ñañguk. Neta, plofet Aisaiali ñiñdiñ youkuk,

15 “Sebulon git Naptali endok kzeset, wín Galili kwet,
wandiñ amatam asupti kuañ, Judalok sambat endiñgot ním.

Kwet wín telak Galili tuk guañnan ñalak wandiñ patak,

Jodan tuk tambon kandañ.

Amatam wandiñ kuañ enda ñiñdiñ elet:

16 amatam yomjilok kílím gínañ kuañ enda Anutulì enlok kolsalen wopum kolì salesemguk,
tímbi kímkímllok gíngit kuañ endok kañdañ bo saleñguk.” ¹⁶

17 Yesuli wandiñ ña tombi, kusei kímiipi, gíngit manda ñiñdiñ eu piñguk, “Nain ním ombataumbi, Kunum Molomdi amatam gitik indañgan yambi-dikñeukak, wala tímbi sindi tipañgipañgiilembi, gínañji tambanewit!”

18 Tímbi nain nola Yesuli Galili tuk guañ baliliñnan ñañipi, pis tiatia ama típet, dakwaya

¹⁶ **4:16:** Aisaia 9:1-2

yambiñguk, wîn Simon koi no Petlo, tîm kwayañ Andlu. Endî guañnan pis tiatia lîkset kop palîmbi, ¹⁹ Yesuli yambîm enguk, “Siti bîmbi, nak nep kle-kuumbi, nak ama tiatia kena san-daut tîsametat.” ²⁰ Eumbi, wolongan lîkset bimbi, Yesu kle ñâ en gitâ kuñgîmîk.

²¹ Tîmbi Yesuli yousi ñañipi, ama dakwayañgot tîpet nombo ep tîmbi indañguk, wîn Sebedilok niñaañiit Yakobo git kwayañ Yoane. Endî beset Sebedi git kîkeñ plon papi, pis tiatia lîksî gîline-pakîliñ. Tîmbi Yesuli kîti-semumbi, ²² wolongan beset git kîkeñ kak bimbi, Yesu kle ñâ en gitâ kuñgîmîk.

²³ Tîmbi Yesuli Galili distrik tuop kle-gîmbut kuñguk. Kuñipi, amatam it kiyaunjî gînañ endaut tî-semibi, Anutuli amatam nîtek yambîdîkñelak wolok giñgit manda kindem eu piumbi, amatam jîmbat kusei kusei inda-semguk ep tîmbi kindem dañgilîñ. ²⁴ Endî wîndiñ tîmbîmbi, koi giñgitti Silia provins tuop pîndi dañguk. Tîmbi amatamdit jîmbatsiat gitik endoñ yanañgîpi biñgîliñ, wîn ama jîmbat ba piñgip gawat kusei kusei inda-semguk, ba ama yal kolanjiat, ba ama kîm katap tañgilîñ, ba ama kesit kuñgulok tuop nîm gitîkkan endoñ yanañgip biumbi, ep tîmbi kindem dañgilîñ. ²⁵ Tîmbi amatam kîmîn wopum Galili nanin, ba Dekapolis, Jelusalem, Judia, ba Jodan tuk tambon kandañ nasi endî endoñ pa bîmbi kle kuañgîliñ.

Kunum Molomdi amatam nitein yambidikñelak?

¹ T̄imbi Yesuli ama k̄im̄in wopum kle kuñgil̄iñ yambimb̄i, kwet k̄im̄innan lombi pipakuk. Pipalimb̄i, gwañgwañili endoñ b̄im k̄im̄in t̄imbimb̄i, ² kusei k̄imiipi, ñindiñ eni-daut ti-sem̄bi enguk,

³ “Amatam Anutulok dainan nis̄la nandum p̄imb̄iñnen t̄lak

endi wakan Kunum Molomdi yambidikñelak,
wala t̄imbi endi amatam d̄iw̄in yapma kle-pakañ.

⁴ Ti-blamblae t̄imbi mano ti-kuañ

endi wakan Anutuli en-busumbusuk ti-semekak,
wala t̄imbi endi amatam d̄iw̄in yapma kle-pakañ.

⁵ Kayomb̄inemb̄i kuañ

endi wakan Anutuli kwet git̄ik endok git̄ngit
w̄isem-taleñguk wiñ kasilenekaliñ,
wala t̄imbi endi amatam d̄iw̄in yapma kle-pakañ.

⁶ Anutulok dainan diñdim kuneliñdok nandi-koñgom wopum tañ

endi wakan Anutuli ep t̄imbi plap taumbi, wolok tuop t̄inekaliñ,
wala t̄imbi endi amatam d̄iw̄in yapma kle-pakañ.

⁷ Nosiila ḡinañ busuk ti-semañ

enda wakan Anutuli windiñgot ḡinañ busuk ti-semekak,
wala t̄imbi endi amatam d̄iw̄in yapma kle-pakañ.

⁸ Ḡinañj̄i Anutulañgot biñmañ

endi wakan kunum ḡinañ ñambi, Anutu kanekalit̄n,
wala t̄imbi endi amatam d̄iw̄in yapma kle-pakañ.

⁹ Mik gimb̄it nain plon kulan busuk t̄imbi indañ
endi wakan Anutulit̄ ‘wembe gwañgwanai’ en-bekak,
wala t̄imbi endi amatam d̄iw̄in yapma kle-pakañ.

¹⁰ Amatam Anutulok man tañgoneañda t̄imbi,
m̄lap kusei kuseil̄ inda-semjak
endi wakan Kunum Molomdi yamb̄-dikñelak,
wala t̄imbi endi amatam d̄iw̄in yapma kle-pakañ.

¹¹ Kwapme kwapme amatamdi s̄indi ḡiñgiñt̄nai
kuañda t̄imbi kos̄ t̄imbi kolaumbi, m̄lap kusei kusei sambi, juluñit manda kolan kusei
kusei s̄indok plon embi, siñgiñj̄ siañ, nain wolonda s̄indi amatam d̄iw̄in yapma kle-pakañ.
¹² Neta, tuanj̄i wopum kunum ḡinañ pat-samlak,
wala t̄imbi walenj̄i k̄ndem daumbi, s̄ilisili
t̄inekalit̄n. Amatamdi plofet ama damañgan
kuñgil̄t̄n enda bo w̄indiñgangot m̄lap kusei ku-sei t̄i-semmañgil̄t̄n.”

Kunum Molomdok kapmainan nitek kulok?

¹³ Yesulī yousimbi, gwañgwañiila ñindit̄n enguk, “Palañdi* kena t̄lak wolok tuop s̄indi amatam git̄iktok boñgipsinan w̄indiñgangot tañ. Gan palañdok koñgom pi-taleumbi, nek ñala b̄indambo koñgom dawik? W̄indiñ t̄indilok tuop n̄im. Palañ wandin wal̄ kena n̄imnat, w̄in slak

* **5:13:** Palañ w̄in monik manda plon sol.

kwet plon yalimulim ñaumbi, ama kesisili yali-pañgipmañ.

¹⁴ It kwet no jañginnan indañgan palimbi, nepek noli nim masipmek. Windiñgangot sindi kwelalok amatam endok kolsalen. ¹⁵ Ama noli kolsalen pindopi, kambotti tapliwik ba? Nim a. Endi win indañgan kimiliimbi, it ginañnan pit milat tañ gitik enda kolit salesemlak. ¹⁶ Windiñgangot sindok kolsalenli amatam kolit sale-semsemlok. Kusei ñindiñda windiñ tilok: endi sindok kunditsi kindem kanandañda timbi, Bepsi kunum ginañ patak en nit-kindem danekaliñ.”

¹⁷ Yesuli yousimbi enguk, “Sindi naka ñindiñ nim nandi-nambi enekaliñ, ‘Anutuli endikñe manda Moselok kiinan kimit-nimguk, timbi plofet amali manda nini-daut ti-nimgilin. Yesuli manda wakan wialektok indañguk.’ Sindi windiñ nim enekaliñ. Nak manda win wialettok nim indañgut, tambo nak wolok kusei timba inda-dakleuptok indañgut. ¹⁸ Nak biañgan sinik sanba: kunum kwet patekamik tuop endikñe manda youp bimbin pakañ walit gitik papat kwambin patnekaliñ. Win Anutuli nepek indauptok elak win gitik gama nim indañiliimbi, endikñe manda lakat sinik noli bo no nim paitnekaliñ. Nim sinik. ¹⁹ Windiñda tikap sindi endikñe manda lakat sinik wandin no lapipi, amatamdi windiñgangot tanelindok enidaut sem ti-semañ, Kunum Molomdi sinda nadum gitgitniilok boñgipsinan pimbien silanin sinik tilak. Gan tikap sindi endikñe manda gitik tañgonembi, amatamdi windiñgangot tanelindok enidaut sem ti-semañ, Kunum Molomdi sinda

nandum gîñgitñilok boñgipsinan loloñ tîlak.”

²⁰ Yesuli yousimbi enguk, “Dîndîm kuñgula nak ñîndîñ sanlet: endîkñe manda nandî-tale ama git Falisi ama endî endîkñe manda youyoulin patak wîn gitik kîmit-kle-kiliñ eañ. Tîkap sîndî ama wîn nîm yapma klembi, Anutu nîtek kuneliñdok nandîlak wîndîñ nîm kunekalîñda, sîndî Kunum Molomdok gîñgitñii nîm indanekalîñ.

²¹ Sîndî ama damasila manda ñîndîñ enienin wîn nandî-taleañ, ‘Dîk ama no nîm wîli kîmbekak. ^{*} No en ama no wîli kîmbekakta, endî manda plon kîmittok.’ ²² Gan natna ñîndîñ sanlet: no en nolla gimbît tîlakta, en manda plon kîmittok. Ba no en nol manda winjît nîmbi nî-suambatak, en wakan ka-dîkñelok mîn wopum gînañ kîmittok. Ba no en nol ñîndîñ nîlak, ‘Dîk ama kamen sînîk’, endî jîmbiñdok komba gînañ nî-mutto. ²³ Wala tîmbi dîk tapma tîmbepi sisuetnan ña ipi, nokali nandî-kola ti-gamek wîn nandî-sîwîtañda, ²⁴ kak, nepenepeka sisuet kuseinan kîmîpi, dîndîmgan ña noka tîmbi indaumbi, en gitâ manda e-sale tîmbi, not busuk tîndekamîk. Wîndîñ ti-tale-bimek, kîndem ñâmbi tapma tîmbekañ. ²⁵ Ba tîkap ama noli manda plon gapilep tîlakta, siti telak plon yakan ñandemîk, wolondañgan plapkan sînîk tambon ti-dîndîmelok manda en gitâ eum dîndîm eukak. Nîm kañbi, ama walî kañ-dan amalok kiinan gapîlimbi, kañ-danlı bo tem dumanlok kiinan gapîlimbi, endî gepmbi, it kwambiñ gînañ gapilek. ²⁶ Nak biañgan sînîk ganba: dîk it

^{*} **5:21:** Kisim Bek 20:13

kwambîñ gînañ papi, mînem ombî-mîlok een wîn ombî-taleumek gambiumbi piukañ.

²⁷ Manda ñîndîñ damañgan een wîn sîndî nandî-taleañ, ‘Dîk ama nolok tamîn gîta telak joñgo nîm kuukañ.’ ²⁸ Gan natna ñîndîñ sanlet: ama noli tam no ka-galkta tîlakta, en wakan ikan enlok gînan nanandin gînañ tam wîn en gîta telak joñgo kulak. ²⁹ Wîndîñda tîkap dauka tombonli gep tiañeumbi, yomdok sisôñ plon pi piwîñ ñala dauka wîn gitnei kopi, dauka tombongot kuukañ. Nîm kañbi, gwîlapka gitik jîmbîñ gep kolim piuñ a. ³⁰ Ba tîkap kîka tombonli gep tiañeumbi, yomdok sisôñ plon pi piwîñ ñala kak dombî kopi, kîka tombongot kuukañ. Nîm kañbi, gwîlapka gitik jîmbîñ ñauñ a.

³¹ Tîmbi damañgan ñîndîñ pa eñgilîñ, ‘No endî tamîn kle-kolep tîlakta, wolok tuop kundit yout daklembi miukak.’ ³² Gan natna ñîndîñ sanlet: tam telak joñgo nîm kuñguk en slakan nîm kle-kokottok. Neta, ama no en tamîn wandin kle kolimbi, wapai komblin tîkewîkta, ama walî tamîn wakît endok wapai komblin yom plon yapîlimbi, telak joñgo kundemîk.

³³ Sîndî ama damasila ñîndîñgangot enienîn wîn nandî-taleañ, ‘Dîk manda e-kwambîñ dañguñ wîn nîm maklembi tambilekañ. Dîk Wopumdok dainan nepek nek tîndîlok e-top tiñguñ wolok tuop tîmbekañ.’ ³⁴⁻³⁵ Gan natna ñîndîñ sanlet: e-kwambînda manda no nîm enekalîñ, wîn kunum ba kwet ba Jelusalem wolok plon nîm enekalîñ. Ñîndîñda: kunum

[☆] 5:27: Kisim Bek 20:14 [☆] 5:31: Lo 24:1 [☆] 5:33: Wok Pris 19:12, Namba 30:3, Lo 23:22

ginañ Anutuli pipapi, amatam yambî-dîkñelak, tîmbi kwettî wîn kesiloc gembâñ tîmbîmbi, kesi wolok plon kîmitak. Tîmbi Jelusalem wîn Ama Wapmañ wopum endok il kwel. ³⁶ Tîmbi dîk kumbañga sak bip ba satnin tîmbi indauktok tuop nîm, wala tîmbi kumbañgalâ bo nîm e-kwambîñ daukañ. ³⁷ Ama noli nepek nola san-kaumbi, dîndîmgan tambanembi, ‘Oñ’ ba ‘Nîm’ nînekaliñ. Tîkap sîndî mandanjî tîmbi kwambîñ danelîñdok nandañ wîn Kolan Molomdok kandañ nanin bîlak.”

³⁸ Yesulî yousîmbi enguk, “Sîndî manda ñîndîñ damañgan een wîn nandî-taleañ, ‘No en ama nolok dai tîmbi kolaukta, endok dai bo tîmbi kolalok. Ba no en ama nolok man kwandai wîli gîloñmekta, endok man kwandai bo wîli gîloñmîlok.’ ³⁹ Gan natna ñîndîñ sanlet: ama no kolan ti-samumbi, tambon nîm ombiñmînekaliñ. Nîm sînîk. Tambon sîndî ñîndîñ tînekaliñ: tîkap ama noli bumga tombon wîlektak, tombon wîndîñgot wîlektok tambaneñmekañ. ⁴⁰ Ba tîkap ama noli kiupîñga kasîleuktok manda plon gapîlepi nandîlakta, sauloñga wîndîñgot biñmekañ. ⁴¹ Ba tîkap ama noli kaikan gan-gîñgînembi, nepenepeli wîn kwet kîmin noñgan [†] wolok tuop bembi ñañmeñdok elakta, dîk kwet kîmin tîpet wolok tuop bembi ñañmekañ. ⁴² Ba tîkap ama noli nepek nola gan-nandî tîlakta miukañ, ba nepeka no nain dumangot tîke-kuup ganlakta

[☆] **5:38:** Kisim Bek 21:24, Wok Pris 24:20, Lo 19:21 [†] **5:41:** Grik manda kesîk yali ñaññañ 1,000ndok tuop elak, wîn Roma amalok mail noñgan ba 1.5 kilomita netepek.

nandiñmekañ.

43 Sındi damañgan ñindiñ een wín nandiñtaleañ, ‘Dík nokala gınañ kíndem tìñmekañ, tìmbi kanjíkkala nandi-kola tìñmekañ.’ ◊

44 Gan natna ñindiñ sanlet: kanjíksila gınañ kíndem tì-semnekaliñ, ba ama mìlap kusei kusei tì-samañ enda Anutulì gwìlam tì-semektok nímolo tì-semnekaliñ. **45** Wìndiñ tìñipi, sındi kunum Bepsìlok wembe gwañgwá kuañ wín inda-dakleukak. Neta, endi ama gitíkkān, wín ama kíndem mandan kìmít-kleañ wakit ama kolan mandan wíkañ enda gitík maim kolì sale-sembi, gwi ni-mut-semlak. **46** Tìkap sındi ama gınañ kíndem tì-samañ endañgot gınañ kíndem tì-semneliñda, nektok kuseila Anutulì tambon ombi-samek? Wín takis epep ama kolan ‡ endi bo telak wakangot kleañ wín! **47** Ba tìkap sındi nosiilañgot not tì-semañda, kunditsi walì amatam dìwín endok kunditsi nìtek maklewìk? Amatam Anutu ním nandiñmañ endi bo wìndiñ ním tañ ba?”

48 Yesuli wìndiñ embi yousimbi, dìndim kuñgula manda eñguk wolok bien wín ñindiñ enguk, “Kunum Bepsìlok ginan nanandin ba ep tìndin wín gitík kíndem ba dìndim sìníkgot. Wìndiñda tìmbi sìndok gınañ nanandinji ba ep tìndinji bo gitík kíndem ba dìndim sìníkgot palekak.”

◊ **5:43:** Wok Pris 19:18 ‡ **5:46:** Juda amal takis epep amala nandum endi takis epñipi, amatam juluñit tì-sembi, Judalok kanjíksì, wín Roma ama, not tì-samañ, wala tìmbi endi Anutulok dainan ñaneliñdok tuop ním.

6*Ginañ tiptok kena nitek tilok*

¹ Yesuli yousimbi, gwañgwañiila enguk, “Sindi ginañjip tiptok kena tñipi ka-kiliñ embi, amatam-dok dausinan ep tindinjip sambid-daklenelñdok nim tinekalijñ. Nim kañbi, Besi kunum ginañ patak endi tuanjip tambon nim ombisamek.

² Ama manjip manbenjip malet nomik endi it kiyau ginañ ba ipaka boñgipnan giñgilip wopum-gan tñipi, minem nepenepek ama pimbisesi la emañ, win amatamdi kosigit tike-lonelñdok windijñ tañ. Nak biañgan sanba: endi tuanjip ikan kasile-taleañ. Wala timbi nain nola ba nola dik plap kena tñipi, windijñ nim timbekañ.
³⁻⁴ Dik ama pimbisesi ep kimiliñipi, plap ke-nañga tilañ walid dausinan sembin palektok dik kika dindimdi nek tilak win kika kep mala nim nimbekañ. Timbi Bepkalip nepek dausinan sembin indalak win kalakta endi tuan ombisamek.

⁵ Ama manjip manbenjip malet nomik endi it kiyau ginañ ba telak balambalak ba pañga indanan ipi, nimolo tinepi nandañ, win amatamdi yambi-daklenelñdok windijñ tañ. Nak biañgan sanba: endi tuanjip ikan kasile-taleañ. Wala timbi nain nola ba nola dik nimolo tñipi, windijñ nim timbekañ. ⁶ Dik nimolo timbepi, ditnañgan doundou ika ginañ lombi, yamañga sipbi, Bepka kwet sembin patak enda nimolo tñimekañ. Timbi Bepkalip nepek dausinan sembin indalak win kalakta endi tuan ombisamek.

⁷ Amatam anutu juluñgan n̄imolo ti-semañ endi manda s̄ilanin asup pinapi, ‘N̄imolo ombapniña nandi-n̄imetak’ w̄indiñ nandiñipi pa tañ. Gan s̄indi n̄imolo t̄inepi, ⁸ endok n̄imolonjilok telak n̄im klenekaliñ. S̄indi Bepsiла nepek nola gamañ n̄im ni-nandiñilimbi, nekta lonjiañ w̄in endi ikan nandi-talelak. ⁹ W̄indiñda n̄imolo ñindiñ t̄inekalilñ, ‘Kunum Bepni, d̄ikok koka w̄in giñgiñgan ti-gamlok.

¹⁰ D̄ik amatam gitik n̄ip t̄imb̄i giñgitgai indambi, kunum ginañ kuañdi mañga tañgoneañ w̄indiñgangot ñindi kwelan ñolok tañgoneneñ.

¹¹ D̄ik nanañ sandap ñolok tuop n̄imiñ.

¹² N̄indi amatamdi yom ti-n̄imañ w̄in bi-semamiñ, w̄indiñgangot d̄ik yomni bi-n̄imiñ.

¹³ D̄ik ti-kuyuk plon n̄im n̄imbiw̄iñ, tambo kolandok kiinan nanin n̄ipmiñ.’

¹⁴ Nandañ. S̄indi amatam ep t̄indinji kolan w̄in bi-semneliñda, Bepsi kunum ginañ patak endi bo s̄indok yomji bi-samekak. ¹⁵ Gan, t̄ikap s̄indi amatam ep t̄indinji kolan n̄im bi-semneliñda, Bepsi endi bo ep t̄indinji kolan n̄im bi-samekak.”

¹⁶ T̄imbi Yesuli yousimbi enguk, “Ama man manbenji malet nomik endi nanañ gitik kimisip tiñipi, dei blambiae ba ti-kolakola embi, nanañ kimisip tañ w̄in amatam dausinan indadakleneliñdok. Nak biañgan sanlet: endi tuanj ikan kasile-taleañ. Wala t̄imbi nain nola ba nola s̄indi nanañ gitik kimisip t̄indilok telak kimit-kleñipi, w̄indiñ n̄im t̄inekalilñ. ¹⁷ D̄ik

nanañ gitik kimīsip tiñipi, tuk imbi, kumbañga sak youlekañ. ¹⁸ Windiñ timbeñda, dik nanañ kimīsip tiлаñ wiñ Bepka kwet sembiñ patak en noñganlañgot inda-daklewîñ, amatamda nīm. Timbi Bepkalı̄ nepek dausinan sembiñ indalak wiñ kalakta endi tuan ombi-gamekak.”

¹⁹ Timbi Yesulī yousimbi enguk, “Kwelan ñolok kwinakam ba bapapti nepenepek timbi kolalak, timbi kumbu amali it wiapi, kumbu tañ. Wala timbi sindi gwilaptok kenañgot timbi, nepenepesi tuan wopum kwelan ñolok pat-samektok nīm ti-jumit tinekalı̄ñ. ²⁰ Tambon sindi tuanjı̄ kindem wiñ kunum ginañ pat-samektok ti-jumit tinekalı̄ñ. Wiñ kunum ginañ kwinakam ba bapapti nepek no nīm timbi kolalak, timbi kumbu amali bo it wiapi, kumbu nīm tiañ, wala timbi tuanjı̄ nīm pailekak. ²¹ Kusei ñindienda timbi windiñ tindilok sanlet: nepek nekta sinīk nandum loloñ tiłak walañgot ginañ nanandinjili pat-samlak.

²² Daut endi tipala nomik, endi piñgipniloc kolsalen. Tīkap daukalı̄ kindem patacta, kol-salenlī piñgipka ginañ gitik kolı̄ salelak. ²³ Gan, tīkap dauka kolanla, piñgipka ginañ gitik kilime-patak. Windienda timbi, tīkap nepek gep kolı̄ salelok walı̄ kilim indañgukta, biañgan kilim mulum ginañ kulañ.”

Anutu en noñganla kena tiñmilok

²⁴ Timbi Yesulī yousimbi, gwañgwañiila enguk, “Kena gwañgwañiila endi molom tipettok kena ti-semektok tuop nīm. Windiñ timbekta, molomñin nola not ti-ñimbi tīke-kwambîñ

dambi, molomñin nola nandı-kunjıt tambi, siñgi wilimek. Wındıñgangot sındı nepek tipelat, wın Anutu git mìnem kwılıkwiłt, endok kena tıneliñdok tuop nım.

²⁵ Wala tımbi ñındıñ sanba nandıwıt: sındı kuñgunjıla ba gwılapsıla nandımbi, nanañ tuk ba dasindasinji tuop pat-samlak wala nandı-bendi nım tınekaliñ. Biañgan sıñık: nepek nek ñalı bien sıñık? Wın kuñgunjılı nanañ maklelak, tımbi gwılapsılı dasindasinji maklelak. ²⁶ Sındı monık yambı nandıwıt: endı nanañ tipimbi met-na wiśi-kot wındıñ nım tañ, gan sındok Bepsı kunum gınañ patak endı ep towilak. Tımbi nıtek? Sındı monık endok pımbıñ ba? Nım a! Sındı endok loloñ sıñık, wala tımbi endı wındıñgangot sep towilak. ²⁷ Ba sındoññañ nanin ama nin ñalı sıñık kuñgunla nandı-bendi wopum tıñipi, kuñgun lakat nombo guma yousum ombatawıñ?

²⁸ Tımbi dasindasinjiла nekta nandı-bendi wopum tañ? Sındı pepekañgolalok paman klinan indambi pakañ wın ka nandıwıt: endı dasindasinjılok kena nım tañ, ²⁹ gan pamanji wın kındem bien sıñık. Nak wala ñındıñ sanlet: ama wapmañ Solomon endı dasindasin pamanat dasıñguk, gan endok pama wın kli wolok paman nım makleñguk. ³⁰ Kli nepek pamanji mangan indambi, desa yañetambi bındıp pıłak wın bo Anutu en dasindasinji emlakta, nıtek tımbi endı dasindasinji nım tımbı inda-samek? Nanandı-kılıktıñjı lakat nım pat-samlak ba? ³¹ Wındıñda sındı nandı-bendi tımbi, ñındıñ nım enekaliñ, ‘Nındı nanañ tuk nek ep na tınekamıñ?’ ba

‘Nîndî dasindasin nek dasi kunekamîñ?’

³² Ama nîndî Anutu biañgân en nîm nandîñmañ endok gînañji ba nanandîñjîlî nepenepek gitik wandindokgot pat-semjak. Tîmbi kunum Bepsîlî nîndîñ nandî-sam-talelak: sîndî nepek gitik wîn nîm pat-samekta guma nîm kuneñ, wala tîmbi nepek wala nandî-bendi wopum nîm tînekalîñ. ³³ Sîndî gînañ nanandîñjîlî dama nepek ñala kîmîlîm pat-samekak: sîndî Anutulok giñgitñii indam kumbi, dîndîm kuñgu kunekalîñ. Wîndîñ tînekalînda, nepek dîwîn gitik wandin walî bo inda-samekak. ³⁴ Wala tîmbi sîndî desa nek indauk wolok man nandî-bendi wopum nîm tînekalîñ, wîn desalok giñgit. Sandap nolok mîlap wîn sandap wolok tuop. Nîm kañbi, yousîmbi e-ta-ñaumbi mîlatauk.’

7

Sîndî amatamdi nek ti-samneliñdok nandañ, wîndîñgangot enda ti-semnekaliñ

¹ Yesuli manda yousîmbi nîndîñ enguk, “Sîndî amatamdoç ep tîndîñji kañ-danbi, endî kolasî wîndîñ nîm eninekalîñ. Nîm kañbi, Anutulî sînda wîndîñgangot ti-samek. ² Nekta, telak nîtek plon sîndî amatam yambî-dan ti-semañ, wîndîñgangot Anutulî bo sambî-dan ti-samekak. Tîmbi kusei nîtek tok tuop sîndî amatam yambî-dan ti-semañ, kusei wolok tuopkan Anutulî bo sambî-dan ti-samekak.

³ Dîk nîtek tîmbi nokalok dainan kîlikîlik mînam wîn kalañ, gan dîtnalok dauka gînañ komba bem pakamlak wîn nîm ka-daklelañ?

⁴ Dítnalok dauka gínañ komba bem wíndiñ patakta, nítek nokala níndiñ tuop nímbeñ, ‘Notna, nak dauka gínañ kílikílik patak wín klewa lambi-gamek.’ ⁵ Dík ama juluñgandok. Dama dítnalok dauka gínañ komba bem patak wín kle-kopmek, siñgi kíndem dei-kiliñ embi, nokalok dai gínañ kílikílik mìnám patak wín kle-kolekañ.

⁶ Síndi nepek no Anutulok gíngít wílimimín wín tíkembí, kamotta ním emnekalíñ. Ním kañbi, kamottí undanembí, sínla sep saineliñ. Ba síndi sínlok kokomjí tuan lolon wín bitta ním emnekalíñ. Ním kañbi, bít kesíslí yali mína dam kotneliñ.” *

⁷ Yesuli yousimbi, nímolo tíndila níndiñ enguk, “Síndi nepek nola típikañ wala ní-nandi tínekalíñ, tímbeñmbi nandi-samekak. Síndi nepek nola lonjímbi típikañ wala lolonjí tínekalíñ, tímbeñmbi nepek wolok bien kanekalíñ. Síndi yaman wíwit tínekalíñ, tímbeñmbi Anutuli pisat-sambi sep plaptaukak.

⁸ Wín kusei níndiñda: ní-nandiñañ tuop nandi-semlak. Lonjíañ tuop bien kañ. Yama wíkañ tuop yama pisat-semekak. ⁹ Síndoññan nanin nindi níññañ nanañla eumbi kawat mítwík? Nimbek noli tuop ním. ¹⁰ Ba pisla eumbi, malet no ním nanalok kíndem mítwík ba? Wín bo tuop ním.

¹¹ Síndi ama yomat, gan nepenepek kíndem gwañgwa bisatsila emneliñdok nandi-kiliñ eañ. Wíndiñda tímbeñ, síndi níndiñ sínk nandiwit:

* ^{7:6:} Yesuli e-yout manda wíndiñ eñguk wín endí Anutulok gíngít manda kíndem wala nandum tlal tílak ama wandisí wala ním enendok eñguk.

Bepsi kunum ginañ patak endi mek sapma klembi, nepenepek kïndem ama nindî enda nî-nandañ enda guma emekak.

¹² Sïndî amatamdi nek ti-samneliñdok nandî-koñgom tañ, wîndiñgangot enda ti-semnekaliñ. Manda walî wakan endikñe manda Moseli kîmit-nîmguk ba manda plofet amali nînî-daut ti-nîmgiliñ wolok kusei tîmbi inda-daklelak.

¹³ Sïndî yama gik wandiñ lonekalîñ. Jîmbiñ ñañalok yama wîn wopum, tîmbi telak jîmbiñ kandañ ñalak wîn basakñanen, ba kesitti ñañalok pañgîtnin, wala tîmbi amatam asupgandi telak wîn kleañ. ¹⁴ Gan kuñgu kwambiñ ñañalok yama wîn gik sîník, tîmbi kuñgu wandiñ ñañalok telak wîn bo tip tîmbi gliñgлиñnat. Wala tîmbi ama noñgan noñgandiñgot telak yama wîn kañbi, ginañ loañ.”

Ep tîndinjîlok bien walî kusasi tîmbi daklelak

¹⁵ Yesuli yousimbi enguk, “Plofet ama julunjuluñ enda yambî-kîliñ embi kunekealiñ. Endi sipsip busukñanen wandin nomîk sîndoñ bañ, gan ginañ nanandînjî wîn kamot moyen sañan wandin: endi sep tîmbi kolaneliñdok nandiañ.

¹⁶ Sïndî endok ep tîndinjî ba kenanjîlok bien kañbi, kusasi ka-dîndim enekaliñ. Kuañgîmdi mandañ bien nanalok lalilak ba? Ba gînjatti gip bien nanalok lalilak ba? Nîm a. ¹⁷ Komba tipitîpin kïndem endi bien kïndemgöt lalilak, komba kolan endi bien kolan lalilak. ¹⁸ Komba kïndem endi bien kolan lalilali wîn nîm patak, ba komba kolan endi bien kïndem lalilali wîn bo nîm patak. ¹⁹ Tîmbi komba no bien kïndem nîm laliumbi jînbîm gîlouumbi, komba ginañ

silok. ²⁰ Wîndiñgangot sîndî plofet ama julunjuluñ endok ep tîndînjî kañbi, kîndem kusasi kadaclenekaliñ.

²¹ Amatam ‘Wopumna, Wopumna’ pa naniañ endî gitikkandî Kunum Molomdok giñgit nîm indambi kunekealiñ. Wîn Bepna kunum gînañ patak endok man mandan tañgoneañ endiñgot kunum gînañ lonekealiñ. ²² Kunum Molomdi amatam yambi-danbekak wolonda asuptî ñîndîñ naninekaliñ, ‘Wopum, wîn dîkok kokala nîndî plofet manda eñgiñmiñ, yal kolan ep kle-semgiñmiñ, tîmbi kundit gembînat engano asup tîngiñmiñ yañ!’ ²³ Wîndiñ eumbi, ñîndîñ e-daklembi enbetat, ‘Sîndî Anutulok endîkñne manda makleñgilîñ. Nak nîm nandi-samlet. Sîndî nambimbi ñawit!’”

²⁴ Yesuli yousimbi enguk, “No en manda gitik ñîn san-talelet wîn tîke-kulakta, endî ama nanandînat ñandin: endî il kîndilîpi, ita mambî ilîmbi, kawat ta kusei gînañ melî piumbi, gembînatkan youli gîlîm da-taleñguk. Wîndiñ tîmbi, il kîndit-talem palîmbi, ²⁵ nain nola gwi gwam wopum sînik it plon suañguk, tîm sasaleli bo it pendit-tîlalîmbi, dîñdam pakuk. Nekta, kawat ta kusei gînañ melî piumbi youli gîlîm dañgukta nîm gîloñguk. ²⁶ Gan no en manda gitik ñîn san-talelet wîn nandîmbi nandîkîmkîmnelakta, endî ama kamen ñandin: endî il kîndilîpi, ita kenanjat sîlanin plon mambî ikuk. It kîndit-talem palîmbi, ²⁷ gwi gwam wopum sînik it plon suambi, kînananjat kîndilîmbi, sasaleli bo it pendip yout mînjulîmbi gîlom pîmbi, lîlîmetaleñguk.”

28-29 Yesuli amatam kīmīn wopum nanandi emguk, wīn endī endīkñē nandi-tale aman-jīlī enī-daut tī-semmañgilīñ wolok tuop nīm tīñguk. Nīm, endī enlok man ba gembīn plon enī-daut tī-sem tī-kuñguk, wala tīmbi manda eu taleumbi amatamdi nandi-gitiñgitik tīmbi, dambenjī pīumbi pakilīñ.

Ama Wapmañlı gembīn Juda amatamda daut semguk

8

Yesuli amatam asup ep tīmbi kīndem dañguk

1 Yesuli kwet jañginnan nanin pī ñaumbi, amatam kīmīn wopumdi en kle ñañgilīñ. **2** Tīmbi ama no wanda kwambīñnat endī Yesuloñ bīmbi, mīlelem tī-ñīmbi nīñguk, “Wopum, tīkap dīk nep kīmīlep nandīlañda, guma jīmbatna tīmbi taleumbi, kīndem dawa.” * **3** Eumbi, kii kot-suapi, ama wīn tīke-kambi nīñguk, “Nak nandi-gamlet. Dīk kīndem da” eumbi, wolongan wanda kwambīñ walī pailīmbi kīndem dañguk. **4** Tīmbi Yesuli ñīndīñ nīñguk, “Nandīlañ. Nepek inda-gamlak wolok kasat ama nola nīm tīsemekañ. Nīm. Dīk ñāmbi, gwīlapka tapma amala daulīmīumbi, jīmbatka talelak wīn gambī-dakleukak. Tīmbi dīk amatamdi wandañga biañgān ip talek wīn gambī-nandīnelīñdok

* **8:2:** Juda amalok nanandi-kīlīktinjī ñīndīñ pakuk: jīmbat ba ep tīndīn dīwīn walī ama ep tīmbi kolaumbi, Anutulok dainan ba amalok ñāsiñgān ñānelīñdok tuop nīm.

Moseli endikñe manda kimit-nimguk wolok tuop tapma timbekañ.”

⁵ T̄mbi Yesuli Kapaneam it kwelan ñañguk. Ña tombimbi, Romalok mik ama 100 endok telak damanj̄i endi Yesuloñ b̄mbi ni-giñginembi ⁶ eñguk, “Wopum, kena gwañgwana j̄imbat wopum indañmumbi, kii kesi dalandaumbi, p̄iñgip gawat wopum nandimbi, ilan patak.”

⁷ Eumbi niñguk, “Ale, nak ña timba kindem dautak.” ⁸ Gan mik amalok telak damanj̄ili tambanembi niñguk, “Wopum, nak ama p̄imbihnenen, nitek dik nokoñ ilan biwñ? Dik mandañgot eumbi, kena gwañgwana kindem dawin. ⁹ Kusei ñinditñda winditñ elet: lolonalok kapmalnan win natna kulet, t̄mbi nokok kapmalnan mik ama diwin noli kuañ. T̄mbi nak nola ‘Dik ñau!’ nimbambi ñalak, ba nola ‘Dik bo!’ nimbambi b̄lak, t̄mbi kena gwañgwanalá ‘Kena ñin ti!’ nimbambi, kena win tilak.”

¹⁰ Yesuli manda win nandimbi nandi s̄ilikñembi, amatam en kle ñañgilñ enda ñinditñ enguk, “Yakñes! Sindi ama ñin kawit! Biañgan sanlet: endi Juda ama nim, gan endi nanandi-kiliktí wopumnat! Nak Islael sindok boñgipsinan nanandi-kiliktí wandin nim kañgut. ¹¹ Nak ñinditñ sanba: Kunum Molomdi kusei kimiþi, amatamñii indañgan yambidikñembi, nanañ sina wopum ti-semekak, wolonda amatam asup kwet tuopnan nanin endi b̄mbi, Ablaam, Aisak git Jekop en git añañ nanekaliñ. ¹² Gan Anutuli Juda amatam dama giñgitñii ep kasileñguk win asup ep kleumbi, kilim git añañ p̄imbi, wanditñ mano kwilim t̄mbi,

manji si-gilim danekaliñ.” ¹³ T̄mbi Yesuli mik amalok telak dama n̄mbi eñguk, “Dik ñau. Nanandi-kilikti t̄lañ wolok tuop inda-gametak.” Eumbi, wolongan s̄inik telak damalok kena gwañgwa j̄imbali taleumbi k̄ndem dañguk.

¹⁴ T̄mbi Yesuli Petlololoñ ilan ña loñguk. Lombi kañguk w̄in: Petlolok yapman tam p̄ñgiu kombad̄umbi, ipat plon dou-pakuk. ¹⁵ T̄mbi Yesuli kii plon t̄ke-kaumbi, j̄imbali taleumbi, tam wal̄ miłapi, nanañ tuk t̄mbi plaptañguk.

¹⁶ Maim piumbi, ama yal kolanjiat asup yanañgipi, Yesuloñ b̄ñgilñ. Biumbi, man mandalñgot yal ep kle-kopi, amatam j̄imbatsiat git̄ik ep t̄mbi k̄ndem dañgilñ. ¹⁷ W̄indiñ t̄ñgukta, endi plofet Aisaialt kundit indauktok eñguk wolok tuop t̄ñguk, w̄in ñindiñ, “Endi j̄imbat ba p̄ñgip gawatnii n̄pma t̄kembibem-n̄imguk.” [◊]

Yesuli en kle-kuñgulok manda enguk

¹⁸ Amatam asupti Yesu kle-ḡimbup palim yambimbi, gwañgwañiil tuk guañ tambon kandañ ñañalok eni-dikñeñguk. ¹⁹ T̄mbi endikñe manda nandi-tale ama noli Yesuloñ b̄imbi n̄ñguk, “Endaut. Dembek dembek ñaukañ tuop nak gep kle-kuutat.” ²⁰ Eumbi tambane n̄ñguk, “Kamot moyen klinalok endi kwet tombañjiat, t̄mbi monik endi bo isiat, gan Amalok N̄ñañ en il no n̄m palmilak.” ²¹ T̄mbi gwañgwañiiloñ nanin ama noli Yesu ñindiñ n̄ñguk, “Wopum, nandi-namumbi, dama ña bepna k̄ndit tapli-bimek bim gep kle-kuutat.”

[◊] **8:17:** Aisaia 53:4

22 Gan Yesuli niñguk, “Nim a. Ama ginañji tip kímkimín endi kíndem nosi tike kímiipi kínditneliñ. Díkta bim, nep kle.”

Yesuli sasale wopumda manda nimbi-mbi biñguk

23 Tímbi Yesuli kíkeñ plon loumbi, gwañgwáñiil en kle ñambi loñgilíñ. **24** Tímbi tuk guañ plon ñañilímbi, sasale wopum plapkan sínik pendípi, tuk munjulímbi, kíkeñ kot tapliupi tiñguk. Gan Yesu enla dou kamalam pakuk.

25 Tímbi gwañgwali Yesu tímbi sílikñeumbi niñgilíñ, “Wopum, nípmi plata! Kuñguni taleupi tilak.” **26** Eumbi enguk, “Nekta gembinji piumbi misiañ? Nanandi-kíliktitníjí lakat nim pat-samlak ba?” Wíndiñ embi miłapi, sasale git tuk enombiumbi, sasaleli biumbi, tuktí busukñanen douñguk. **27** Tímbi ama Yesu gitá pakiliñ endi ka sílikñembi eñgilíñ, “Ama ñin nítein sínik, ñala sasale git tuktí mandan tañgoneamík?”

Yesuli ama tipet endok yal kolan kle-semguk

28 Galili tuk guañ tambon kandañ, Gadala nasiloc kwelan, ama tipet yal kolanjíat endi sumnan pa kuñgímík. Endi ama sañasít sínikta tímbi ama noli endi kuñgímíknan kandañ ñañambít tindílok tuop nim. Yesuli wolok ña tombímbi, ama tipet endi sumnan nanin piumbi, en tímbi indambi **29** kítímbi niñgímík, “Anutulok Niñan, dík nekta niñdoñ bilañ? Kwelan kuñgulok nain-nii gama nim dumalañilímbi, kena gitam niñmepi bilañ ba?”

30 Bít kímin wopum no kambak mayañgan kuñipi, kwet minañ-pakiliñ. **31** Tímbi yal

kolan endi Yesuli nandi-semektok ni-giñgìnembi eñgililiñ, “Tikap dík níp kleup tilañda nandi-nimumbi, bit kímin da pakañ endok ginañji ginañ ña piña.”³² Eumbi enguk, “Ale, pím ñawit!” Tímbi wolongan yal kolan endi ama tiptet yambík bimbi, bit asup endok ginañji ginañ ña piñgililiñ. Piumbi, bit gitik endi gembinat woñepi, kwet yaliup jiłopi, jimbíñ piñmbi, tuk guañ ginañ tuk nañbi kím-taleñgililiñ.³³ Tímbi bit ka-díkñe ama endi pim ñambi, it kwet wopumnan ña tombi, bittok kasat ba ama tiptet yal kolanjiat kuñgimík endok kasat gitik amatamda ti-semgililiñ.³⁴ Wíndiñda tímbi amatam it kwet wopumnan kuñgililiñ gitik endi Yesu bi kañbi, kwesi bim ñauktok ni-nandumbi nandi-semguk.

9

Yesuli ama no kii kesi dalandan endok yomin bimbi, tímbi kíndem dañguk

¹ Tímbi Yesuli kikeñ plon lombi, tuk guañ tombo kandañ undane ñambi, enlok il kwelnan tomguk. ² Tímbi ama díwíndi ama no kii kesi dalandan tañgonembi, endoñ biñgililiñ. Biú yambímbi, nanandi-kiliktinjílok kusei kanandi-tombi, ama tañgo plon pakuk enda ñindiñ niñguk, “Notna, waleñga busukñeun: nak yomga gitik bi-gamlet.” ³ Wíndiñ eumbi, endikñe manda nandi-tale ama díwíndi wala nandum piumbi, nisíñgan ñindiñ eñgililiñ, “Ama ñalí yom biñmektok elak endi Anutula en wandin eñipi ni-lakatalak yañ!”

4 Yesuli ḡinañ nanandinj̄ ka-daklembi enguk, “Nekta ḡinañj̄ ḡinañ nanand̄ kolan wandin t̄-namañ? **5** Anutul̄i gemb̄in n̄im namumda, nak ama ñala ‘Yomga bi-gamlet’ ba ‘D̄ik m̄lapi, kesitti ñau!’ w̄ind̄iñ n̄imbambi, bien k̄indem indauk ba? N̄im a! **6** W̄indiñda Amalok N̄ñaañ kwelan ñolok yom bimbilok gemb̄in palm̄lak w̄in nak ñind̄iñ daut sametet.” Yesuli w̄indiñ embi, ama kii kesi dalandanla n̄ñguk, “D̄ik m̄lapi, ipaka t̄kembi, ikanan ñau!” **7** Eumbi, wolongan m̄lap ipi, ipal t̄kembi, ilnan ñañguk. **8** T̄mbi amatam kundit w̄in kañgil̄iñ end̄i m̄is̄mbi, Anutul̄i gemb̄i wandin amala emguk wala ni-k̄indem dañgil̄iñ.

Yesuli yom ama git̄a yakan nanañ nañguk

9 T̄mbi Yesuli walinin p̄i ñañipi, ama no koi Matayo takis epep ilan kena t̄-pal̄imbi kañbi n̄ñguk, “D̄ik b̄imbi nep kle-kuukañ.” N̄imb̄imbi, wolongan m̄lap kle ñañguk.

10 T̄mbi Yesu git̄ gwañgwañii end̄i it ḡinañ lo pipapi, nanañ nañgil̄iñ. Nañil̄imbi, takis epep ama ba ‘yom ama’ * asup d̄iwindi b̄i yousimbi, en git̄a nanañ yakan na-pakil̄iñ. Na-pal̄iñil̄imbi, **11** Falisi ama d̄iwindi w̄in kañbi, nandum p̄is̄nik taumbi, Yesulok gwañgwañii en-nandimbi eñgil̄iñ, “Sandautsi end̄i neta takis epep ba yom ama en git̄a nanañ nalak?” **12** Yesuli manda w̄in nandimbi enguk, “K̄indes̄i end̄i gwasap amaloñ n̄im ñañ. W̄in j̄imbatsiat endiñgot gwasap amaloñ ñañ. **13** S̄indi ñambi, Anutulok

* **9:10:** Falisi amali amatam d̄iwindi endikñe manda n̄im k̄imit-kle-kiliñ eañgil̄iñ enda nandum yom ama t̄ñgil̄iñ.

mandan ñiñdiñ youyoulin patak wîn pinapi, bien ka-daklenekaliñ, ‘Nak ama gïnañ busuk ti-semneliñdok nandilet, tapma ti-namañ wala nîm.’ ¹³ Wîndiñda nak yom ama en-tiañeuttok indañgut, ama niśila nandum dîndim sîník tîlak enda nîm.”

*Yesulok endaut manda komblin wakit ep tîndîn
damanin wîn nîm kiuttok*

¹⁴ Nain wolonda Yoane tuk ii-sem kena tiñguk endok gwañgwañiilî Yesuloñ bîmbi ni-nandîmbi eñgilîñ, “Falisi ama gitâ niñdi nanañ kîmîsip pa tamîñ, gan ni tekta dîkok gwañgwañgailî wîndiñ nîm pa tañ?” ¹⁵ Eumbi, Yesuli gwañgwañiilî kusei nekta ep tîndîn damanin nîm kîmit-kleñgilîñ wîn eu dakleuktok eyout manda dîwîn eñguk. Eñipi, enla ba gwañgwañiilok plon ñiñdiñ embi enguk, “Ama noli tamîn tîlakta tîmbi, sina miñ na-silisililok nain indaumbi, noliili kîndem blandok telak kleñipi, nanañ kîmîsip tîneliñ ba? Wolok tuop nîm. Gan ama wîn noliilok boñgipsinan nanin yapma tîke-ñaumek, noliili blandok telak klenepi, nanañ kîmîsip pa tînekalîñ.”

¹⁶ Yesuli wîndiñ embi yousîmbi enguk, “Ama noli dasindasin damanin dîkñendîkñen mam-bupmeupi sandum kusip komblin nîm tîkelak. Wîndiñ tîmbekta, dasindasin wîlîlîmbi, sandum kusip komblin walî ña titambi, dasindasin damanin tiañeum blañganeumbi, gïnañ wopumgan sîník indauk. ¹⁷ Tîmbi wain tul komblin bo meme gwîlap kawai gïnañ nîm wîli gîlolok. Wîndiñ tîmbekta, wain tullî

¹³ **9:13:** Hosea 6:6

bendi wopum dambi, meme gwilap kawai t̄imbi tawa kolaumbi, wain kwelan lamit pi-talewīk. Wala t̄imbi wain tul komblin wīn gwilap komblin ḡinañ pa wili ḡlolok, t̄imbi niset tipelat k̄indemgot patemik.”

Yesuli tam j̄imbalat no gemb̄inli t̄imbi k̄indem daumbi, wembe sembisemb̄in no t̄imbi milakuk

¹⁸ Yesuli w̄indīñ eñilimbi, ka-dikñe ama noli endoñ b̄imbi, kuañ kuseinan m̄ilelem tiñipi n̄ñguk, “Wembana kombikan s̄inik sembilak. Gan wandingan dik b̄imbi, kika endok plon k̄imilimbi, kuñgun nombo indañmun.” ¹⁹ Eumbi, Yesuli milapi, gwañgwañii gitā ka-dikñe ama klem ilnan ñanepi ñañgilin.

²⁰⁻²¹ T̄imbi tam no tam j̄imbat [†] indañmi palimbi, gwilat 12 taleñguk endi enla ñindiñ e-nandiñguk, “Nak Yesulok dasindasingot t̄ike-kautatta, k̄indem dautat.” W̄indīñ eñipi, endok siñgi kandañ ñambi, dasindasin kusipgot t̄ike-kañguk. ²² T̄ike-kaumbi, undanem tam kañbi n̄ñguk, “Wembe, waleñga k̄indem dawin. Nanandi-kilikt̄iñgalí gep t̄imbi k̄indem dalañ.” T̄imbi nain wolondañgan tam walí k̄indem dañguk.

²³ T̄imbi Yesuli ka-dikñe ama endok ilnan ña tombi yamb̄iñguk wīn: amatam asup k̄imin ti-palimbi, diwisiñi blandok kap pakñuakti pendilimbi, diwisiñi mano t̄imbi, losala wopumgan tiñgilin. Ti-palim yamb̄imbi ²⁴ enguk, “Sindí milapi ña-talewit. Wembe tip

[†] **9:20-21:** Juda amatamdi nandum j̄imbat walí tam ep t̄imbi kolaumbi, Anutulok dainan ba amalok ñasiñgan ñaneliñdok tuop nim.

endi n̄im sembik. Endi slak dou-patak.” Eumbi ka-kwalepgiliñ. ²⁵ Gan amatam ep kleum pawan pi-taleumbi, Yesuli wembe pakuknan lombi, kii plon t̄keum miłakuk. ²⁶ T̄mbi kundit wolok giñgitti kwet wolok tuop sapakñeñguk.

Yesuli ama t̄pet dauset sisipm̄in git ama no man sisipm̄in ep t̄mbi kindem dañgilin

²⁷ Yesuli waliningan pi ñañilimbi, ama t̄pet dauset sisipm̄in endi siñgi kandañ klembi k̄it̄ñm̄im eñgimik, “Devittok Komblin, d̄ik niña blan ti-n̄imiñ.” ²⁸ Yesuli it giñañ lo palimbi, ama t̄pet wali endoñ biñgimik. Biumbi en-nandimbi eñguk, “Nak gumañ sep t̄imba kindem dandemik wiñ siti nandikilikt̄ ti-namamik ba?” Eumbi niñgimik, “Oñ, Wopum, wiñdiñgan.” ²⁹ Eumbi, kiili dauset t̄ke-kambi enguk, “Nitek nandi-kilikt̄ ti-namamik wolok tuop inda-samun.” ³⁰ Eumbi, dautset tombimbi, kimisip manda kwambit̄ ñiñdiñ enbi eñguk, “Siti nepek ñin inda-samlak wiñ ama diwiñ nola n̄im enindekamik.” ³¹ Wiñdiñ eñguk, gan endi ñambi, Yesulok giñgit wiñ kwet wolok tuop e-sapakñeñgimik.

³² Ama t̄pet wali walinin pi ñañilimbi, amatamdi ama no yal kolanlı man t̄mbi sisipm̄in wiñ Yesuloñ nañgip biñqiliñ. Nañgip biumbi, ³³ yal kolan kleñm̄imbi, man sisipm̄in endi kusei kimipi, manda eñguk. T̄mbi amatamdi wiñ ka siliñnembi eñgiliñ, “Dama Islael kwelan nepek ñandin no n̄im indañguk.” ³⁴ Gan Falisi amali ñiñdiñ pa niañgilin, “Yal kolandok telak

damanjili gembì miumbi, yal kolan pa ep klesemjak.”

Ama Wapmañli kena gwañgwañii molo manda enguk

*Yesuli kena gwañgwa 12 en-tiañembi, kena
tineliñdok molo manda enbi en-mukuk*

³⁵ Tìmbi Yesuli it kwet wopum ba tip gitik kle-gimbulepi ñañguk. Ñañipi, amatam it kiyaunji ginañ eni-daut ti-sembe, Anutuli amatam yambidikñelak wolok plon gitngit manda kìndem eu piumbi, amatam jìmbat kusei kusei inda-semguk ep tìmbi kìndem dañgilin. ³⁶ Tìmbi endi ama kìmìn wopum yambiñguk wiñ endi sipsip kadikñenji nimnat ba ti-plaplaenji nimnat nomik kuumbi yambum miłataumbi blan ti-semguk. Blan ti-sembe, ³⁷ gwañgwañila ñindin enguk, “Nanañ bien mepmettok asupgan pakañ, gan kena ama wiñ lakanatgot. ³⁸ Wala tìmbi sindi Anutu kena molom nimolo tiñmumbi, kena ama ep tìmbi indaumbi, kenan gitnañ en-mulim ñambi, bien ep kìmìn kotnekaliñ.”

10

¹ Tìmbi endi gwañgwañii 12 kitsemum biumbi, yal kolan ep kle-semneliñdok ba jìmbat kusei kusei ep tìmbi kìndem daneliñdok gembì emguk. ² Ama enmumulìn 12 endok kosì ñindin: dama Simon koi no Petlo, tìmbi kwayañ Andlu, git Sebedilok niñañiit Yakobo git kwayañ Yoane, ³ Filip git Batlomio, tìmbi Tomas git Matayo takis epep ama, tìmbi Yakobo Alifaialok niñañ git

Tadaio. ⁴ T̄mbi Simon Selot * git Judas Iskaliot en Yesu bola t̄ñm̄ñguk.

⁵⁻⁶ T̄mbi Yesuli gwañgwa 12 wala wakan emupi, molo manda embi enguk, “Islael amatam endi sipsip pait-pakañ wandin, wala t̄mbi sindi endoñgot ña yambinekaliñ. Sindí Samalia amatam endok isi kwesinan nim lonekaliñ, ba amatam Judalok sambat nim endoñ nim ñanekaliñ, Juda amatamdoñgot ñanekaliñ. ⁷ Ñañipi, gitngit manda ñindíñ eninekaliñ, ‘Kunum Molomdi amatamñii yambi-dikñelak wiñ inda-dakleup tilak.’ ⁸ T̄mbi jimbatsiat ep t̄mbi kíndem danekaliñ, ba kímkimín ep t̄mbi miłatnekaliñ. Wanda kwambíñjat ep t̄mbi gilita-semnekaliñ, ba yal kolanjat ep kle-kot-semnekaliñ. Gembí samsin wiñ tuan nimnat, wala t̄mbi sindi kena tuan nimnat kenane-semnekaliñ.

⁹⁻¹⁰ Ama kena tilak enda tuan miłok, wala t̄mbi sindi ñanepi, mìnem gitmín ba satnin nim mep ñanekaliñ. Sindí líksí nim tañginekaliñ. T̄mbi kiupi tipet wakít kesisi gwílap ba toña youtilok nim mep ñanekaliñ. ¹¹ Sindí it kwet wopum ba tip nolok ba nolok lonekaliñ, wolonda ama kíndem noli not ti-samektok e-lonjimbi en-nandi tinekaliñ. En-nandi t̄mbimbi, nísí inda-dakleumbi, en gitá ñambí, wandíñ patnekaliñ tuop endok ilnangot dou miłat tinekaliñ. ¹² Endok ilnan loñipi, amatam ñindíñ eninekaliñ, ‘Busuk sindok kandañ palekak.’ ¹³ Tíkap it wolok gitnañ pakañ endi

* **10:4:** Selot ama endi Roma nasıl Juda amatam yambi-dikñeñgilíñ wiñ endok kwelan ep kleu ñaneliñdok nandimbi, mik ti-semgilíñ.

not ti-samnekaliñda, busuk walî endok kandañ palekak. Niñnda, Anutu ni-nandumbi, busuk wiñ yapma ti-keukak. ¹⁴ Tiñkap it ba it kwet nolok ama nolî not no niñm ti-samneliñda ba mandanjî no niñm nandîneliñda, yambinekaliñ. Yambinep tiñipi, dausinan kesisi plon kwiliñ sapak wit sappleum piumbi, ‘Anutuli siñgi wit-nimlak’ wiñdiñ sambi-nandi-daklenekaliñ. ¹⁵ Nak biañgan sanba nandîwit: Anutuli amatam yambi-danbekak wolonda it kwet sînda siñgi wit-samnekaliñ endok kolanjî wolok tuan walî amatam kolan papait nindî damañgan Sodom git Gomola it kwelan kuñgilîñ endok kolanjîlok tuan makleukak.” †

*Yesulok gwañgwañii endî amatam yambi-kiliñ
embi kulok*

¹⁶ Yesulî yousîmbi enguk, “Nandañ. Nak amatamdoñ san-mulam ñambi, kanjîknailok boñgîpsinan kunekealiñ. Endî kamot moyen sañan wandin, tîmbi sîndî sipsip gembînjî niñnat wandin. Endî sep tîmbi kolaneliñdok nandañ, wala tîmbi sîndî nandi-kiliñ tîmbi kuñipi, yom niñm tînekealiñ. ‡

¹⁷ Sîndî ama yambi-kiliñ embi kunekealiñ. Endî manda plon sep kîmitneliñdok ama biesîlok kisinan sapilîmbi, it kiyaunjî giñañ sep waip-nekealiñ. ¹⁸ Endî naka tîmbi ama wapmañ ba ka-dîkñe ama endoñ mandala sanañgilîmbi, telak inda-samumbi, giñgit manda kîndem en

† **10:15:** Sodom git Gomola nasilok tîmîpmile wandin wala Anutuli ep siu diñguk. (Stat 18:17-19:29) ‡ **10:16:** Grik manda plon Matayoli manda wiñ niñdiñ youkuk, “Sîndî malet nandi-daklenat ba mamaip yom niñnat wandin kunekealiñ.”

ba dīwīn Juda ama nīm enda bo enīnekaliñ. ¹⁹ Mandala sep ñāñilimbi, ‘Nek enetamiñ’, ba manda telal nītek plon enetamiñ’ wala nandi bendī wopum nīm tīnekaliñ. Neta, manda plon ilimbi, wolongan Anutuli manda eelok daut samumbi enekaliñ. ²⁰ Manda enekaliñ wīn sīnlok nīm. Wīn Bepsi enlok Dīndīm Woñ endī sep tīmbi pañgitaumbi enekaliñ.

²¹ Ama dīwīn nak nīm nep kleañ endī dasii ba kwayañjii nandi-kīlīkti namañ wīn kanjīknailok kīsinan yapipi, yandīpmi kīmneliñdok. Ba besii dīwīndī gwañgwañjī bīsat wīndīñgangot tīsemnekaliñ. Tīmbi wembe gwañgwali menji bepsiла wīndīñgot kanjīk tī-sembi, amali yandīpmi kīmneliñdok enekaliñ. ²² Tīmbi nokok gīngitnai kuañda tīmbi amatam gītīkti nandi-kunjīta wopumgan tī-sam tī-kunekaliñ. Gan no en mīlap wandin indañmekak tuop nep kwambīñ dambi nīm nambiuakak, endī wakan Anutuli kuñgu taletalen nīmnatnan tīkekīmīlekak. ²³ Tīmbi it kwet nolok nasili mīlap kusei kusei samnekaliñda, it kwet nolok pimbi ñānekalīñ. Nak biañgan sanba: sīndī Islael it kwet patak tuop kenanjī gama nīm tīmbi taleñtlīmbi, Amalok Niñāñ en bī tombekak.”

*Yesulok gwañgwañii endī Anutu en noñganla
misi-ñīmlōk*

²⁴ Yesuli yousimbi enguk, “Mīlaptok kandañ nak ñīndīñ sanlet: gwañgwali nīndaulin nīm makle-patak, tīmbi kena gwañgwa sīlanin endī molomñīn nīm makle-patak. ²⁵ Wala tīmbi amali nīndaut ba molom mīlap nītek tī-semnekaliñ,

wîndiñgangot gwañgwan ba kena gwañgwanla ti-semnekaliñda, wala endi manda nîmnat. Endi naka Belsebul nangiliñ, wîn Satan. Sambatsiilok kumbamla wîndiñ niñgilîñda, nîtek tîmbi sambatnai nîm san-kolakolae sînik ti-samneliñ?

²⁶ Gan amala nîm mîsînekaliñ. Nepek sembin patak wîn sîndi amatam enbi tawaumbi, ba manda sembin gitik wîn eu inda-dakleukak.

²⁷ Manda tim sînlañgan sansanîn wîn maim plon amatam gitik eni-dakle-semnekaliñ, ba manda janjet sanlet wîn indañgan e-koli piukak. ²⁸ Sîndi amatamda nîm mîsînekaliñ. Endi gwîlapsiñgot wîpi, gînañjî tip wîwittok gembî nîm pat-semlak. Gan Anutu endi gwîlap git gînañ tip nîset tipelatkan ep munjulîm jîmbiñ pîndemîktok gembî palîmlak endañgot mîsînekaliñ.

²⁹ Monîk tipnam ti-pet mînem kwandai gîmîn noñganliñgot tuatuan, gan noñgan piulekta, sîndok Bepsili wîn nandi-talelak. Endi monîk kambak wandin yambi-dîkñelakta, ³⁰ sîndi bo sambî-dîkñelak, tîmbi kumbanjî saktok kunakunat wîn bo nandi-talelak. ³¹ Sîndi Anutulok dainan loloñ sînik, monîk tiptip asupgan yapma kleañ, wala tîmbi amatamda nîm mîsînekaliñ.

³² Sîndi amalok dausinan ‘Nak Yesulok git kulet’ wîndiñ e-dakleañ, nak bo wîndiñgangot kunum Bepnalok dainan sînda ni-dakleutat.

³³ Gan sîndi naka amalok dausinan ‘Nak nîm nandiñmîlet’ eañ, nak bo wîndiñgangot kunum Bepnalok dainan sînda ‘Nak nîm nandi-semlet’ eutat.”

Yesulok sambaliilî milap bembimbi, no en epmi plap taukak enda tuan palmekak

³⁴ Yesuli yousimbi, gwañgwañiila ñindin en-guk, “Sindi ñindin nim nandi-namnekaliñ, ‘Endi kwelandok mik gitik timbi taleupi indañguk’. Nak mik timba taleuktok nim indañgut. Nim. Nak kakit nomik ³⁵ amatam ep tambileptok indañgut. Windiñda ama noli beula kanjik tiñmumbi, wiuli meñla kanjik tiñmum, tamini nambin tamla kanjik tiñmekak, ³⁶ win ama nolok sambalii endi endok kanjikñii tinekaliñ. [☆]

³⁷ Nandañ. Ama no en ginañli nak nep kasilelak, gan ginañli meñ ba beu ep kasile-sinik talakta, nandinmam tuop nim ti-namlak. Timbi ama no ginañli nak nep kasilelak, gan ginañli wemen ba gwañgwan kasile-sinik talakta, nandinmam tuop nim ti-namlak. ³⁸ Timbi ama no kloñbalit nim bembi nep kle-kulakta, enda bo nandinmam tuop nim ti-namlak. ³⁹ Ama no kuñgun enlok biñmilak, endok kuñgun pailimekak. Gan ama no naka timbi kuñgun bi-namlakta, endi kuñgun taletalen nimnat indañmekak.”

⁴⁰ Yesuli yousimbi enguk, “No en sinda not ti-samlak, endi naka not ti-namlak, timbi no en naka not ti-namlak, endi Anutu nan-mukuk enda not tiñmilak. ⁴¹ No en plofet ama no endok kenanla timbi not tiñmilak, enda Anutulit plofeta tuan kïndem milak windiñgangot miukak. Timbi no en ama dindim no endok dindim kuñgula timbi not tiñmilak, enda Anutulit ama dindimla tuan kïndem milak windiñgangot miukak. ⁴² Sindi gitignai kosí nimnat ñin endoññan nanin no ka-nandiwit. Nak biañgan

ñindîñ sanlet: no en ama wolok kusei kadaklembi, plap tiñmîlak ba tukgot giipi mîlak endok tuan wîn biañgan Anutuliñ kîmîlîm palmekak.”

11

¹ Yesuli gwañgwañii 12 wîndîñ eni-dîkñe-sem-talembi, walinin pi ñambi, Juda amatam eni-daut ti-sembi, giñgit manda kîndem enbektok it kwet pakîliñnan ñañguk.

Yesu en Juda amalok ama wapmañ ba nîm wala giñañ ti-pet tiñgiñliñ

*Yoane tuk ii-sem endi Yesulok telak dama
tiñmîñguk*

² Tîmbi Yoane tuk ii-sem kena tiñguk en it kwambîñ giñañ kîmîlîm pakuk. Papi, Yesu Mesialiñ kundit kusei kusei tiñguk wolok giñgit nandîñgukta, gwañgwañii dîwîn en-mulîm Yesulonñ ñambi, ³ ñindîñ nîkañbi eñgilîñ, “Anutuliñ ama nî-mulîm bi-nîmektok een wîn dîk wakan ba? Ba nola mandi-ta-kunekamîñ?” ⁴ Eumbi, Yesuli tambanem enguk, “Sîndî undane ñambi, kunditna dausiliñ kañ ba pawanjîlî nandañ wolok kasat Yoanela ñindîñ tiñmînekalîñ: ⁵ dausî sipsipmîn endi deiañ, kesit nîm kuañ endi kesit kuañ, wanda kwambîñjîat endi wandanjî giñtalak. Pawanjî kamalañguk endi manda nandañ, kîmgîliñ endi nombo ep tîmba mîlap kaik pakañ, ba piñbîñnen enda giñgit manda kîndem enba nandañ. ⁶ Tîmbi no en kusatna

ka-nandumbi, nanandi-kılıktın nım pipılak, endi amatam dıwın yapma kle-patak.”

⁷ Tımbi Yoanelok gwañgwañili Yesu kañbim ñañilimbi, Yesuli amatam kımın ti-pakılında Yoanela ñındiñ enguk, “Sındı kwet kambañnan sılaninnan ñañgilin, wın nek kanepi ñañgilin? Wın klinandok kundit no sasaleli pendılımbi ña-bit tımbim kanepi ñañgilin ba? ⁸ Tıkap nımda, sındı nek kanepi ñañgilin? Ama no dasidasin kındem pamanat kanepi ñañgilin ba? Nandañ: ama wandisi endi ama wapmañdok isınan pipat mılat ti-kuañ. ⁹ Wındiñda nek kanepi ñañgilin? Plofet ama no ba? Biañgan. Gan plofet ama kañgilin walı plofet sılanin no nım. Nak ñındiñ sanlet: Yoane endi engano. ¹⁰ Endi Anutulok giñgit ee ama, wın enda wakan manda ñındiñ youp bimbin patak, ‘Nandılañ, nak giñgit ee amana no ni-mulambi, telak dama ti-gambi, telak ti-dındıme kena ti-gamekak.’ [◊] Wın Yoanelo manda wındiñ youp bimbin patak. ¹¹ Nak biañgan sanba: Yoaneli amatam gitik dama kuñgilin ba man ñındiñgit kuañ endok loloñ sıñik yañ, gan ama pımbiñesi gitik Kunum Molomdok giñgitnii kuañ endi bo Yoane makleañ.

¹² Yoaneli tuk ii-sem kena kusei kımipi tiñguk walinin bıkap man ñındiñgit nepek ñandin indalak: ama kolan ba sañan endi Kunum Molomdi amatamñii nıtek yambı-dıkñelak wolok endaut manda wın mik ti-ñımbi, tımbi kolaneliñdok giñgiñe kena tañ. ¹³ Yoaneli kenan gama nım kusei kımılıñilimbi, Mose gitä plofet ama gitik endi

[◊] **11:10:** Kisim Bek 23:20, Malakai 3:1

Kunum Molomdi amatamñii telak nitek yambidikñeukak wolok plon manda youkiliñ. ¹⁴ Tíkap sindi manda ñin tike-dasineliñdok tuopta wín ñindíñ: plofet amali Elia Mesialok telak dama indauptok eñgilíñ wín Yoane wakan. ¹⁵ No en pawañnat endi mandana nandimbi nandi-kiliñ eukak.”

Amatamdi Yesulok kenanla nandum tlal tiñgukta enombiñguk

¹⁶ Yesuli yousimbi enguk, “Nak amatam man ñindíñgit kuañ sínda nitek ewit? Sindi wembe gwañgwá wandin ipakanan pipapi, nosila ñindíñ kiti-semañ, ¹⁷ ‘Pakñuak penditnambi, síndi kap nim tiliñ. Ba ñindí kap blan tinambi, mano nim tiliñ.’ ¹⁸ Kusei ñindíñda timbí sínda wembe gwañgwá sanlet: Yoaneli indambi, nanañ gitik kimiñipbi, wain tuk no nim pa nalak, timbi síndi ‘Yal kolanlı piñmílak’ pa niañ. ¹⁹ Timbi Amalok Niñañ endi indambi, nanañ git wain tuk pa nalak, timbi síndi ñindíñ pa niañ, ‘Wi kawit! Endi nanañ git wain tuk nana molom, takis epep ba yom ama not ti-semlak!’ Gan amatam Anutulok nanandi kleñipi kundit kíndem tañ endi nanandi wín díndim sínik timbi dakleañ.” Yesuli wíndiñ eñguk.

²⁰ Endi dama it kwet díwinnan kundit engano gembinat sínik asupgan tiñguk, gangan wínasili ginañji nim tambaneñgilíñ, wala timbi endi kusei kimiñip, it kwet wín enombimbi eñguk, ²¹ “Kolasin git Betsaida nasi síndi kilañmet! Anutuli mek salamilekak! Nak kundit engano gembinat asup síndok kandañ tiñgut, gan síndi ginañji nim tambaneñgilíñ. Kundit wín Tilo

ba Sidon it kwelan indaumda, endi ginanji tambaneaň w n inda-daklenepi blandok dasindasin dasimbi, kwili n plon pipatneli n. *

22 W ndi nda sanba nandiwit: Anutuli amatam sambi-danbekak wolonda sindok kolanjilok tambon wal  Tilo git Sidon nasilok tambon w n makleukak.

23 Ti mbi Kapaneam nasi, sindi ‘Anutuli kunum gina n n p loukak’ w ndi n n m nandinekal n! N m s n k, sindi jimb n sep kol  p mbilokgot. Nekta, nak kudit engano gembinat asup sindok kanda  t ngut, gan sindi gina nji n m tambane gili n. Kudit w n Sodom kwelan indaumda, w nasili gina nji tambaneumbi, Anutuli it kwet w n n m ti mbi kolaumbi, n ndi ngit guma palek. **24** W ndi nda sanba nandiwit: Anutuli amatam sambi-danbekak sindok kolanjilok tambon wal  Sodom nasilok tambon w n makleukak.”

Amatamdi Yesu enlo  bineli ndok enguk

25 Nain wolonda Yesuli n ndi n e nguk, “Bep, kunum kwet molom, nak n ndi nda gan-k ndem dalet: d k nanandi ng  d w n ama nanandinj at ba nandi-daklenj at enda k m sem ngu n, gan nanandi sembin w n amatam nanandinji n mnat enda ti mbi daklesmu n. **26** Bep, bia gan s n k, d k w ndi n indauptok nandi ngu n.” **27** E n pi yousimbi, amatamda enguk, “Bepnal  gemb n nanandin git k w n naka nam-tale nguk, ti mbi en no ganli ngot Ni na n nandi-namlak. Ti mbi Bep

* **11:21:** Kolasin git Betsaida nasi endi Juda amatam, Tilo git Sidon nasi endi Judalok sambat n m.

wiñ nindì nandiñmañ? Wiñ Nîñaañ en ba ama nin endì epmbi, Bep daut semlak endiñgot Bep nandiñmañ.

²⁸ Kena gitimbi miłap bemañ sìndì gitik nokoññan bi-talewit. Biumbi, nak pat-nandi samambi, simbası busukñewiñ. ²⁹ Nak kulan busuk molom, natnala nim ewa lolak, wala timbi sìndì nambium sanañgilambi, manda san-daut ti-samlet wiñ tañgonenekaliñ. Wiñdiñ ti-kuñipi, ginañjili busukñaneukak. Tañgotañgo nak tañgonenelitidok samlet wiñ tikembi tañgonenekaliñ. ³⁰ Wiñ miłap nim, wiñ pañgitninga n.”

12

Yesulok mandalit endikñe manda damañgan youkiliñ wiñ maklelak

¹ Sabat pat-nandi nain nola Yesulit plaua nanañ kena boñgipnan ñañilimbi, gwañgwaañii en kleñnañgililiñ endì nanañjila timbi, kusei kimipi, plaua minjip mep nañgililiñ. ² Timbi Falisi ama diwindi wiñ kañbi, Yesu nimbi eñgililiñ, “Wi ka. Gwañgwaañgaili Sabat pat-nandi naindok endikñe manda maklembi, kena tañ.” ³ Eumbi enguk, “Devit git nolii en gitapakiliñ endì nanañ gawat inda-semgukta Devitti nittek tiñguk? Sindi kasat wiñ pinapi nandañ, gan nandi-kamalañ bek? ⁴ Endì Anutulok sel it ginañ lombi, plaua nanañ simbi, Anutula tapma tiñmimin wiñ mep piumbi, sambalii gitapakiliñ. Plaua wiñ tapma ama endiñgot nanalok, gan Devit git nolii endì kimisip manda maklembi nañgililiñ.

⁵ T̄imbi endikñe manda Moseli youkuk wal̄i ñindiñ nini-daut nimlak w̄in sindi windiñgangot pinat nandimbi kamalañ bek: Sabat pat-nandi nainnan tapma amal̄ tapma it ḡinañ kena tiñipi, Sabattok endikñe manda makleañ, gan wal̄i Anutulok dainan yom nim indalak. ⁶ Tapma ittok kandañ nak ñindiñ sanlet: nepek ñi patak wolok loloñili tapma it maklelak. ⁷ T̄imbi Anutulok mandal̄ ñindiñ elak, ‘Nak ama ḡinañ busuk ti-semneliñdok nandilet, tapma ti-namañ wala nim.’ Sind̄i manda wolok kusei nandi-kiliñeumda, ama yom nim tañ en yom plon nim yapitneliñ. ⁸ Nekta, Amalok Niñañ Anutuli ni-mukuk endi Sabat pat-nandi nain wolok molom.”

⁹ Yesuli waliningan yousim ñambi, it kiyaunjinan loñguk. ¹⁰ T̄imbi ama no kii tombon dalandan endi wolok b̄im pakuk. W̄indiñda ama diwisiñ Yesu manda plon kimitnepi ni-nandimbi eñgilin, “Dik nittek nandilañ? Ama noli Sabatta ep t̄imbi kindem da w̄in kindem timbek ba nim?” ¹¹ Eumbi enguk, “Sindoñian nanin no endok sipsip noñgangot palmek wal̄i Sabat nainnan ban ḡinañ piumbi, endi nittek timbek? Endi sipsip w̄in tīke tiañeumbi lambiuk bek. ¹² Gan amal̄ loloñ sinnik, sipsip maklelak yañ! Wala t̄imbi Sabat nainnan kundit kindem ti-semeñ w̄in kindem.” ¹³ Eñipi, ama wala ñindiñ niñguk, “Kika kot-suat” eumbi, amal̄ w̄indiñ timbiñbi, kiili b̄inda kindem dambi, tombon wandin tiñguk. ¹⁴ Gan Falisi amal̄ milapi piñambi, kimin t̄imbi, telak nittek plon Yesu wiñ k̄imneliñdok manda e-lonj̄i tiñgiliñ. ¹⁵ Yesuli

wiñ nandi-daklembi, walinin pim ñañguk.

Yesu en nindok kena ama?

Timbì amatam asupti Yesu kle ñaumbi, jimbatsiat gitik ep timbi kindem daumbi,¹⁶ kena tiñguk wolok giñgit joñgo nim eu satauktok ekimisip ti-semguk.¹⁷ Endi windiñ timbiñmbi, Anutuli plofet Aisaialok man plon Mesialok manda ñindiñ eñguk wolok bien inda-dakleñguk,¹⁸ “Ñin nokok kena gwañgwā nak en natnalok kasileñgut.

En wakan nak ginañnalı kasilembi, nandi-köñgom tiñimbi, endoññan Woñna kimiliñmetat.

Timbì nak telak nitek plon amatam ep timba dindimenekaliñ wiñ endi kwelalok amatamda eni-dakle-semekak.

¹⁹ Endi gimbit ba manda kwambibñlok nim, timbi endi pañga indanan manda nim eu piukak.

²⁰ Endi klinandok kundit gembin nimnat giloup tilak wandin no nim ombekak, ba tipalalok kolsalen duat pitpit tilak wandin no nim pendilim kimbekak.

Endi kenane-palimbi, amatam dindim indaneliñdok telak walı inda-dakleukak wolok tuop.

²¹ Timbi kwet tuop ama walı bimbi epmektok en mandi-patnekaliñ.”¹⁹

²² Nain wolonda ama no Yesuloñ nañgip biñgilin, wiñ yal kolanlı piñmiñgukta timbi man ba dai tipelatkan sipgimik. Timbi Yesuli timbi kindem daumbi, nepenepek kañbi manlı manda eelok salaktañmiñguk.²³ Timbi amatam gitiktı

¹⁹ **12:21:** Aisaia 42:1-4

kundit wîn ka sîlîkñembi, nîsîñgan e-nandî tîmbi pa eñgilîñ, “Ama Wapmañ Devittok Komblin bîmbîlok e-ta-bañ wîn ñakan bek?” ²⁴ Gan Falisi amalî manda wîn nandîñgîlîñda tîmbi Yesula ñîndîñ eñgilîñ, “Wîn yal kolandok telak damanjî Belsebul endok gembînlañgot yal kolan ep klesemlak.” ²⁵ Yesulî nanandînjî ka-nandîñgukta ñîndîñ enguk, “Ama wapmañ nolok gîñgitñili tambîpi nîsîñgan miañ endî kola sîník tañ. Ba it kwet ba sambat noli wîndîñgangot tañ endî nîm dîñdam patnelîñ.” ²⁶ Wîndîñgangot Satandok gîñgit noli enlok nol no kle kolîmda, Satandî enla mik tîñmumbi, endok ka-dîkñenli plakan talewîk.

²⁷ Sîndî ‘Ama walî Belsebullok gembînla yal kolan ep kle-kot pa tîlak’ wîndîñ naka nanjañ. Manda wîn bien tîmbekta, nindî sîndok gwañgwanjîi gembî emumbi, yal kolan ep kle-kot pa tañ? Belsebul ba? Nîmda, manda nokok gembînalok kuseila eañ wolok bien nîm inda-daklelak yañ. ²⁸ Wîn Anutu enlok Woñdî nep plataumbi, yal kolan ep kle kotet, Belsebullî nîm. Wîndîñda ñîndîñ inda-daklelak: Anutulî ikan sîndok boñgîpsînan amatam yambi-dîkñelak. ²⁹ Ba ama noli ama gembînat nolok it gînañnan slak lombi, gîñgitñii joñgoñgan epmektok tuop ba? Nîm ya! Dama endî ama gembînat wîn tîkembi, toali ap imbi bium palmek, nepek nek it gînañ pakañ wîn gumañ ep talewîk.

³⁰ Ama no nak not nîm ti-namlakta, endî kanjîk ti-namlak. Tîmbi ama no nak nîm nep platambi, Anutuloñ amatam nîm ep kîmîn tîlakta, endî ep kleum papuseneañ. ³¹ Wîndîñda ñîndîñ sanlet: amatam yom tañ ba Anutu nî-kolayañ, endok

yomjî gitik Anutuli gumañ bi-semekak, gan ama no Dindim Woñ ni-kolalakta, endok yomin Anutuli nim biñmekak. ³² Tîmbi ama no Amalok Niñaañ enda manda kolan elakta, endok yomin Anutuli gumañ biñmekak, gan ama no Dindim Woñ gembîn namlak, enda manda kolan elakta, endok yomin Anutuli man niñdiñgit ba nain tale-talenan bo nim biñmekak. Wîndiñda kusatnala gînañ tîpet nombo nim tînekalîñ. ³³ Komba no kîndemda, endi bien kîndemgot pa lalilak, tîmbi komba no kolanda, endi bien kolangot pa lalilak. Wîn komba walî kolan ba kîndem wîn bienli mek daut samlak.

³⁴ Sîndi manji manbenji malet upmat nomik. Ama kolanda, nitek tîmbi manda kîndem eneliñ? Nepek kusei kusei ama nolok gînañnan tokñelakta, wakan eu lambîlak. ³⁵ Ama kîndem nepek kînde kîndem gînan gînañ pa wiñi-kotak, endi nepek kîndemgot pa tîlak, tîmbi ama kolan nepek kola kolan gînan gînañ pa wiñi-kotak, endi nepek kolangot pa tîlak. ³⁶ Nak niñdiñ sanba: Anutuli amatam sambî-danbekak nain wolonda endi manda kolan gitik eñgiliñ wolok kusei e-dakleneliñdok sanbekak. ³⁷ Neta, Anutuli mandaña kañ-danbi, wolok tuop dik ama diñdim ba ama kolan ganbi indaukak.”

Yesu en enlok kusai tîmbi dakleuptok kundit engano no tîmbim kanetiñdok niñgiliñ

³⁸ Tîmbi endikñe manda nandi-tale ama git Falisi ama endoñnan nanin diwîndi Yesu niñgiliñ, “Endaut, dik nandi-nîmbi, kundit engano sînik no tîmbimbi kanetamiñ.” ³⁹ Gan endi niñdiñ tambane enguk, “Amatam man

ñindîñgit kuañ sîndî kolan tîmbi, Anutu bisinik tañ. Sîndî kundit no kanepi pa nandañ, gan plofet Yonalok kundiliñgot daut samum kanekalîñ. ⁴⁰ Yonalî tim sandap tîpet git no tuk gaut wopumdok miñjip gînañ pakuk. [◊] Wîndiñgangot Amalok Niñauñ endî bo maim tîpet git no kwet gînañ palekak kanekalîñ.

⁴¹ Nandañ: Anutuli amatam manda plon yapilekak nain wolonda Niniwe nasi Yonalok molo manda nandîñgilîñ endî amatam man ñindîñgit kuañ sîn gitâ yakan milapi, sîndok kusasi tîmbi dakleukak. Neta, endila Yonalok mandala gînañji tambaneñgilîñ, gan sîndila ama nin Yona maklelak endok manda nandîmbi, gînañji nim tambaneñgilîñ. ⁴² Wîndiñgangot Anutuli amatam manda plon yapilekak nain wolonda kwet koi Siba wolok tam wapma endî bo amatam man ñindîñgit kuañ sîn gitâ yakan milapi, sîndok kusasi tîmbi dakleukak: endila ama wapmañ Solomondok nanandi kîndem nandîuktok kwet mayañgan nanin sînîk walî endoñ biñguk, gan sîndila ama Solomon maklelak endok mandan nandî-kîmneñgilîñ.”

⁴³ Yesuli yousimbi enguk, “Yal kolan noli ama no ka-misim poñawîkta, endî kwet kasatnan ña bit tîmbi, pipapat komblin lonjîwîk. Lonjîm nim kañbi, ⁴⁴ enla ñindîñ ewîk, ‘Nak bîndambo undane it dama pakutnan ñawa’. Embi ña kawîk wîn: it wîn jamimbi tî-kîliñem biumbi, itgot palek. ⁴⁵ Kañbi pi ñambi, yal kolan kit tambon tambon tîpet endok gembînjîlî en macleañ ep tîmbi indambi yanañgilîm, it wolok

[◊] **12:40:** Yona 1:17

ginañ lombi pi pat mīlat tīneliñ. Wīndiñda tīmbi damañgan ama wala mīlap lakat in-dañmīñguk, gan man mīlap wopum sīnīk in-dañmek. Enda indañmīñguk, wīndiñgangot amatam man nīndiñgīt kolan tī-kuañ sīndoñ inda-samekak.”

Yesulok sambalii wīn nin?

⁴⁶ Yesulī amatam manda en-paliñtlīmbi, meñ git kwayañii endi bī tombi, pawan ipi, en gitā manda e-nandī tīneliñdok eñgīlīñ. ⁴⁷ Tīmbi ama nolī Yesu nīmbi eñguk, “Nandīlañ. Meñga kwayañgai pawan bī ipi, dīkīta manda e-nandī tīnepi nandañ.” ⁴⁸ Gan Yesulī ama wala nīndiñ tambane nīñguk, “Mena kwayanai wīn nin?” ⁴⁹ Eñipi, gwañgwañila kīt yout tī-sembe nīñguk, “Nī ka: mena kwayanai nī pakañ. ⁵⁰ Neta, no en Bepna kunum gīnañ patak endok man tañgonelakta, endi wakan nokok mena, kwayanai, ba witnai biañgan t añ.”

Ama Wapmañlı amatamñii nītek yambi-dīkñelök wala Yesulī e-yout manda enguk

13

*Gīñgit manda kīndem wīn nanañ mīnjip ama
nolī kena gīnañ kokuk wandin*

¹ Sandap wolonda Yesulī it bimbi, tuk guañnan nāmbi, amatam enī-daut tī-semepi tuk baliliñnan nā pipakuk. ² Tīmbi amatam asuptī endoñ bī kīmīn tīñgīlīñda tīmbi, endi kīkeñ nolok plon lombi pipakuk. Pipalīmbi, amatam kīmīn

wopum endi tuk pawan ilimbi,³ e-yout mandali nepek asuptok plon eni-daut ti-semguk.

Ti-semñipi ñindiñ enguk, “Nandañ. Ama noli nanañ mñjip kokotta kenañ ginañ ñañguk.⁴ Ñambi, mñjip kot-ti-kot-ti-ñañilimbi, mñjip diwìn telak plon piumbi, monikti bim nataleñgilin. ⁵ Timbi mñjip diwìndi kawatt salaiumbi kwet lakatgot pakuknan piñgilin. Mñjip kwet plongot pakiliñda timbi mindin plakan tawa lambiñgilin. ⁶ Gan kakaili sua embi, kwet nim ti-ke gembilaumbi, maimdi lambi ep diumbi, yañetambi kim-taleñgilin. ⁷ Mñjip diwìndi kwet koselek mñjip pakuknan piñgilin endi yakayakan tawa lambumbi, koselekti bendimbi ep taplumbi kim-taleñgilin. ⁸ Mñjip diwìndi kwet galk ginañ piñgilin wali lambim wopum dambi, bien laliñgilin. Kusei diwìndi bien 100 100 laliñgilin, diwìndi bien 60 60 laliñgilin, timbi diwìndi bien 30 30 wiñdiñ lali-ñañgilin. ⁹ No en pañañnat endi mandana nandimbi nandi-kiliñ eukak.”

¹⁰ Papalembi, Yesulok gwañgwañiili endoñ bimbi ni-nandimbi eñgilin, “Amatam manda enlañ wiñ kusei ni tekta timbi e-yout manda gitpa enlañ?” ¹¹ Eumbi tambane enguk, “Kunum Molomdi amatam telak ni tek yambidikñelak wiñ damañgan pat-sembin pakuk. Nepek wiñ endi sinda sanbi dakle-talelak, gan amatam diwinda nim. ¹² Neta, no en nepek palmilak wiñ ti-ke-kuumbi, enda nombo yousi-miumbi, asupgan palmekak. Gan no en nepek palmilak wala nandum tlal tilakta endok nepek lakat palmilak

wiñ apma tikeñmìumbi, slak palekak. **13** Ama wandisì walì dautsìli kañ, gan nìm ka-dìndìm eañ, ba pawanjì kìmìkañ, gan nìm nandañ ba nìm nandì-dakleañ, wala tìmbi nak manda e-yout manda git pa enlet.

14 Plofet Aisaialì nek indauktok eñguk wiñ man ñìndìñgit amatam wandisìloñ inda-semlak. Endì Anutulok mandan ñìndìñ eñguk, ‘Amatam ñolì manda nandìnekaliñ, gan nìm nandì-daklenekaliñ, ba dautsìli kanekaliñ, gan nek kañ wiñ nìm ka-nandì-tomnekaliñ. **15** Nekta, endok ginañ nanandìnjili kwambìñ dañgukta, pawanjili manda nandìnepi kunjit tañ, ba dautsìli nìm kaneliñdok masipmañ. Wìndìñ nìm tìmbimda, endì dautsìli kañbi, pawanjili nandìmbi, ginañjili nandì-tombi, ginañjì tambaneumbi, nak ep tìmba kìndem daneliñdok nokoññan bìneliñ.’ **☆** Anutuli amatam dok plon manda wìndìñ eñguk. **16** Gan sìndila dautsìli kìndem kañ, tìmbi pawanjili guma nandañ, wala tìmbi amatam dìwìñ yapma kle-pakañ. **17** Nak biañgan sìník sanba: plofet ama gità ama dìndìm damañgan kuñgilìñ endì nepék sìndì kañ wiñ kanepi nandì-koñgom tìñgilìñ, gan nìm kañgilìñ, ba manda sìndì nandañ wiñ nandìnepi nandì-koñgom tìñgilìñ, gan nìm nandìñgilìñ.”

18 Tìmbi Yesuli yousimbi, gwañgwaniila enbi eñguk, “Sìndì pawanjì kìmìpi, mìnjiñp kokottok e-yout manda sanit wolok kusei san-daklewambi nandìwìt. **19** Nanañ mìnjiñp telak plon piñguk manda wolok kusei wiñ ñìndìñ: amali Anutuli amatamñii nìtek yambì-dìkñelak wolok gitigit

☆ 13:15: Aisaia 6:9-10

manda nandimbì nîm tîke-kulak, tîmbì kolan molomdî bîmbi, manda gînañnan kokolin wîn apma tîkeñmilak. ²⁰ Mînjîp kawat plon piñguk manda wolok kusei wîn ñîndîñ: amalî gîñgit manda sîlisîlinat nandimbì, plakan gînan gînañ dasilak, ²¹ gan manda gînan gînañ pîlak walî nîm pa kwambîñ dalak. Nîm, walî nain dumangot papi pailîmlak. Wîn kuñgunlok plon mîlap in-dañmilak, ba Anutulok manda tîke-kuañ endok plon mîlap kusei kusei inda-semum yambîlak, nain wolongan nanandî-kîlîktin pi pîlak. ²² Ba mînjîp kwet koselek mînjîp pakuknan piñguk manda wolok kusei wîn ñîndîñ: amalî gîñgit manda wîn nandîlak, gan kwelalok mîlap ba mînem kwîlîkwîlî wolok nandî-koñgomlî gînañ tîmbî pailîmbi, manda nandîlak wolok bien nîm indañmilak. ²³ Mînjîp kwet galk gînañ piñgîlîñ manda wolok kusei wîn ñîndîñ: amalî gîñgit manda wîn nandimbì nandî-kîliñ embi, kîmit kle kuañ. Endok bien wîn 100 ba 60 ba 30 wolok tuop indalak.”

*Kunum Molomdok ka-dîkñe kena kanjîk nat,
gan wandingan embi sapakñelak*

²⁴ Tîmbi Yesulî yousimbi, e-yout manda no amatamda ñîndîñ enguk, “Kunum Molomdî gîñgitñii yambi-dîkñelak wîn ñîndîñ: ama nolî kenan gînañ nanañ kîndemlok mînjîp kokuk, ²⁵ gan tim boñgipnan ama gitikti dou-palîñîlîmbi kanjîkñîlî kena wolok ñâmbi, kli kolandok mînjîp kopi pi ñañguk. ²⁶ Pakapi, mindin tawa lambîmbi, bien indaup tîmbîmbi, kli kolandi bo inda-dakleñgîlîñ. ²⁷ Inda-dakleumbi, ama

wolok kena gwañgwañiili wîn kañbi, molomloñ ñambi nîñgilîñ, ‘Wopum, dîk kenañga gînañ mînjîp kîndemgot kokuñ. Gan nîtek tîmbi, kli kolanlı indalak?’ ²⁸ Wîndiñ nî-nandumbi enguk, ‘Wîn kanjîkna noli kolimbi lambîlak.’ Eumbi nî-nandîmbi eñgilîñ, ‘Wîndiñda nîndî ña kli wîn tamat kotnetamîñ ba?’ ²⁹ Eumbi enguk, ‘Wîndiñ nîm. Kak biu palen. Nîm kañbi, kli tamat kokamîñ embi, nanañ wakît tamatneliñ a. ³⁰ Biumbi, nanañ gîta kli nîset tipelatkan lambîndekamîk. Tîmbi nanañ mepmettok nain indaumek, nak kena ama enbambi, dama kli moyen tamap imbi, kombâ gînañ sium dîukak. Tîmbi nanañ bien wîn wîsîkot itna gînañ ep wîsîkolim palekak.’ ”

³¹ Yesuli e-yout manda no ñîndiñ enguk, “Kunum Molomdok kaundîkñe kena wîn mastat mînjîp * ama noli kenan gînañ kokuk wandin. ³² Mastat mînjîp wîn yaya mînjîp tip mînam sînîk yañ, gan tawa lambîlak wolonda yaya walî dîwîn yapma klembi, kombâ nomîk wopum dalak, wala tîmbi yaya wolok gayam plon monîktî bîmbi, isî tañ.”

³³ Yesuli yousimbi, e-yout manda no ñîndiñ enguk, “Kunum Molomdok kaundîkñe kena wîn ñîndiñ: tam noli kîmîli bendî lakatgot tîkembî, plaua kwîlan wopumgan wakît tambanembî, papalem kaumbi, plaua walî gitîk bendîmbi lambîlak.”

³⁴ Yesuli amatam kîmîn wopumda manda gitîñgitîk enguk wîn endî telal no git nîm eñguk,

* **13:31:** Mastat mînjîp wîn wambîñ mînjîp wandin.

endi e-yout mandaliñgot enguk. ³⁵ Endi wîndiñ tîmbîmbi, plofet ama nolî manda ñîndiñ eñguk wolok bien inda-dakleñguk,
“Nak e-yout mandaliñgot manda enbi,
nanandî sembiñ kwet kusei kîmîkîmîlinan
nanin pat-ta-bañ wîn enba dakleutat.” [◊]

³⁶ Tîmbi Yesuli amatam kîmîn wopum yambîk bimbi, gwañgwañii git ilan ñañguk. Ña palîñlîmbi, gwañgwañili endoñ bîmbi nîkañbi eñgilîñ, “Dîk e-yout manda eñañ wîn - kli moyen kena gînañ lambîlak - wolok kusei nîtek? Wîn nînîmbi nandîna.” ³⁷ Eumbi enguk, “Ama mînjîp kokuk wîn Amalok Nîñâñ en wakan. ³⁸ Kena wîn kwet ñîn man pakamîñ wolok walân, tîmbi nanañ mînjîp wîn Kunum Molomdok gîñgitñii. Tîmbi kli kolan wîn kolan molomdok gîñgitñii, ³⁹ tîmbi kanjîk kli kolan mînjîp ep kokuk wîn kolan molom Satan en. Mînjîp bien mepmet wîn kwet nain taletalenan wolonda indaukak, tîmbi kena tîndî ama wîn Anutulok añeloñii. ⁴⁰ Kli kolan tamap wîp siañ wîndiñgangot nain taletalenan kolan molomdok gîñgitñii enda inda-semekak. ⁴¹ Nain wolonda Amalok Nîñâñ endi añeloñii en-mulîmbi, kwet tuop gîñgitñii endoññan nanin ama kolan tañ en ba dîwîn no ep tiañeumbi yom tañ endi wakît ep kîmîn tîmbi, ⁴² jîmbiñdok komba kwambîñ gînañ ep kolî pînekalîñ. Wandîñ endi mano kwîlîm tîmbi, manji si-gilim danekaliñ. ⁴³ Gan amatam Bepsîlok man tañgoneñgilîñ endi kunum gînañ lombi, maim duatak wîndiñ duapi, indañgan endok kapmainan kuumbi yambî-dîkñeukâk. No

[◊] 13:35: Kap 78:2

en pawañnat endi mandana nandimbì nandibì kiliñ eukak.”

Kunum Molomdok kaundikñe kenala Yesuli e-yout manda dìwìn no enguk

⁴⁴ Yesuli yousimbì, e-yout manda enguk, “Kunum Molomdok kaundikñe kena wolok walani wìn nepek tuan wopumgan sìnìk kena ginañ kìmisembum pakuk wandin. Ama noli nepek wìn tìmbì indambi, taplim bium pakuk. Tìmbì sìlisili wopum indañmìñgukta endi nepenepeli gitik ña tuatualok kìmilim tua-taleumbi, mìnem walinin tìkembi, nepek tuan wopum wìn endok indañmektok kwet wìn ña tua kleñguk.

⁴⁵ Tìmbì Kunum Molomdok kaundikñe kena wolok walani no kawat tuan wopum wandin: ama noli kawat tuan wopumgot wìn tuaup yolonjìñguk. Yolonzìmbì, ⁴⁶ kawat kìndem sìnìk no kañbi, ña nepenepeli gitik tuatualok kìmilim tua-taleumbi, mìnem walinin tìkembi, kawat wìn ña tuañguk.

⁴⁷ Tìmbì Kunum Molomdok kaundikñe kena wolok walani no wìn ñìndiñ: pis tiatia lìk wopum tuk ginañ kolì pìumbi, pis kusei kusei epgìliñ.

⁴⁸ Lìk tokñeumbi tiañe pawan lambì pipapi, pis kañ-dan tìñgìliñ, wìn pis nanalok kìndem kambot ginañ ep kìmipi, pis kolan wìn ep kokiliñ. ⁴⁹ Kwet nain taletalenan wìndiñ wakan indaukak: Anutuli añeloñii en-mulim bìmbi, ama Anutulok man tañgoneañ endok boñgìpsinan nanin ama kolan epbi, ⁵⁰ jìmbiñdok kombi kwambìñ ginañ ep kolì pìnekalìñ. Wandìñ mano kwìlim tìmbi, manji si-gìlim danekaliñ.”

51 Yesuli e-yout manda eu taleumbi, gwañgwañii en-nandimbì eñguk, “Sindi e-yout manda gitik sanlet wolok kusei nandi-dakleañ ba?” Enbimbi, endi “Oñ, nandamitñ” niñgilin.

52 Eumbi enguk, “Windiñda endikñe manda nandi-tale amali Kunum Molomdok giñgit indambi kuañ endi ama nepek kïndem wiñkot isinan kïmiliñ patakñan nanin epmañ wandin: endi Anutuli nanandi damañgan eñguk ba man elak wiñ nandi-daklembi, wolok tuop amatam eni-daut ti-semañ.”

Yesuli en Ama Wapmañ engano wiñ Juda amala daut semguk

Yesulok il kuseinan nasili siñgi wilimgilin

53 Yesuli e-yout manda wiñ eu taleumbi, walinin pi ñambi, **54** il kuseinan ña tomguk. Tombi, it kiyaunjì giñañ lombi, amatam eni-daut ti-semguk. Timbi amatam mandan nandiñgilin endi nandi-gitiñgitik embi, niñgagan niñdiñ eñgilin, “Ama ñalì nanandi wandin ba kundit engano siniñ tindilok gembì wiñ denanin tikeñguk? **55** Niñdi endok kusei nandamitñ yañ! Endila it kïndikïndit ama endok niñañgot. Meñlok koi wiñ Malia, kwayañii wiñ Jekop, Josep, Simon git Judas, **56** timbi endok wiwii wiñ niñ git yakan kuamitñ. Windiñda nanandin git gembìn wandin wiñ nindi daulmifñguk?”

57 Windiñ eñipi, endok mandan ba ep tindin wala nandum tlal tiñguk. Timbi Yesuli enguk, “Amatam diwindi plofet ama giñgiñgan tiñmañ, gan enloñ nasii ba noliili wiñdiñ niñm tiñmañ.”

58 Windiñ embi, niñm nandi-kiliktì tiñmiñgilin

timbì kundit engano asup wandiñ kandañ nì m tiñguk .

14

Elotti Yesula nandum en Yoane kîmnan nanin mîlakuk wîndiñ tiñguk

¹ Nain wolonda Galili distriktok ama wapmañ Elot endi Yesu koi giñgit nandimbi, ² kena amanii ñindiñ enguk, “Endi Yoane tuk ii-sem en wakan. Kîmnan nanin mîlakukta timbi kundit engano tîmbektok gembîn wopumgan palmîlak.” ³⁻⁴ Kusei ñindînda Elotti wîndiñ nandîñmîñguk: damañgan endi enlok kwayañ Filip endok tamîn Elodia apma tîkeñguk. Apma tîkeumbi, Yoaneli ñindiñ pa niliñguk, “Dîk Elo dia tamga tîkeñguñ wîn nîndok endîkñe manda maklelañ.” * Wîndînda Elotti eumbi, Yoane tîke imbi, it kwambîñ giñañ kîmîkîlîñ. ⁵ Elotti Yoane wîli kîmbektok nandîñguk, gan amatamda mîsiñgukta wîndiñ nîm tiñguk. Neta, Juda amalî Yoanela nandum plofet no tiñgukta timbi.

⁶ Gan wînaña ñindiñ indañguk: Elottok indaina nain indaumbi, yokñiilok nanañ sinat ti-semumbi, Elodialok wembanli bi endok dausinan kap tiñguk. Kap tiumbi, Elotti wembe wolok kapta nandi-koñgom tiñgukta timbi, ⁷ manda ñindiñ e-kwambîñ dambi niñguk, “Biañgan sînîk. Dîk nepek nola ba nola nankautañ wolok tuop gametet.” ⁸ Wîndiñ eumbi,

* **14:3-4:** Endîkñe mandalî amalî enlok dal ba kwayañlok tamîn tîkeuktok kîmîsip tîñmîlak. Dal ba kwayañ endi yamîn pap sembiñguk wolondañgot kîndem wîndiñ tîmbek. (Wok Pris 18:16, 20:21, Lo 25:5-6)

meñloñ ñaumbi, nanandit ñinditñ miumbi, Elottoñ undane ñambi niñguk, “Dik eumbi, Yoane tuk ii-sem endok bim dombimbi, kumbam jawañ plon kimiñpi bi namit.”⁹ Ama wapmañdi manda wiñ nandimbí nandum miłatañguk. Gan manda yokñiilok dausinan e-kwambitñ dañgukta timbi endi nanditñimbi, wembeli eñguk wolok tuopkan tiñelitñdok eñguk.¹⁰ Timbi it kwambitñ ginañ ñambi, Yoanelok bim dombimbi,¹¹ kumbam jawañ plon kimiñpi biñ wembe miumbi, meñloñ tiñe ñañguk.¹² Timbi Yoanelok gwañgwañiilit biñ dalandan bem ña kïndikiliñ. Wïnditñ ti-talembi, siñgi ña Yesu kasat tiñmumbi nanditñguk.

Yesuli ama 5,000 gitam gwañgwanjii nanañ ep towiñguk

¹³ Yoane wili kimiñguk wolok giñgit Yesuli nanditñgukta endi gwañgwañii git walinin piñanelitñdok kikeñ nolok plon lombi, kwet ama niñnatnan niñgan kunepi ñañgililiñ. Ñaumbi, amatamdit giñgit wiñ nandimbí, isi kwest bimbi, kesittit en klem, tuk baliliñ ñañgililiñ. Ñakap, Yesuli ñaupi nanditñguknan ña tomgililiñ.¹⁴ Timbi Yesuli kikeñ plon nanin piñipi, amatam kimiñ wopum yambitñguk. Yambimbi, blan ti-sembi, jiñbatsiat ep timbi kïndem dañguk.

¹⁵ Kwet timlala timbimbi, gwañgwañiilit Yesuloñ biñmbi niñgililiñ, “Kwet kiliñ elak. Timbi ñin kwet ama niñnatnan pakamitñ, wiñditñda dik amatam en-mulimbi, it kwelan ñambi, nanañjtua nambit.”¹⁶ Eumbi enguk, “Nekta ñanelitñdok eañ? Sìn nanañ ep towiwit.”¹⁷ Eumbi,

jip jup t̄imbi n̄iñgiliñ, “N̄indok plaua nanañ k̄it tombon git pis tīpet wal̄iñgot pat-n̄imlak.”

¹⁸ Eumbi enguk, “W̄in nokoññan mep b̄iwit.”

¹⁹ W̄indiñ embi, amatam enb̄imbi, kli yali ḡimbañ dambi pipakiliñ. T̄imbi Yesuli plaua nanañ k̄it tombon git pis tīpet w̄in epbi, kunum plon deium loumbi, Anutu weñm̄imbi, plaua w̄in omb̄imbi, gwañgwañiila emguk. Emumbi, endi ep papusenembi, amatam em-taleumbi, ²⁰ gitikti nambi na-tokñe t̄iñgiliñ. T̄imbiñbi, dip pakuk w̄in gwañgwañili epmbi, sandiñ lik 12 wolok ḡinañnan dasium tokñeñguk.

²¹ Nanañ nañgiliñ w̄in ama 5,000 nītepek, gan tam git wembe gwañgwa nīm ep kunakiliñ.

Yesuli tuk guañ plon yaliyali ñañguk

²² Ama k̄im̄in gitikti nanañ namb̄i taleumbi, Yesuli gwañgwañii en-ḡiñginembi, nīsingan k̄ikeñ plon lombi, tuk guañ tambon kandañ damandama ñaneliñdok en-mukuk. En-mulim ñañilimbi, amatam k̄im̄in gitik isinan en-mulepi pakuk. ²³ Papi, amatam en-mulim ña-taleumbi, Yesu en engan nīmolo t̄imbepi jañginnan lo pakuk. Kwet k̄ilim eumbi, jañginnan engan palimbi, ²⁴ gwañgwañilok k̄ikeñdi ña tuk guañ boñgipnan tomguk. Tombimbi, sasaleli ñañgiliñ kandañnan b̄iñgukta, tukt̄i k̄ikeñ munjupi, t̄ike lombi p̄imbi t̄iñguk.

²⁵ Kwet gama nīm salañilimbi, Yesuli guañ plon yali ta-ñakap gwañgwañii ep t̄imb̄i dumalañguk.

²⁶ T̄imbi gwañgwañili tuk plon yaliyali b̄iñumbi kañbi, “Asili b̄ilak!” embi, gemb̄inji p̄iumbi, misimbi kwawa t̄iñgiliñ. ²⁷ T̄imbi wolongan

Yesuli eni-daklembi eñguk, “Nim misiwit, natna bilet, walenji busukñewin.”

²⁸ T̄imbi Petlolit niñguk, “Wopum, biañgan d̄itna bilañda, nanbimbi, tuk plon yalom d̄ikoñan biwa.” ²⁹ Eumbi niñguk, “Natna ya, bo!” Nimbimbi, kikeñ plon nanin p̄t tuk plon yalimbi, Yesuloñ ñañguk. ³⁰ Ñañipi, sasale wopum w̄ikukta tuk m̄lakuk wiñ kañbi, misimisi ñakap tuk ginañ p̄iup t̄imbi, kitimbi eñguk, “Wopum, nepmiñ.” ³¹ Eumbi, wolongan Yesuli kii kotsuap tikembi niñguk, “Nanandi-kiliktifga lakat pakamlak. Nekta ginañ tipet tilañ?” ³² Wintidin eñipi, Petlo nañgilimbi, kikeñ plon loñilimbi, sasaleli kílp eñguk. ³³ T̄imbi gwañgwā kikeñ plon pakiliñ endi Yesuloñ milelem t̄imbi niñgililñ, “Biañgan d̄ik Anutulok Niñañ.”

³⁴ Tuk guañ d̄ikñe-talembi, Genesalet it kwet kandañ lo suañgililñ. ³⁵ Suaumbi, wiñasili Yesu ka-daklembi, manda kimirimbi, kwet wolok tuopkan ñañguk. Ñaumbi, amatamdi ama jimbatsiat gitik yanañgip endoñ biñgililñ. Bimbi, ³⁶ Yesu dasindasin kusipgot t̄ike-kanelilñdok niñnandi tiñgililñ. Niñnandumbi nandi-semumbi, t̄ike-kañgililñ tuop kinde m dañgil?

15

Anutulok dainan nek ñalit ama t̄imbi kolalak wiñ Yesuli eni+daut ti+semguk

¹ T̄imbi Falisi ama git endikñe manda nandi-tale ama diwindi Jelusalem bimbi, Yesuloñ biñgililñ. Bimbi, ñindin niñnanditñgililñ, ² “Nitek t̄imbi, gwañgwāñgaili bep pañniilok telak ñin

makleañ? Endi nanañ nanepi, telak nini-daut ti-nimgilin wolok tuop kisi nim wiliipi pa nañ.”³ Eumbi tambane enguk, “Nitek timbi, sindi sinlok ep tindiñ klenelindok Anutulok endikñe manda makleañ?”⁴ Neta, Anutu en endikñe manda tipet nindiñ kimit-nimguk, ‘Dik meñga beka giñgiñgan ti-semekañ’, timbi ‘Ama no meñ ba beu en-kolalakta en wili kimplok.’⁵ Gan sindi endikñe manda tipet win maklembi, amatam nindiñ eni-daut pa ti-semañ: tikap ama no meñ ba beu epmiu plaptauktok nepek no palmilak, gan ‘Nak nepek win ikan Anutulok gitngit wiliñngut’ windiñ enlakta,⁶ endi kindem beu nim nandi-nimbi, nim timbi plap-talak. Windiñ tiñipi, endi beu giñgiñgan nim ti-nimbi, endikñe manda maklelak. Windiñda sindi sinlok ep tindiñ klenelindok Anutulok endikñe manda timbi lakatalak.

⁷ Yakñesi! Sindok manji manbenji malet nomik! Anutuli plofet Aisaialok man plon nindiñ embi, sindok kolanjilok walan e-kiliñ eñguk,

⁸ ‘Amatam ñali manjiliñgot kotna gitngit e-tike-loañ, gan ginañ nanandinjili mayañgan sinik pat-semjak.

⁹ Endi amalok nanandi win nokok endikñe manda wandin eni-daut ti-semañ, wala timbi endi nan-wowoon tañ win silaningot.’⁸

¹⁰ Timbi Yesuli amatam kimiñ gitik kitsemum biumbi enguk, “Sindi pawanj kimiipi nandi-kiliñ ewit.”⁹ Nepek nek ñali ama

⁸ **15:4:** Kisim Bek 20:12, 21:17, Lo 5:16 ⁹ **15:9:** Aisaia 29:13

timbimbi, Anutulok dainan dindim palektok tuop nim? Win nepek nanambi, minjipni ginañ pilak wali nim. Win nepek kolan ginañni ginañ papi, mani plon lambi pilak wali mek ama timbi kolalak.”

¹² Papalembi, Yesu gwañgwañiiñ endoñ bimbi niñgilin, “Ba dik Falisi amali mandañga win nandimbi, nandi-kola ti-gamlin win nandilañ ba?” ¹³ Eumbi tambane enguk, “Falisi ama endi kli kolan kena ginañ nisi lambañ wandin. Timbi Bepna kunum ginañ patak endi kenan ginañ nepek nim tipiñguk win kakasiat gitik ep tamattaleukak. ¹⁴ Sindit yambium patnelin. Ama dautsi sipsipmien endi nosii telak daut semnepi pa tañ. Timbi dai sipsipmien noli dai sipsipmien no telak daulimekta, niset tipelatkan dimat ginañ pindemik.”

¹⁵ Timbi Petlolit Yesu niñguk, “Dik e-yout manda manilok plon eñañ wolok kusei kindem niñbi dakleutak.” ¹⁶ Eumbi enguk, “Gwañgwanai sindit bo nitek timbi nandi-daklenelin dok gamañgot tipikañ? ¹⁷ Sindit niñ nim nandi-dakleañ ba? Nepek mani ginañ pilak wali tem meñ ginañ pimbi, temdok telak plon niambi, tem koñ ginañ pilak. ¹⁸ Gan nepek mani ginañnan nanin lambimbi pilak wali ginañni ginañ nanin lambilak. Timbi wali mek biañgan ama Anutulok dainan timbi kolalak. ¹⁹ Nak nepek niandinda elet: win ama ginañji ginañ nanandi kolan kusei kusei indaumbi tañ win niñdin: ama wil kím tañ, ba nolok wapai ba tamin kumbu tañ, ba telak joñgo kuañ, ba nepek kumbu tañ, ba ama nolok siñgin joñgoñgan siañ, ba kosit eu kolayañ.

20 Kundit wandin walî mek tîmbîmbi, amalî Anutulok dainan dîndîm patneliñdok tuop nîm. Gan endî Falisi amalok ep tîndînjî nîm kîmît klembi, kîsî nîm wîlîpi ep na-tañ walî nîm ep tîmbî kolalak.”

Yesulî kwet dîwîndok amatam gembîn daut semguk

Yesulî Kenan tam no endok wemban yal kolan-nat tîmbî kîndem dañguk

21 Tîmbi Yesulî gwañgwañii git walinin piñambî, Tilo git Sidon it kwet tîpet pakamîkñan ñañguk. **22** Ña tombîmbi, Kenan tam no kwet wandîñ kuñguk endî endoñ bîmbi, kîtiñmî-giñgînembi niñguk, “Wopum, Devittok Komblin, dîk blan tîmbi, mandana nandî-namîñ. Yal kolandi wembanalok gînan gînañ piñumbi, kolasînîk talak.” **23** Eumbi, Yesulî nandî-kîmnembi ñañguk. Tîmbi gwañgwañili Yesuloñ bîmbi niñgînembi eñgilîñ, “Tam walî kîti kîtiñipi niñp klelak, wala tîmbi dîk kak niñ-mulîm ñaun.” **24** Nîmbîmbi enguk, “Nak Islael amatam sipsip pait-pakañ wandin endañgot nan-mulîm biñ in-dañgut.”

25 Yesulî wîndîñ eñguk, gan tam walî endoñ bîmbi, kesînan mîlelem tîmbi niñguk, “Wopum, nep kîmît.” **26** Wîndîñ eumbi niñguk, “Wembe gwañgwalok nanañjî yapma tîkembi, kamotta emem wiñ tuop nîm.” **27** Eumbi niñguk, “Wopum, wiñ kîndem elañ, gan molomjîli nanañ nambîmbi dîp piłak wiñ kamotti wakan pa nañ wiñ.” **28** Wîndîñ eumbi niñmbi eñguk, “Tam, nanandî-kîliktiñga wiñ wopum. Nandîlañ,

wolok tuop inda-gamîn.” Eumbi, wolongan wemban kîndem dañguk.

Yesuli amatam jîmbatsiat asup ep tîmbi kîndem dañgîlîñ

²⁹ Tîmbi Yesuli walinin pîm ñam Galili distrik tombi, tuk guañ baliliñ ñam kwet kîmîn no wolok lombi pi pakuk. ³⁰ Tîmbi amatam asupgandi endoñ biñipi, amatam jîmbatsiat yanañgip biñgîlîñ, wîn ama kesik nîm kuañ wakît ama kîsî ba kesîsî dalandan, ba dausî sipsipmîn ba manjî sipsipmîn, ba jîmbat dîwîn nolî epmi epmi wakît asup yanañgip bîmbi, Yesulok kuañ kuseinan ep bî kîmîn kolîmbi, ep tîmbi kîndem dañguk. ³¹ Ep tîmbi kîndem daumbi, amatamdi yambîñgîlîñ wîn: ama manjî sippmîn kuñgîlîñ endî manda eñgîlîñ, ama kîsî ba kesîsî dalandan endî kîndem dañgîlîñ, ama kesittî nîm kuñgîlîñ endî kesittî kuñgîlîñ, tîmbi ama dausî sipsipmîn endî deiñgîlîñ. Wîn yambîmbi yambî sîlikñembi, Islael amatamdi Anutu nî-wowooñ tîñmañ en nî-kîndem dañgîlîñ.

Yesuli ama 4,000 gitâ tam gwañgwanjii nanañ ep towiñguk

³² Yesuli gwañgwañii kîti-semum bîumbi enguk, “Amatam ñalî sandap tîpet git no nakita palîmbi, nanañjî talelak, wala tîmbi nak blan tîseksi, slak en-mulam ñanelîñdok nîm nandîlet. Nîm kañbi, telak plon dautsî kolîmbi, katap tînelîñ.” ³³ Eumbi, gwañgwañiilî nîñgîlîñ, “Ñolok it kwet no nîm pakañ, wala tîmbi nîndî nanañ denanin ep bîmbi, amatam kîmîn wopum ñîn ep

towinambi, tuop ti-semek?” ³⁴ Eumbi, Yesuli en-nandimbi eñguk, “Sìnlok plaua nanañ nitek pat-samlak?” Tìmbi endi eñgilîñ, “Plaua kit dìwìn tipetgot, tìmbi pis titip lakat sìnìk pat-nìmlak.”

³⁵ Wìndiñ eumbi, Yesuli amatam enbim nandimbi, kwelan pipakilîñ. ³⁶ Tìmbi endi plaua nanañ kit tombon tipet wakit pis wìn epmbi, Anutu weñmimbi ombimbi, gwañgwañiila emumbi, amatam em-ta-ñagilîñ. ³⁷ Tìmbi endi gitik nanañ wìn nañbi na tokñeñgilîñ. Na tokñeumbi, dìp pakuk wìn gwañgwañiil ep dasiumbi, sandiñ lik wopum kit tombon tipet tokñeñguk. ³⁸ Wìn ama 4,000 nitepek endi nanañ nañgilîñ, gan tam ba wembe gwañgwa endok kunakunatsi nim epgilîñ. ³⁹ Yesuli wìndiñ ti-talembi, amatam en-mulim ñaumbi, en kikeñ plon lombi, gwañgwañii git Magadan ka ndañ ñañgu k.

Yesu enlok kusei inda-dakleñguk

16

Yesulok kusei gama nim ka-nandi-tomgilin

¹ Tìmbi Falisi git Sadusi ama dìwìn Yesuloiñ biñgilîñ endi sisoiñ tiñminelîñdok ñìndiñ nìñgilîñ, “Kunum Molomdok gembin pakamlakta wìn ninda daut nimeñdok dik kundit engano sìnìk no tìmbimbi kana.” ² Eumbi tambane enguk, “Maimdi pì sembep tìmbimbi, kunum gím daumbi, sindi ñìndiñ pa eañ, ‘Desa nain kìndem indaukak.’ ³ Kwet salaumbi, mulukualì kunum masipmìlak wala sindi ñìndiñ pa eañ, ‘Gwi sasale inda-nìmetak.’ Wìndiñda sindi

kunum kañbi, maim iletak ba gwi wiletek wîn kîndem ka-dakleañ. Gan sîndî man ñîndîñgît nepek nek indalak wîn kañbi, wolok kusei nîm ka-nandî-dakleañ. ⁴ Nîtek tîmbi ama man ñîndîñgît kuañ sîndî kolan tîmbi, Anutu bi-sînîk tañîpi, kundit engano kanep kitî-nandañ? Gan kundit no nîm daut samum kanekaliñ. Nîm. Ñin noñgangot kanekaliñ: wîn plofet Yona in-dañmîñguk wîndîñgangot inda-namekak.” Yesuli wîndîñ embi yambimbi pîm ñañguk.

⁵ Tuk guañ tambon kandañ tîmbi dumalaneliñdok ñañîpi, gwañgwañiil kamalambi, plaua nanañ no nîm ep ñañgilîñ. ⁶ Tîmbi Yesuli enguk, “Sîndî Falisi gitâ Sadusi endok plaua kîmîli bendila ka-kîliñ enekaliñ.” * ⁷ Wîndîñ eumbi, nîsiñgan e-nandi tîmbi eñgilîñ, “Plaua nanañ nîm tîke-bîmiñ wala elak bek.” ⁸ Yesuli wîn yambi-nandîmbi enguk, “Nekta singan ‘Plaua nîm pat-nîmlak’ wîndîñ e-nandi-tañ? Biañgan nanandi-kîliktinji wîn lakat sînîk pat-samlak. ⁹ Kusatna gama nîm nandi-dakleañ bek? Nak plaua nanañ kit diwîngot wîn tambîpi, ama 5,000 ep towiwambi, sîndî dîp palîmbi, sandîñ lîk 12 dasium tokñeñguk wîn sîndî nîm nandi-tomañ ba? ¹⁰ Ba plaua kit tambon tîpet walî ama 4,000 ep towiwambi, dîp palîmbi, sandîñ lîk wopum nîtek dasiñgilîñ? ¹¹ Nîtekta tîmbi, sîndî mandana nîm nandi-dakleañ? Nak

* **16:6:** Juda amatam endok nanandinji gînañ ‘kîmîli bendî’ wîn nepek no walî diwîn tîmbi tambane wolok walani. Yesuli ñolok kîmîli bendila eñguk endî Falisi git Sadusi amalî amatam endaut manda juluñgan enbîmbi nanandinji kamalañguk wolok plon e-yout tîñguk.

plaua nanañla nîm et, wîn nak Falisi git Sadusi endok plaua kîmîli bendîla ka-kîliñ eneliñdok sanît.” ¹² Wîndiñ eumbi, kombîkmek ñîndiñ nandi-dakleñgîliñ: endî nanandî Falisi git Sadusili amatam emañ wala ka-kîliñ eneliñdok enguk, plaua kîmîli bendî wala nîm.

Yesu en nin sînik wîn Petlolî e-dakleñguk

¹³ Tîmbi Yesuli gwañgwâñii git it kwet no koi Sisalia Filipai wandiñ kandañ ñañguk. Ña tombi, gwañgwâñila en-nandi tîmbi eñguk, “Amatamdi Amalok Nîñañ enda nin sînik pa eañ?” ¹⁴ Eumbi niñgîliñ, “Dîwîndi Yoane tuk ii-sem eumbi, dîwîndi plofet Elia nombo indauptok een ip wakan bek eumbi, dîwîndi plofet Jelemaia ba plofet no damañgan kuñguk en wîndiñ pa ganjañ.” ¹⁵ Wîndiñ eumbi eni-nandîmbi eñguk, “Tîmbi sîniла naka nin sînik pa nanañ?” ¹⁶ Eni-nandumbi, Simon Petlolî niñguk, “Dîk Mesia, Anutu kuñgu molom endok Nîñañ.” ¹⁷ Eumbi, Yesuli niñguk, “Simon Yoanelok niññañ, dîk amatam dîwîn yapma kle-patañ. Nanandî wîn amalok nanin nîm. Bepna kunum gînañ patak endî ganbîm dakleñguk.

¹⁸ Wîndiñda nak ñîndiñ ganlet: koka komblin Petlo kîtîlet, wîn Kawat. Tîmbi nak kawat wolok plon kîkesimînnai yapîlam gembîlambi bendî wopum danekaliñ. Bendî wopum daumbi, kîmdok gembînlî bo kîkesimînnai ep tîmbi piuktok tuop nîm. ¹⁹ Tîmbi Kunum Molomdok amatamñii yambî-dîkñewîñdok nak gembî gam-

let. † Dik nepek nola kwelan e-wiat ti-semumbi, Kunum Molomdok dainan wîndiñgot wiawiat indaukak, tîmbi dik nepek nola e-wiat nîm ti-semumbi, Kunum Molomdok dainan wîndiñgot gama pat-semekak.” 20 Wîndiñ eñipi, kîmîsip kwambîñ ti-semibi, enla en Mesia, Anutuli ama wapmañ ni-mulektok e-kwambîñ dañguk wîn joñgo nîm eelok enguk.

Yesu en mîlap bembî kîmbekak wala gwañgwañiila enguk

21 Nain wolonda Yesuli kusei kîmîpi, nepek indañmekak wala gwañgwañiila ñîndiñ en-sîwîkuk: endi Anutulok man tañgoneuptok Jelusalem it kwelan loumbi, Juda ama biesi gitâ tapma ama biesi ba endikñe manda nanditale ama endi mîlap kusei kusei tiñmînekalîñ. Tiñmumbi, Roma amalî wîlîm kîmbîmbi, sandap tîpet git no tîmbîmbi, Anutuli tîmbi mîlalekak. 22 Wîndiñ eumbi, Petlo engan Yesu nañgîpi, ña ni-ñombîmbi ni-kîmîsip tiñipi, Anutuli kamaiuktok embi niñguk, “Wopum, mîlap wandin sînîk bo nîm inda-gamekak.” 23 Eumbi tambanem, Petlola ñîndiñ niñguk, “Satan, dik wi! Dik Anutulok nanandi nîm klelañ. Nîm. Dik amalok nanandi klembi, telak masip ti-namlañ.”

24 Wîndiñ embi, gwañgwañii gitîkta enbi eñguk, “Ama no en nak nep kle kuup nandîlakta, endi enlok nanandînla nandum tlal tîmbîmbi,

† **16:19:** Grik manda plon Matayoli ñîndiñ youkuk, “Nak Kunum Molomdok yama kii gametat.” Manda wolok walân wîn ñîndiñ: Petlo git kîkesimîn endi Anutulok man tîkembi, kwelan ñolok amatamdoch yomjî e-wiat ti-semañ ba kîmîlîm pat-semektok eañ.

endì kloñbatlı tìke bembı, nep kle kuuktok sanlet. ²⁵ Neta, no en kuñgun enlok kasileupi nandılakta, endok kuñgun pailımekak, gan no en naka tìmbi kuñgun bi-namlakta, endì kuñgun taletalen nìmnat indañmekak. ²⁶ Tìkap ama noli kwelalok nepenepek gitik kasilewık, gan siñgi en jimbıñ piwık, nain wolonda nepek wali nitek tìke-kimilek? Tìmbi kuñgun taletalen nìmnat wìn bindambo nitek kasilewık? Wìn tuop nìm. ²⁷ Kusei niñdiñda wìndiñ elet: Amalok Niñaañ endì Beulok gembın walalannat añeloñii yanañgipı undane bıupi tıłak. Undane bımek, amatam gitiktı ep tìndiñji nek tiñgilıñ wolok tuopkan tuanjı emekak. ²⁸ Nak biañgan sìnık sanba: ama niñ pakañ sindok boñgipsınan nanin diwìndi gamañgot kwelan kuñılımbi, Amalok Niñaañdi amatam yambı-dıkñeuktok bı indaumbi kanekalıñ.”

17

Yesulok kusei wìn plofet ama git Anutu endi e-kwambıñ dañgilıñ

¹ Maim kit tambon noñgan taleumbi, Yesuli gwañgwañii tìpet git no, wìn Petlo, Yakobo gitka kwayañ Yoane, yanañgilımbi, kwet jañgin ombap no wolok lombi, niñigangan pakılıñ. ² Pakapi, gwañgwañili kañılımbi, Yesulok piñgıt walang engano tìkileñguk, wìn timan dai maim daut wandin, tìmbi dasindasin wìn kolsalen walalan sìnık saleñguk. ³ Tìmbi platik sìnık plofet ama tìpet damañgan kuñgımık, wìn Mose git Elia, endì gwañgwañiloñ indambi, Yesu git manda enandi tiñgilıñ. ⁴ Wìndiñ tìmbımbi, Petlolı Yesula

nīñguk, “Wopum. Nīndi nī pakamīñ wīn kīndem sīnīk. Wala tīmbi dīk nīndiñ nandīwīñda, nak it jala tīpet git no kīndiletet, wīn no dīkok, no Moselok, no Elialok.”

⁵ Petlolit manda wīndiñ eñilimbi, mulukua walalan sīnīk walī platik sīnīk ep tīmīlīmbi, mulukua gīnañ nanin manda no nīndiñ kītiu pīumbi eñguk, “Nīne nokok nīñanā sīnīk. Nak gīnañnalit en kasilembi, enda wale kīndem tīñmīlet, wala tīmbi sīndi endok mandan nandīmbi kīmīt-klenekalīñ.” ⁶ Tīmbi gwañgwañiili manda wīn nandīmbi, gembīnji pīumbi, gapok pīmbi, timanjī daut kwelan pīñgīliñ. ⁷ Gan Yesoli endoñ nāmbi, ep kañbi enguk, “Mīlalet! Sīndi nīm mīsīneliñ.” ⁸ Wīndiñ enbīmbi, endi deimbi kañgīliñ wīn: Yesu en noñgan ilīmbi kañgīliñ.

⁹ Walinin kwet jañgīn plon nanin pīñipi, Yesoli gwañgwañii e-kīmīsip tī-sembe enguk, “Nepek nīn kalīñ wolok kasat ama nimbek nola nīm eninekalīñ. Gamamek, Amalok Nīñanā endi kīmnan nanin mīlalekak, wolondamek kīndem eninekalīñ.”

¹⁰ Tīmbi gwañgwañiili nī-nandīmbi eñgīliñ, “Wīndiñda kusei nekta endīkñē manda nandī-tale amalī nīndiñ pa eañ, ‘Plofet Eliali Mesialok telak dama tīmbi bīukak?’” ¹¹ Eumbi enguk, “Biañgan Eliali dama undane bīmbi, amatam tī-pañgīpañgīle tī-semekak. ¹² Gan natna nīndiñ sanlet: plofet no Elia wandin endi ikan bīñguk, gan amalī endok kusei gama nīm kanandī-dakleñgīliñ. Endi nīsīlok nanandīnji klembi, kundit kolan kusei kusei tīñmīñgīliñ. Tīmbi Amalok Nīñanāla kolan wīndīñgangot

tîñmînekaliñ.” ¹³ Wîndiñ eumbi, gwañgwañiil Yesuli Yoane tuk ii-sem ti-kuñguk endok plon e-yout tîmbi eñguk wîn nandî-tomgîliñ.

Yesuli nanandî-kîlîktîla nepek bien sîník enguk

¹⁴ Yesu git gwañgwañii tîpet git no endî amatam asuptî kîmîn ti-pakîliñnan pi tombîmbi, ama noli Yesuloñ bîmbi, kesiinan mîlelem tîñimbi nîñguk, ¹⁵ “Wopum, dîk nîñanala blan tîñmîñ. Gwañgwa ñalî kwapmeñgan gînañ kamalak nain wîn tîkeumbi, kîm katap tîmbi, komba gînañ ba tuk gînañ pa pîumbi, pîñgiu kola sîník talak. ¹⁶ Nak gwañgwañgailî tîmbi kîndem daneliñdok nañgîpi bîñat, gan endî tîtlap bium patak.” ¹⁷ Wîndiñ eumbi, Yesuli tambane eñguk, “Amatam man ñîndîñgit kuañ sîndî nanandî-kîlîktînjî nîm pat-samumbi, kamakama tañ. Nak sîn gitâ papata kunjit tîlet! Nain nîtek sîník sîn gitâ gamañgot kuwambi, nandî-kîlîktî namnekaliñ?” Wîndiñ embi, “Gwañgwa wîn nokoñ nañgîp bîwit!” enguk. ¹⁸ Nañgîp bîumbi, Yesuli yal kolan gwañgwalok gînannan pakuk wîn ni-ñombîumbi poñañguk. Poñaumbi, wolongan gwañgwa walî kîndem dañguk.

¹⁹ Nîsiñgan palîñîpi, gwañgwañiil Yesuloñ bîmbi ni-nandîmbi eñgilîñ, “Kusei nîtekta tîmbi nîndî yal kolan wîn kle-kotneñdok tîpîkamîñ?” ²⁰⁻²¹ Eumbi enguk, “Nanandî-kîlîktînjî lakat sîník walî tuop nîm. Nak biañgan sîník sanba: nanandî-kîlîktînjî wambîñ miñjîp tip miñam wandin pat-samekta, kundit gitîk tînep nandañ wîn kîndem eumbi indauk, wîn kwet jañgîn ñala

bo kîndem nîneliñ, ‘Dîk mîlapi da wolok ñau!’ nîmbîmbi, wolok tuop tîmbek.” *

Yesulî enlok kuseila gwañgwañiila en-kaikta ti-semguk

²² Yesulok gwañgwañii gitik endî Galili distrik kîmîn ti-palîmbi, ñîndîñ enguk, “Nain nîm ombataumbi, Amalok Niñaañ kanjîkñiilok kîsînan kîmîlimbi, ²³ wîli kîmbîmbi, sandap tîpet git no ñaumbi, Anutulî kîmnan nanin tîmbî mîlalekak.” Wîndîñ eu nandîmbi, gitnañjî mîlata sînîk tañguk.

²⁴ Tîmbi Yesu gitâ gwañgwañii endî Kapaneam it kwelan ña tomgilîñ. Tombîmbi, ama mînem tapma it ti-dîndîm eelok epmañgilîñ endî Petloloñ bîmbi nî-nandîmbi eñgilîñ, “Endautsi endî tapma ittok takis mînem pa kîmitak ba nîm?” ²⁵ Eumbi nîñguk, “Ba! Kîmitak ñak.” Wîndîñ embi, it gitnañ loñguk.

Lombi, manda gama nîm eñilîmbi, Yesulî nî-nandîmbi eñguk, “Simon, dîk nîtek nandîlañ? Kwelalok ama wapmañdi kena kusei kuseiloc mînem pa mekañ wîn denanin? Wîn niñaañjiiloñ nanin mekañ ba ama dîwîsîloñ?” ²⁶ Eumbi, Petloli eñguk, “Ama dîwîsîloñ.” Eumbi nîñguk, “Wîndînda nîñaañjiil slak papi, takis mînem nîm pa kîmikañ. ²⁷ Gan nîm kañbi, gitnañjî tînda kolaumbi, gimbit ti-nîmneliñ. Wîndînda dîk ñâmbi, tuk guañnan pis tiatia toa no kolim pîwîn.

* **17:20-21:** Nandi-tale ama dîwîndî manda kusip no gamañgot patak eañ. Wîn ñîndîñ, “Ama nanañ gitik kîmîsip tiñipi, nîmolo tañ endîñgot yal kolan ñandisi gumañ ep kle-semneliñdok, telak no nîm patak.”

Timbis pis dama tiañeutañ endok man tambipi, mñem kwandai no man gñañ paletak kautañ wñt tike bimbi, enda emekañ. Mñem walit nitettok takislok tuop timbetak.”

Yesuli Ama Wapmañlok kapmalnan kuñgula gwañgwañii en-i-daut ti-semguk

18

Kunum Molomdok giñgitñii pakañ endok boñgipsinan nindì loloñ sìnìk yañ?

¹ Nain wolonda gwañgwalit Yesuloñ bimbi nitandimbi eñgilin, “Kunum Molomdok giñgit boñgipsinan nindì loloñ sìnìk yañ?” ² Eumbi, Yesuli gwañgwa tip no kititñum biumbi, boñgipsinan kimpipi ³ enguk, “Nak biañgan sìnìk sanba: ti kap sindì gñañ nanandinji nim tambanembi, gwañgwa bisat nomik nim indanelinda, sindì Kunum Molomdok giñgitñii nim indanekalit. ⁴ No en kayombinembi, gwañgwa tip ñandin indalakta, en wakan Kunum Molomdok giñgitñilok boñgipsinan loloñ sìnìk patak yañ.

⁵ No en naka nandimbi, gwañgwa ñandin nola not tiñmislakta endi wakan naka not tinamlak. ⁶ Gan no en gwañgwa koi nitimat ñandin ñalit nandit-kiliktiti tinamlak wandin no nitiañeumbi, yom plon pipislakta ama walit blangan-dok. Neta, Anutuli mislap wopumgan miukakta timbi. Endi kundit wandin gama nim tiñilimbi, kawat wopum no bim plon topmbi, tike kolim

tuk kimbîñ gînañ pîumda walî mîlap lakat in-dañmek. ⁷ Kwelalok amatam endî blasîñgandok. Neta, nain tuop nepek kusei kuseili yom plon ep tiañenepi inda-semañ. Gan nepek wandin wîn nindî tîmbî inda-semjak en Anutuli mek tîlamilekak.

⁸ Wîndîñda dîk kîka ba kesîka tombonli yomdok sîsoñ plon gapîlîm pipilañda, kak dombi kolîm ñaumbi, kîka ba kesîka tombongot kumbi, kuñgu taletalen nîmnatnan loukañ. Nîm kañbi, kîka ba kesîka tîpelatkan kukapi, komba nîm pa kîmlaknan wandîñ gep kolîm pîuñ a. ⁹ Ba dîk dauka tombonli yomdok sîsoñ plon gapîlîm pipilañda, dauka wîn gîtnei kolî ñaumbi, dauka tombongot kumbi, kuñgu taletalen nîmnatnan loukañ. Nîm kañbi, dauka tîpelatkan kukapi, jîmbîñdok komba galk gînañ gep kolîm pîuñ a.

¹⁰⁻¹¹ Sîndî kuñgunjî ka-kîliñ enekaliñ. Nîm kañbi, gwañgwa kosî nîmnat wandin endoññan nanin nola nandum tlal tîmbîmbi, en tîmbî kolaneliñ. Neta, nak ñîndîñ sanba: añelo gwañgwa wandin yambi-dîkñeañ endî kunum gînañ kumbi, enda tîmbi kwapmeñgan Bepna kunum gînañ patak endoññan kîndem ña indañ.
*

¹² Sîndî nîtek nandañ? Tîkap ama nolok sipsip 100 palmek, tîmbi noñgan no pailîm kak biwîk ba? Nîm a. Endî 99 yambium kwet jañgînnan palîmbi, ña noñgan no pait-patak wîn lonjîwîk.

¹³ Nak biañgan sanba: endî sipsip 99 enda sîlisili

* **18:10-11:** Nandi-tale ama dîwîndî manda kusip no gamañgot patak eañ. Wîn ñîndîñ, “Neta, Amalok Nîñañ endî amatam yomjîla tîmbi pait-pakañ epmektok indañguk.”

tìlak, gan noñgan pailim tìmbi indalak enda sìlisili wopum sìnik tìlak. ¹⁴ Wìndiñgångot Bepsì kunum gìnañ patak endì gwañgwà koi nìmnat wandin endoñ nanin no nìm pailektok nandìlak.”

Sambatnii git manda ti-dindim eelok telak

¹⁵ Yesuli yousimbi enguk, “Nokok sambatnai sìndoñ nanin noli yom ti-gamumbi, dìk ñam sìtekan papi, kusei daulmekañ. Tìmbi endì mandañga nandìm tìke-kìliñ elakta, endì bìndambo not ti-gambi, dìkok sambat indaukak. ¹⁶ Ba endì mandañga wìlekta, ama noñgan ba ti-pet yanañgilimbi endoñ ñanekaliñ. Tìmbi nokaili manda gitik ama wolok plon kit yout tìlañ wìn e-gembìlanekaliñ, endìkñe mandalì molo manda elak wolok tuop. ¹⁷ Ba endì mandanjì wìt kak kolekta, ama wìn kìkesimindok kìsìnan kìmilekañ. Kìkesmìndok manda wìndiñgångot wìt kak kolekta, enda nandìñmìumbi, endì takis epep ama ba ama Anutu nìm nandì-kìlìktì tìñmañ endok tuop tìmbekak.

¹⁸ Nak biañgan sanba: sìndì nepek nola kwelan e-wiat ti-semumbi, Kunum Molomdok dainan wìndiñgot wiawiat indaukak, tìmbi sìndì nepek nola e-wiat nìm ti-semumbi, Kunum Molomdok dainan wìndiñgot gama pat-semekak. ¹⁹⁻²⁰ Tìmbi nak yousimbi ñìndìñ sanba: ama ti-pet ba ti-pet git no endì nokok kotna plon kìmìn tañda, nak en git patet, wala tìmbi sìndoñ nanin ama ti-pet endì kwelan ñolok gìnañjet kiulim noñgan

[◇] **18:16:** Lo 19:15

timbim, nepek nola ba nola nimolo timbimbi,”
Bepna kunum ginañ patak endi nandi-semekak.”

Notniilok yomj i nain tuop bi-semlok

²¹ Timbi Petlolit Yesuloñ bimbi nikañbi eñguk, “Wopum. Notna noli yom pa ti-namumbi, nain nitek yomin biñmetat? Nain 7got biñmet walit tuop ba?” ²² Eumbi nñguk, “Nain 7got nim a. Dik 70 im 7 biñmi-ta-ñaukañ, wñt yom bimbi tñipi nim kunakunattok elet.

²³ Kusei ñindiñda timbi wñnditñ elet: ama wapmañ noli nepek tñguk wñnditñgangot Kunum Molomdi giñgitñii yambidikñelak. Ama wapmañ walit kena amanili nepek slak epgilitñ wolok kinjan ombiñmivelitñdok entiañguk. ²⁴ En-tiañembi, kena kusei kimiñtimbi, ama no nañgiñ biñgilitñ endoñan kinjan ombiñmektok palmiñguk wñt mñinem 45 milion.

† ²⁵ Endi mñinem wñt ombiñmektok tuop nim, wala timbi ama wapmañdi mñinem diwñt epmektok nandiñipi, kena gwañgwañii ñindiñtñvelitñdok enguk: endi ama en wakit tam gwañgwañii ba nepenepek gitik palmilak wñt epbi, tualok kiñmivelitñdok enguk. ²⁶ Wñditñ eumbi, kena ama walit ama wapmañdok kesinan milelem timbi, ñindiñ ni-blambla eñguk, ‘Ama wapmañna, blan ti-nambi, naingot namumbi, nak kinjan tuopkan ombi-gam-taleutat.’ ²⁷ Timbi ama wapmañdi ama wala blan ti-nimbis, kinjan wopum palmiñguk wñt gitik biñmimbis, kak slak bium ñañguk.

† **18:24:** Yesuli mñinem kunakunat eñguk wñt wopum sinik. Mñinem walit ama 10,000 endi gwñlat 15 gitik kena tñgilitñ endok tuanj.

²⁸ It ḡinañ nanin p̄i ñañipi, kena gwañgwā nol no t̄imb̄i indañguk, endoñan k̄injan ombiñmektok palmiñguk w̄in m̄inem 100.

‡ En wakan t̄imb̄i indambi, bim plon t̄ike kandipi niñguk, ‘D̄ik m̄inem slak t̄ikeñguñ w̄in ñiñdiñitañgan ombi-namitñ!’ ²⁹ T̄imbi noliit kesinan m̄ilelem t̄i-ñimb̄i, ñiñdiñ ni-blambla eñguk, ‘D̄ik nandi-nambi, nain namumbi, nak k̄injan ombi-gametat.’ ³⁰ Eumbi nandi-k̄imnembi, it kwamb̄iñ ḡinañ nañgip ña k̄imiñpi ñiñdiñ niñguk, ‘K̄injan ombi-tale-namumek gep piattok’.

³¹ T̄imbi noliit kundit w̄in ka-nandimb̄i, ḡinañj̄i biañgan m̄ilataumbi ña ama wapmañ kasat t̄iñmi-taleñgiliñ. ³² T̄iñmi-taleum nandimb̄i, kena ama w̄in bindambo ni-tiañembi ñiñdiñ niñguk, ‘Ama kolan papait, d̄ik nan-blambla eumbi, nak blan t̄i-gambi, k̄injanna wopum w̄in kak bi-gamit. ³³ Nitek t̄imbi, nak bi-gamit, gan d̄ik w̄indiñgangot nokala blan niñ t̄imbi biñm̄iñañ?’ ³⁴ W̄indiñ embi, ḡinañ komba diumbi, mik amaloñ nañgip ñambi enguk, ‘S̄indi nain tuop kena ḡim m̄iumbi, endi k̄injanna wopum w̄in ombi-nam-taleumek, wolonda s̄indi kañbiumbi piukak.’” ³⁵ Yesuli eyout manda w̄indiñ en-talembi eñguk, “S̄indi noñgan noñganlı ḡinañj̄i gitikt̄i nosiilok yomji niñ bi-sem-talenelitñda, Bepna kunum ḡinañ patak endi w̄indiñgangot noñgan noñgan s̄indok yomj̄i niñ bi-sameka k.”

‡ **18:28:** Yesuli m̄inem kunakunat eñguk w̄in lakat s̄inik, sandap 100 wolok kenalok tuangot.

19

¹ Yesuli manda wîndiñ e-talembi, Galili distrik bimbi, Juda amatam dok kwelan Jodan tuk dat kandañ patak wandiñ ñañguk. ² Tîmbi amatam asupgandi en kle ñaumbi, jîmbatsiat ep tîmbi kindem dañgilin.

Wapatam Anutuli ep kiukuk wîn amali nîm tambîktok

³ Tîmbi Falisi ama dîwîndi Yesuloñ bîmbi, ti-kuyuk tiñminepi ni-nandîmbi eñgilin, “Dîk nîtek nandilañ? Damañgan Moseli endîkñne manda kîmit-nîmguk wolok tuop ama noli enlok nanandînla nepek kusei wala ba wala tamîn kle-kolek ba nîm?” ⁴ Eumbi tambane enguk, “Manda youyoulin ñîn patak wîn sîndi pinat nandîmbi kamalañ bek. Nain kusei kîmîkîmîlinan Anutuli ama ep tîmbi indañguk wolonda endî ama git tamîn ep tîmbi indañgîmîk. ⁵ Tîmbi ñîndiñ eñguk, ‘Kusei wîndiñda amali meñ beu yambimbi, tamînnat galî-kwambîñ daumbi, piñgîpset noñgan indayamîk.’ ⁶ Wîndiñda nak ñîndiñ sanlet: endî piñgîp noñgan indambi, nombo tipet nîm tamîk. Wala tîmbi wapatam Anutuli ep kiukuk wîn amali nîm tambîktok.”

⁷ Tîmbi Falisi amali ñîndiñ niñgîlin, “Tîkap wîndiñda, nîtek tîmbi Moseli endîkñne manda ñîndiñ kîmîkuk: ama no tamîn kle-kolektok nandîlakta, endî manda no wolok tuop youp mîmbi kleum ñaúkak?” ⁸ Eumbi enguk, “Sîn bamba bep pañjiilok gînañ kwambîndanjîla tîmbi Moseli nandi-sambi,

[◊] **19:4:** Stat 1:27, 5:2 [◊] **19:5:** Stat 2:24 [◊] **19:7:** Lo 24:1

tam kïndem ep kleneliñdok eñguk. Gan nain kusai kïmïkïmïlinan wïn wïndiñ nïm pakuk.

9 Wïndiñda tïmbi nak ñïndiñ sanba: ama no tamïn telak joñgo nïm kuñguk wïn kleum ñaumbi, komblin tïlak endi telak joñgo kulak.”

10 Tïmbi gwañgwañiili tam kle-kokottok plon Yesu ñïndiñ nïmbi eñgilîñ, “Tïkap wïndiñda, amalî tam nïm tïmbi slak palekta wïn kïndem.”

11 Eumbi enguk, “Ama Anutuli ep tïmbi pañgïtalak endiñgot manda wïn guma tïkeañ, ama gitikkandi nïm. **12** Nandañ. Kusei ñïndiñda ama dïwisiñ tam nïm epmañ: wïn dïwïn nolok pïñgïpsï kolan indañgïlîñda tïmbi slak pakañ. Tïmbi dïwïn nolok pïñgïpsï komblin inda-satalok gembïn wïn ama nïsi dombu kokiliñ, wala tïmbi tam nïm tïkem slak kuañ. Tïmbi ama dïwïn noli Kunum Molomdok kenan tïneliñdok tam nïm tïmbi slak pakañ. No en manda ñïn nandï-daklelakta endi tïkeukak.”

Kunum Molomdok giñgit wïn nin?

13 Tïmbi amatamdi gwañgwa bïsat Yesuli kii endok plon kïmïpi nïmolo ti-semektok endoñ yanañgïp biñgilîñ. Biumbi, gwañgwañiili enombiñgiliñ, **14** gan Yesuli ñïndiñ enguk, “Kunum Molomdi ama ñandisi enlok giñgitñii yambï-dïkñelak, wala tïmbi gwañgwa bïsat yambiumbi nokoñ bïwït, telak masip nïm ti-semneliñ.” **15** Wïndiñ embi, kii gwañgwa bïsattok plon kïmïpi, gwïlam ti-sem-talembi, walinin pïm ñañguk.

16 Tïmbi ama noli Yesuloñ bïmbi nïnguk, “Endaut, nak kuñgu taletalen nïmnat kasileuttok ep tïndiñ kïndem nek tïmbettok nandilañ?”

17 Eumbi nīñguk, “Kusei nekta dīk nokoñ bīmbi, nepek nek ñalī kīndem sīnīk wala nan-kalañ? Anutu en noñgangot endī kīndem, wala tīmbi dīk en gīta nain taletalen nīmnat kuuñdok nandīlañda, endīkñē manda tāñgonembi kleukañ.” **18** Eumbi, ama wali Yesu ñīndiñ nī-nandīñguk, “Dīk endīkñē manda dek ñala sīnīk elañ?” Eumbi nīñguk, “Endīkñē manda ñala elet: dīk ama nīm wīlī kīmbekak, telak joñgo nīm kuukañ, kumbu nīm tīmbekañ, ama no manda plon patak endok siñgin joñgo nīm siukañ, **19** meñga beka giñgiñgan tī-semekañ, tīmbi dītnala nandīlañ wīndiñgangot nokaila nandukañ.” **20** Eumbi, ama sim endī nīñguk, “Endīkñē manda gitik wīn nak ikan tāñgonembi kle-talelet. Gan nepek nek wala sīnīk gamañ tīpikalet?” **21** Eumbi nīñguk, “Tīkap dīk Anutulok nanandīn gitik kle-taleup nandīlañda, dīk ñā nepenepeka gitik tuatualok kīmīlīm tua-taleumbi, mīnem wīn epmbi, ama pīmbīñesila em-taleumbi, tuañga kunum gīnañ inda-gamekak. Wīndiñ tī-talembi, bī nep kle kuukañ.” **22** Ama simdi manda wīn nandīmbi, nepenepek asup palmiñgukta tīmbi gīnañ kolaumbi gwīlīlambi bim ñāñguk.

23 Tīmbi Yesuli gwañgwañiila enguk, “Nak biañgan sīnīk sanba: ama mīnem kwīlīkwīlinat nolī Kunum Molomdok gīñgit indauktok nandīlakta endī gliñgliñnat. **24** Nak bīndambo ñīndiñ sanba: kamel nolī līk bemdok gīnañ gik wolok ñā tombep nandīwīkta endī kena

◊ 19:19: Kisim Bek 20:12-16, Lo 5:16-20, Wok Pris 19:18

kwambîñ tîmbek. Tîmbi ama kwîlikwîlinat no Anutulok giñgit indaup nandîlakta endî wîndîñgangot kena kwambîñ tîmbekak, gan endok kenan wîn kamellok kenan maklelak.”²⁵ Gwañgwañiil manda wîn nandîmbi, kolan sînîk sîlikñembi eñgilîñ, “Tîkap wîndîñda, nindî Anutulok giñgit tuop indauk?”²⁶ Wîndîñ eumbi, Yesuli dîndîmgan yambîmbi enguk, “Amalî wîndîñ tîndîlok tuop nîm, gan Anutulî nepek gitîk wîn tuop tî-taleuk.”

²⁷ Tîmbi Petlolî tambanembi nîñguk, “Kalañ. Nîndî nepenepeknî gitîk bi-talembi bîmbi, dîk gep kle kuamîñ, wala tîmbi nîndî tuan nek tîkenekamîñ?”²⁸ Eumbi enguk, “Nak biañgan sînîk sanba: Anutulî nepek gitîk tîmbi kaitaumek, Amalok Nîñañ endî ama wapmañdok pipapipat plon pipapi, kusei kîmîpi, amatam gitîk yambî-dîkñeukak. Wolonda ama 12 nep kle kuañ sîndî bo ama wapmañdok pipapipat plon pipapi, Islael ama sambat 12 yambî-dîkñenekalîñ.²⁹ Tîmbi no en naka tîmbi il ba dal kwayañii ba wiwii ba meñ beu ba gwañgwa bisali ba nanañ kenan ba nepek wîn gitîk bi-taleñgukta, Anutulî wolok tambon nain asupgan yousiñmita-ñambi, kuñgu taletalen nîmnat wakît miukak.”

Kunum Molomdi giñgitñii siloñ ti-semjak

³⁰ Yesuli yousiñmbi enguk, “Nain taletalenan ñîndîñ indaukak: ama asup nin endî man ñîndîñgiit ama dîwîsîlok dausinan damandama tañ endî siñgi sînîk itnekalîñ, tîmbi siñgi sînîk bañ endî d amandama itnekal iñ.

20

¹ Nekta, Kunum Molom wīn endi wain kena molom noli kena gwañgwañii en-tiañembi yambidikñeñguk wandin. Kwet salaumbi, kena molom walī kīmīn kwelan ñāmbi, kena gwañgwa dīwīn epmeipi, ² kena nain noñgan wolok tuan enindaumbi nandum tuop tīmbīmbi, kena gīnañ en-mulim ñāñgīlīñ. ³ Tīmbi kwet ip salasīnik taumbi, ama walī nombo ñāmbi, ama dīwīn kenala nīm ñāñāñ kīmīn kwelan slak palīmbi yambīmbi, ⁴ ñīndīñ enguk, ‘Sīndī bo ñā wain kenana tīmbīmbi, kena tīnetāñ wolok tuan sametet.’ Wīndīñ eumbi, wain kena tīndīla ñāñgīlīñ. ⁵ Tīmbi maim boñgīp palīmbi, kena molomdī bīndambo ñā ama dīwīn kena tīñmīnelīñdok en-mukuk. Tīmbi maimdī gama nīm pi-sembeñilīmbi endi wīndīñgangot tīñguk. ⁶ Tīmbi kwet kīlīmekīlīmelok tīmbīmbi, bīndambo ñāmbi, ama dīwīn kena nīm tīndīn slak pakīlīñ ep tīmbi indaumbi enguk, ‘Sīndī nekta sandap ombap kena nīm tīmbi slak palīmbi, timlala tīlak?’ ⁷ Eumbi nīñgīlīñ, ‘Nimbek noli kena no nīm nīmīk.’ Eumbi emupi enguk, ‘Ale, sīndī bo ñāmbi, wain kenana gīnañ kena tīmbit.’

⁸ Kwet kīlīm eumbi, wain kena molomdī kena ka-dīkñe amala nīmbi eñguk, ‘Dīk kena gwañgwa kītī-semum bīumbi, tuanjī emiñ. Emepi, siñgi bīlīñ endoñan kusei kīmīpi em ta-ñā, dama bīlīñ enda siñgi emu talewīn.’ ⁹ Tīmbi kena kadīkñelī ama kwet bipmem tīmbīmbi, kena kusei kīmīkīlīñ enbīm bīumbi, kena nain noñgandok tuan em-taleñguk. ¹⁰ Emumbi, dama bīñgīlīñ

endi ‘Tuan tike lo n̄imetak bek’ em nand̄iñgiliñ, gan ka-dikñel̄ ama noñgan noñgan enda bo kena nain noñgandok tuan emguk. ¹¹ Tuanji tikeñipi, kusei k̄imipi, kena molomda em balep ti-ñimb̄i ¹² eñgiliñ, ‘Siñgi biliñ endi kena nain dumangot tiliñ, gan n̄indi sandap ombap maim kwambibiñ ginañ kena piñgip gawalat ti-patnambi k̄ilim elak. Nekta s̄inik siñgi biliñ en git̄a tuan walā noñgangot n̄imlañ?’ ¹³ W̄ind̄iñ eumbi, kena molomdi endoññan nanin nola n̄indiñ n̄iñguk, ‘Notna, nak kolan n̄im ti-gamlet. Dik kena nain noñgandok tuanla gan-nandiwambi, nadum tuop tik w̄in. ¹⁴ Wala tīmbi m̄inemga tīkembi ñau. Nak m̄inem gamit, w̄ind̄iñgan siñgi biliñ emepi nandit. ¹⁵ Nak natnalok m̄inem w̄ind̄iñ ba w̄ind̄iñ tīmbep nand̄imbi, k̄indem tīmbet. Nak ginañ siloñ tī-semlet, wala dik n̄isilok tañgan yambi-gimb̄it tīlañ ba?’ ”

¹⁶ Yesuli e-yout manda w̄ind̄iñ embi enguk, “W̄ind̄iñda ama man n̄indiñgit siñgi s̄inik bañ endi damandaman itnekaliñ, tīmbi damandaman bañ endi siñgi s̄inik itnekaliñ.”

Ama Wapmañ Yesuli indañgan il kwelan Jelusalem loñguk

Ama Wapmañ Yesu endi kena nek timbektok indañguk?

¹⁷ Tīmbi Yesuli Jelusalem lo ñaupi, gwañgwaiii 12 kit̄i-semum biumbi, n̄isilok telak telak ñañipi enguk, ¹⁸ “Nandañ! N̄indi lokap, Jelusalem tomnambi, Amalok Niñañ tīkembi, tapma ama biesi ba endikñe manda nand̄itale ama endok kisi plon k̄imilim loukak. Tīmbi

endi manda plon k̄imipi, w̄ili k̄imbektok manda embi,¹⁹ Roma amalok k̄isi plon k̄imilimbi, endi Amalok Niñaañ endok plon ni-sasale manda embi waipmbi, tīkem kloñbat plon w̄iliñ k̄imbekak. T̄imbi maim tīpet git no t̄imbimbi, Anutuli en k̄imnan nanin t̄imbi miłalekak.”

²⁰ T̄imbi Yesuli k̄imbektok en-taleumbi, Sebedilok tam̄in endi niñaniiit tīpet, wiñ Yakobo git Yoane, en git̄a Yesuloñ bīmbi, miłelelem tī-ñīmbi, nepek no nand̄ñmektok niñguk. ²¹ T̄imbi Yesuli ni-nand̄ñmbi eñguk, “D̄ik nekta nand̄ilañ?” Eumbi niñguk, “D̄ik ama wapmañ indambi, amatam yambi-d̄ikñeukañ nain wolonda nand̄i-nambi, niñanait tīpet ñali bo ama wapmañ indambi, k̄ika d̄indim ba kepmanan pipatemiktok nand̄ilet.” ²² Eumbi, Yesuli niñaniiit ñindiñ enguk, “Siti nitekta eamik wiñ nim nand̄i-dakleamik. Nak miłap bemetat * wiñ siti tuop bemdekamik ba?” Eumbi niñgiñmik, “Niti tuop.” ²³ Wiñdiñ eumbi enguk, “Siti biañgan nokok miłap bemdekamik, gan nind̄i k̄itna d̄indim ba kepma kandañ pilekak wiñ natna ewa taleuktok tuop nim. Pipapat wiñ Betnalı ama dek endi engan epmep nand̄ilak enda ti-wili d̄ikñe ti-semguk.”

²⁴ T̄imbi gwañgwañii 10 endi manda wiñ nand̄iñgiñda, dakwaya tīpetta ḡinañji kombi diñguk. ²⁵ Gan Yesuli gwañgwañii git̄ik k̄iti-seumum bīumbi enguk, “Sindi kwelalok

* **20:22:** Yesuli miłap bembemla eñguk wiñ endi Grik manda plon ñindiñ eñguk, “Nak tuk wiñna tīke lombi nambetat wiñ siti tuop tīke lombi nandekamik ba?”

yambi-dikñē ama endok ep tindinjī nanditaleañ: amatam dok kuñgun ba kīm wīn ama wapmañjilok kiinan patak, tīmbi ama loloñdi pīmbiñesila endikñē mandanji kwambīñ enbi, tañgonem kleneliñdok giñgineñañ. ²⁶ Gan sīndok boñgipsinan wīndiñ nīm tilok. Nīm sīník. Sīndoññān nanin no en wopum kuuktok nandilakta, endi noliilok tīplaplaenjī kuukak. ²⁷ Tīmbi no en sīndok telak damanjī kuuktok nandilakta, endi kena gwañgwañjī sīlanin kumbi, ²⁸ Amalok Nīñāñ tīñguk wolok tuop tīmbekak. Endi amatam asup ep tīmbi platambi, endok kīnjan kīmbektok ama sīník indañguk, endi en tīmbi plataneliñdok nīm.”

Ama tipet dautset sisipmīn endi Yesu en ama wapmañ wīn nanditakleñgimik

²⁹ Yesuli gwañgwañii git Jeliko it kwet bim ñāñilimbi, amatam kīmīn wopumdi en kle ñāñgilin. ³⁰ Tīmbi ama tipet dauset sisipmīn endi telak pawan pi pakimik. Endi Yesuli yapma kleup tīmbim nandimbi, wolongan kītīmbi nīñgimik, “Devittok Komblin, dik nīta blan tī-nīmīñ.” ³¹ Endi wīndiñ kītīmbi, amatam asupti enombimbi, en-kīmīsip tīñgiliñ, gan endi wopumgan kītīmbi nīñgimik, “Wopum, dik Devittok Komblin, nīta blan tī-nīmīñ.” ³² Eumbi, Yesuli wīñga ipi kītī-sembi enguk, “Sīti nītek tī-samettok nandamik?” ³³ Eumbi nīñgimik, “Wopum, nīti dik dautnet tīmbi tom-nīmeñdok nandamik.” ³⁴ Tīmbi Yesuli blan tī-sembi, dauset kīli tīke-kaumbi, wolongan dauset tombimbi, nepenepek kañbi, Yesu kle ñāñgim ik.

21

Yesuli ama wapmañ nomik Jelusalem loñguk

¹ Yesu git gwañgwañii endi Jelusalem it kwet t̄mbi dumalaumbi, Oliv kwet jañginnan lombi, Betfage it kwelan tomgililñ. Tomñilimbi, Yesuli gwañgwañiit t̄pet en-mupi ² enguk, “Siti it kwet da patak wolok ñandekamik! Ñam tombi, wo-longan doñki niñaññat toali ep top yambiyam-bin kandetamik. Kañbi pisap yanañgipi b̄wít!

³ T̄kap nimbek noli sambimbi san-kaumbi, ñindiñ ñindekamik, ‘Molomdi doñki kena emektok nandilak. T̄mbi platik sinik yambiumbi yanañgilimbi b̄ndetamik.’ ”

⁴ Yesuli doñkila eñguk w̄in endi plofet ama noli damañgan kumbi manda eñguk wali bien indadakleuktok tiñguk. Manda w̄in ñindiñ,

⁵ “Saiondok * amatam ñindiñ enbim nandiwit: Ama wapmañj endi sindi sepmektok bi-samlak. Endi kayombinembi, doñki plon pipatak, w̄in doñki sim wolok plon pipapi b̄lak.” [◊]

⁶ T̄mbi gwañgwa t̄pet endi ñambi, Yesuli kena manda enguk wolok tuop t̄mbi, ⁷ doñki me niñañ yanañgipi, Yesuloñ b̄ñgimik. B̄mbi, sauloñjet kiundepi, doñki plon k̄miliñmbi, Yesuli wolok plon lo pipapi ñañguk. ⁸ T̄mbi amatam k̄min wopum endoññan nanin asupgandi endok koi giñgit t̄ke-lonelilñdok sauloñj telak plon samba eñilimbi, d̄w̄ndi komba sak kiyat

* **21:5:** Jelusalem it kwet koi no w̄in Saion. Plofetti ‘Saiondok amatamla’ eñguk endi Jelusalem nasi ba Isael amatam gitik endok plon ep yout tiñguk. ◊ **21:5:** Aisaia 62:11, Sekeraia 9:9

dombimbi mep bim, wîndiñgot telak plon ipaneta-ñañgilin. ⁹ Tîmbi amatam Yesu siñgi dama tîmbi kleñgilin endi enda Mesia nimbi, ñîndiñ yousiyousiñgan kîtîmbi eñgilin,

“Ama wapmañ Devit endok Komblin bîlak, koi tîke-lowit!

Molomdi ama ñin ama wapmañni kuuktok ni-mukuk en wakan gwîlam tîñmen!

Anutu kunum gînañ patak endok koi tîke-lonal!”

[◊]

10 Yesuli Jelusalem it kwelan ama wapmañ nomik lo tombimbi, wînasi gitikti wîn ka sîlikñembi, “Wîn nin?” e-nandîñgilin. E-nandumbi, ¹¹ amatam kîmîn wopumdi tambane e-ta-ñañgilin, “Ñin plofet Yesu en Nasalet it kwet, Galili distrik nanin.”

Yesuli tapma ilan gembîn daut semguk

12 Tîmbi Yesuli tapma it sañ jimba gînañ lombi, kîmîli tua tîmbi, mînem kena ti-pakîlin lo yambimbi, nandum tuop nim tiñguk. Wîndiñda endi ama tapma tîndîlok nepenepek kîmîlm tuañgilin gitik ep klembi, ama mînem tambo mîn kena tiñgilin endok kîmîkîmitsi wakît monik tuaturalok kîmîkîlin endok pipapatsi wîlî tombolimbi, ¹³ ñîndiñ enguk, “Anutulok manda no ñîndiñ youyoulin patak, ‘Nokok itna wîn nannowoñ tîndîlok it een’. [◊] Gan kîmîli tua ama sindi it ñin tîmbim kumbu amalok pat-sembi it nomik tilak.”

14 Yesuli tapma it sañ jimba gînañnan palîñilimbi, ama kesit nim kuñgilin git ama

[◊] 21:9: Kap 118:25-26 [◊] 21:13: Aisaia 56:7

dausi sипмісіpmіn endi endoñ biumbi, ep tіmbi kіndem dañguk. ¹⁵ Tіmbi wembe gwañgwa wandiñ pakіlіñ endi ñiñdiñ kitiñgіlіñ, “Ama wapmañ Devittok Komblin endok koi tіke-lowit!” Tapma ama biesi git endikñe nandi-tale ama endi manda wіn nandimbі, Yesu kundit kіndem engano asup tіñguk wіn kañbi, gіnañjі komba dіumbi, ¹⁶ ñiñdiñ ni-nandiñgіlіñ, “Endi Mesia ganañ wіn dіk nandilañ ba?” Eumbi tambane enguk, “Ba wіn nandilet ñak. Gan sіndіla Ama Wapmañ Devitti Wopumla ñiñdiñ niñguk wіn pinapi nandi-kamalañ bek, ‘Dіk wembe gwañgwa tip ba wopum ep tіmbi pañgіtaumbi, gan-tіke-loumbi kіndem dalak.’” ¹⁷ Wiñdiñ embi, ama biesi yambimbi, Jelusalem nanin Betani it kwelan ñambi, wandiñ douñguk.

Yesuli komba fik no ni-suambalimbi yañetañguk

¹⁸ Kwet salaumbi, Yesuli Jelusalem undane ñañipi, nanañ gawat tіñguk. ¹⁹ Tіmbi deium ñaumbi, komba fik no telak pawan palimbі kañguk. Kañbi, ñasіñgan kuseinan ña bienla deium loumbi, lonjі ka-tіlapi, sakgot kañguk. Kañbi, komba fik ni-suambapi eñguk, “Dіk bienga nombo niñ laliukañ, niñ sіñk.” Eumbi, wolongan komba fik walі yañetambi kіmіñguk.

²⁰ Gwañgwañili wіn ka sіlikñembi eñgіlіñ, “Nitek tіmbi, komba fik ñalі platik sіñk kіmbi yañetalak?” ²¹ Eumbi, Yesuli tambanembi enguk, “Nak biañgan sіñk sanba: tіkap sіndі gіnañ tіpet niñ tіmbi, Anutu biañgan nandi-kiliktі

¹⁸ **21:16:** Kap 8:3

tîñmî-kuneliñda, nak kundit kombâ fik ñala tît wîndiñgangot sîndî bo tîneliñ. Tîmbi wakangot nîm ya. Tîkap sîndî kwet jañgîn ñala ‘Mîlapi, tuk kimbîñ gînañ pî!’ nîmbîmbi, gumañ wolok tuop indawîk. ²² Sîndî Anutula nepek no ba no tîmbektok nîmolo tî-ñîmbi, nandî-samektok nandî-kîlîktî tañda, wîndiñ inda-samekak.”

Yesuli nindok manla kena pa tiñguk wala ni-nandiñgiliñ

²³ Yesuli tapma it sañ jimba gînañ lombi, amatam enî-daut tî-semguk. Enî-daut tî-sem-paliññîmbi, tapma ama biesî gitâ Israel amalok ama biesî endî endoñ bîmbi, nî-kañbi eñgîliñ, “Nîndî ganbîmbi, kundit ñandin pa tîlañ? Ba nindok mandanla ba gembînla wîndiñ pa tîlañ?”

²⁴ Eumbi tambane enguk, “Nak bo nepek nola san-nandutet. Dîndîm tambane naniñetañda, nak bo nindok mandala kundit wandin sînîk pa tîlet wîn sanbetet. ²⁵ Nîndî Yoane nîmbîmbi, amatam tuk i-semguk? Wîn Kunum Molomdi ba ama noli?” Wîndiñ eumbi, kusei kîmîpi, nîsîñgan dombî tañan tîmbi eñgîliñ, “Nîndî ‘Kunum Molomdi’ wîndiñ eneñda, endî ñîndiñ nîni-nandutak, ‘Wîndiñda sîndî nekta Yoanelok mandan nîm nandî-dasiñgiliñ?’ ²⁶ Gan nîndî ‘Ama noli Yoane nîmbîm kena tiñguk’ wîndiñ eneñda, amatam kîmîn wopum Yoanelok plofet nandîñmañ endî nîtek tî-nîmneliñ walañgot mîsînetamîñ.” ²⁷ Wîndiñda endî Yesu ñîndiñ tambane nîñgiliñ, “Nîndî Yoane nîmbîmbi, tuk i-semguk wîn nîndî nîm nandamîñ.” Eumbi enguk, “Ale, wîndiñda nak bo nîndî nanbîmbi, kundit pa tîlet wîn nîm sanbetet.”

Yesuli Juda ama biesilok ginañ kwambijji edakleñguk

²⁸ Yesuli yousimbi, Juda ama biesila enbi eñguk, “Sindi kasat ñala nitek nandañ? Ama nolok niñañiit tipet kuñgiñik. Timbi tualoñ ña ñindiiñ niñguk, ‘Tua, dik man ñambi, wain kena ti!’ ²⁹ Eumbi, jip jup tiñguk, gan siñgimek endi ginañ tambaneumbi, ña kena tiñguk. ³⁰ Timbi besetti monaloñ ña windiñgangot nimbiñbi, beula niñguk, ‘Ale, ñautet.’ Endi windiñ eñguk, gan nim ñañguk. ³¹ Sindi nitek nandañ, gwañgwa nindii beulok man tañgoneñguk?” Eumbi, endi eñgiliiñ, “Tuali.”

Timbi Yesuli enguk, “Nak biañgan sanba: takis epep ama ba tam telak joñgolok endi sindok kwesi kinjannan Anutu enlok giñgit indaumbi yambi-dikñelak. ³² Kusei ñindiiñda timbi windiñ indalak: Yoaneli bimbi, dindim kuñgulok telak daut samumbi, sindila mandan nandum tlal tiñguk, gan takis epep ama git tam telak joñgolok endila mandan win nandimbi tike-kiliñ eñgiliiñ. Sindi nepek win kañgiliiñ, gan ginañji nim tambanembi, Yoanelok mandan nandimbi nim tike-kiliñ eñgiliiñ.”

Yesuli tapma ama biesi git Falisi ama endi wain kena ka-dikñe ama kolasi wandin eñguk

³³ Yesuli yousimbi, tapma ama biesi ba Falisi amala enbi eñguk, “Nak e-yout manda no sanbambi nandiwit. Kena molom noli wain kap kwet nolok tipiñguk. Tipi-talembi, sañ im giñbunembi, wain tul wisi-dottok kwet no kindipi, kena ka-dikñelok it ombap kloñ no

kawattı kındılım ikuk. Wındıñ ti-talembi, ke-nan wın ka-dıkñelok kısı plon kımipi, kwet mayañgan nolok ñañguk. ³⁴ Ña kuñilimbi, bien mepmettok nain indaumbi, kena gwañgwaañii dıwındı wain bien enlok mepmettok ka-dıkñeloñ en-mulim bımbi, wain kena gınañ tomgılıñ. ³⁵ Tımbi ka-dıkñe endı gwañgwaa en-mumulıñ wın epmbi, no wıpi, no wılı kımbımbi, no kawattı wıkılıñ. ³⁶ Wındıñ tımbımbi, kena molomdı gwañgwaa dıwın nombo en-mukuk. Kunakunatsı wın gwañgwaa dama en-mukuk yapma klembi, asup en-mulımbi bı tombımbi, kundit wındıñgangot ti-semgılıñ.

³⁷ Siñgi sìnık endı enlok nıñaañ sìnık ni-mupi, nındıñ nandıñguk, ‘Nıñanalı ña tombımbi kañbi, giñgiñgan tiñmınékalıñ.’ ³⁸ Tımbi ka-dıkñeli nıñaañ wın kañbi, nısiñgan nındıñ eñgilıñ, ‘Gamanda endı wakan kena ñolok molom tımbekak, wala tımbi nındı en wıpi, ke-nan nıñ nınllok giñgit kasılena.’ ³⁹ Wındıñ embi tıkeñipi, kena gınañ nanin munjut munjut ñakap, kena pawan wılı kımguk.” ⁴⁰ Yesulı wındıñ embi en-nandımbi eñguk, “Wain kena molomdı undane bımek, ka-dıkñe wın nıtek ti-semekak?” ⁴¹ Eumbi nıñgilıñ, “Nepek kolan sìnık tiñgilıñda tımbi endı bo kolan sìnık yandıpmum kım-talenekalıñ. Tımbi endı kena ka-dıkñe komblin kındem ep kasilembi, ke-nan endok kısınan kımılımbi, wain bien mepmettok nain indaumbi, nain tuop endı bien dıwın enlok melim ti-kunekalıñ.”

⁴² Tımbi Yesulı enla manda embi enguk, “Anutulok manda youyoulıñ patak nıñ sindı pinat

nandimbì kamalañ bek,
 ‘Molom en ñindibì tìmbì indañguk:
 it kìndikìndit amalì ita kawattì tìndibì nola kena
 nìnnat embi siñgi wìlìmgìliñ,
 gan kawat walì ta dìwìn gitik yapma klelak.
 Nìndibì wìn kanambi, kundit gitikñin tilak.’ [☆]

⁴³ Manda wolok tuop it kìndikìndit amalì kawat
 wìn siñgi wìlìmgìliñ, wìndibìñgan sìndi nak siñgi
 wit-namgìliñ, wala tìmbì nak ñindibìñ sanba
 nandiwìt: Sìndi Anutulok gìñgitñii ku-ta-bañ,
 gan endì pipapipat wìn sapma tìkembi, am-
 atam no nindibì endok manda tañgonembi bien
 tìmbì indañ enda emekak. ⁴⁴ Ama noli kawat
 wolok plon pi wìlekta en wìlì minanda taleuk.
 Ba kawat walì ama nolok plon pìwìkta, kawat
 walì ama wìn wìlì gakñe-taleuk.” [†] ⁴⁵ Tapma
 ama biesì git Falisi ama endì Yesuli e-yout
 manda eñguk wìn nandimbì, “Nìndañgan elak”
 wìndibìñ nandimbì, ⁴⁶ tìkenepi nandibìñgìliñ. Gan
 amatam kìmìn wopum endì Yesula plofet no
 wìndibìñ nandibìñgìliñ, wala tìmbì Falisi amalì
 amatamdi mik tì-semneliñ wala mìsìmbi, nìm
 tìkeñgìliñ.

22

*Kunum Molomdi en-tiañelak wìn Yesuli nìm
 nandibìñkìmkiñneliñdok eñguk*

¹ Yesuli yousimbi, nombo ama biesila e-
 yout mandalì manda eniñipi, ñindibìñ eñguk,
² “Kunum Molomdi gìñgitñii yambì-dìkñelak

[☆] **21:42:** Kap 118:22-23 [†] **21:44:** Nandibìñ tale ama dìwìndibì
 ñindibìñ eañ: Matayo en sambat wìn nìm youkuk.

wiñ ñinditñ: ama wapmañ nolok niñaañli tamit
tikeup timbimbi, wapmalí kena gwañgwañiili
nanañ sina wopum tiñmínelitñdok embi,³ manda
kímipi, yokti nanañ wiñ nanelitñdok en-
tiañeñguk. Tímbi nanañ nanalok nain indaumbi,
yokñiili bñelitñdok kena gwañgwañii en-mulimbi
ñaañgilin. Gan yokñiili bñmbila kunjit tambi, ním
embi gitnginem pakilin.

⁴ Tímbi ama wapmañdi bñndambo kena
gwañgwa dñwiñ bo en-mupi, yokñii ep tiañeñguk
enda ñinditñ eninelitñdok enguk, ‘Nandañ. Nak
nanaña ip ti-wili díkñet. Nokok bulmakau
wapai sim ba niñaañ dñwiñ no gwok galkñat
yandip si-talembi, nepek gitik ti-jumit ti-
sam-talemítñ. Sindi biumbi, niñanalí tam
timbetak en gitá na siliñili tina!⁵ En-mulimbi,
kena gwañgwañiili ña manda eñguk wiñditñ
engiliñ, gan yokñiili mandanjí nandi-kimnembi
ñaañgilin. Dñwíndi nanañ kenanjinan ñaañgilin,
dñwíndi mìnem kenanjila ñaañgilin.⁶ Tímbi
dñwíndi ama wapmañdok kena gwañgwa wiñ
epbi kolan ti-sembe yandip kimgiliñ.⁷ Wiñditñ
timbimbi, ama wapmañdi gitnañ komba dñumbi,
mik amaañii en-mulimbi ña ama kena gwañgwa
yandipgilin wiñ yandip talembi, isi kwesti wakit
sium dñguk.

⁸ Tímbimbi ama wapmañdi kena gwañgwañii
dñwiñda ñinditñ enguk, ‘Yoknailok nanañ sina ti-
sem-talet, gan ama nak en-tiañeñgut endi kíndesi
ním.⁹ Wiñditñda sindi telak mannan ñambi,
amatam yambinetañ tuop en-tiañeum bimbi, wa-
patam dok sina dum nanañ nambit.¹⁰ Eumbi,
kena gwañgwañiili enguk tuop telak man tuop

ñambi, amatam kïndesi ba kolasï yambïñgilïñ gitik ep kïmin tïmbi yanañgilïmbi, nanañ nanala bïmbi, it gïnañ tokñeñgilïñ.

¹¹ Amatam it gïnañnan lo pi palïñilïmbi, ama wapmañdï yambep loñguk. Lombi yambïñipi kañguk wïn: ama noli dasindasin nain wolok dïndim sïnik yokñiila emgilïñ wïn nim dasimbi, bi pipalim kañbi ¹² ni-nandïñguk, ‘Notna, nïtek tïmbi dik dasindasin gamit wïn nim dasimbi biñ?’ Eumbi, ama walî manda nimnat palïmbi, ¹³ ama wapmañdï kena gwañgwañii enbi eñguk, ‘Sïndï kii kesi toalî topbi, pawan kolî pïmbi, kïlïm gïnañ palen.’” Yesuli e-yout manda wandin embi yousimbi eñguk, “Kïlïm gïnañ amali mano kwilim tïmbi, manji si-gilim danekaliñ. ¹⁴ Nandañ. Kunum Molomdï amatam asup entiañelak, gan noñgan noñgan mandan nandïmbi bañ endiñgot ep kasilelak.”

Falisi amali Yesu sisõñ tiñmïnep nandïmbi, takis minem kïmikimittok plon ni-nandïñgiliñ

¹⁵ Tïmbi Falisi amali Yesu manda plon kïmitneliñdok nandïmbi, ña kïmin tïmbi, mandali sisõñ tiñmïnepi e-sambat tiñgilïñ. Ti-talembi, ¹⁶ nisïlok gwañgwanjii diwïn git ama wapmañ Elot endok sambalii diwïn * en-mulimbi ñambi niñgilïñ, “Endaut, nïndi dikok kusaka nandamïñ, dik juluñ manda nim embi, biañgångot pa elañ, Anutulî nïndi nïtek kuneñdok nandïlak wïn lolon ba pïmbiñ

* **22:16:** Falisi amali takis minem Roma ama wapmañda miñin wala nandum pïumbi, Elottok sambaliilî wala nandum kïndem dañguk.

gítik mísímisi nímnat tuopkan níni-daut ním tı-nımlañ. ¹⁷ Wala tımbi gan-nandınambi nınbekañ: Romalok ama wapmañ Sisa enda takis mınem mamıñ wala nandum dındım elak ba nitek?”

¹⁸ Wındıñ eumbi, Yesulı kolan tıñmınepi nandıñgilıñ wıñ ka-nandımbi enguk, “Sındı ama manjı manbenjı malet nomık, mandalı sisoñ tınamnepi bañ ba? ¹⁹ Takis mınem pa kımıkamıñ mınem wıñ no daut namıt” eumbi, mınem kwandai satnin no ña tıke bı daulmıñgilıñ. ²⁰ Tımbi Yesulı en-nandımbi eñguk, “Mınem plon ama walan git kot kundit wıñ nindoñ?” ²¹ Eumbi nıñgilıñ, “Wıñ Sisaloñ”. Wındıñ eumbi enguk, “Ale, Sisalok gıñgit wıñ Sisala tambane mınekalıñ, tımbi Anutulok gıñgit wıñ Anutula tambane mınekalıñ.” ²² Wındıñ eumbi, nandi piasat tımbi bimbi pı ñañgilıñ.

Sadusi amalı Yesu sisoñ tıñmınep nandımbi, kınnan nanin mılamıłattok plon nı-nandıñgilıñ

²³ Sandap wolondañgan Sadusi ama dıwıñ endı Yesuloñ bıñgilıñ. (Ama walı ‘Ama sembañ endı nım mılamıłattok’ wındıñ pa eañ.) Endı Yesuloñ bımbi, ñındıñ nı-nandımbi ²⁴ eñgilıñ, “Endaut. Endıkñe manda Moselı kımıt-nımguk walı ñındıñ elak: ama nolı yamın pap sembilakta, endok sambat nım talenelıñdok kwayañlı endok tamın kanjalı tıkembı, dallok kınjan gwañgwá bisat ep tımbı indanekalıñ. ²⁵ Wındıñda, dakwaya kit tambon tıpet endı ñolok kuñgilıñ. Tımbi tualı tam no tıkembı kukap, komblin nımnat

◊ **22:24:** Lo 25:5, Stat 38:8

yamın papi sembiñguk. Sembumbi, monali tam wakangot tikeñguk. ²⁶ Tıkembi, endi bo wiñdiñgangot yamın papi sembiñguk. Tımbi gwik endi bo wiñdiñgangot tiñguk. Tımbim ña gwik konjok endok plon taleñguk. ²⁷ Endi gitikkandi sembi-taleumbi, siñgi siniñk tam walı bo sembiñguk. ²⁸ Ale, dık eumbi nandina: dakwaya endi gitikti tam wiñ tikeñgilin, wala tımbi ama sembiñgilin endi miłamılat nainnan miłalımbi, ama kit tombon tipet endoñ nanin ama nindi siniñk tam wiñ tikeukak?”

²⁹ Eumbi tambane enguk, “Sindi Anutulok mandan youyoulin patak wolok kusei ba endok gembin nim nandi-dakleañ, wala tımbi miłamılatta nandumbi kamalalak. ³⁰ Amatamdi kimnan nanin miłatmek endi kunumdok añelo nomik wapatam nim pa tinekalin. ³¹ Tımbi ama sembimbi miłatnekalin wolok kandañ Anutuli manda ñindin sanguk wiñ sindi pinat nandimbi kamalañ bek, ³² ‘Natna Anutu wakan Ablaam wakit Aisak ba Jekop endi nan-wowoon ti-namañ.’ ³³ Endi bep pañnii kwelan nombo nim kuañ endok plon wiñdiñ eñguk. Tımbi ama kaik kuañ endiñgot Anutu ni-wowoon tañ, ama sembisembin endi nim.” ³⁴ Amatamdi Yesuli nanandı emguk wiñ nandimbi, nandi-gitiñgitik e tiñgilin.

Falisi amali Anutulok mandan plon Yesu sisooñ tiñmirepi ti-tılakiliñ

³⁴ Yesuli Sadusi amalok manji masipmiñgukta, Falisi amali wiñ nandimbi, bi kimin tımbi, Yesuloñ biñgilin. ³⁵ Endoñnan nanin no endi endikñe

◊ 22:32: Kisim Bek 3:6,15,16

manda nandı-tale ama. Endı Yesu sısoñ tıñmep ni-nandımbi eñguk, ³⁶ “Endaut. Endıkñe manda nek ñalı sínik dama tımbi, loloñ sínik tıłak yañ?”

³⁷ Eumbi niñguk, “Sındı gınañjı wakıt gınañjı tip ba nanandıñjı gitik Wopum Anutunjı endok biñmínekalıñ.” ³⁸ Endıkñe manda walı dama sínik tımbi, loloñ sínik yañ. ³⁹ Tımbi endıkñe wandingangot no wıñ ñındıñ, ‘Dık dıtnala nandılañ, wındıñgangot nokala nandıñmekaañ.’ ⁴⁰ Moseli endıkñe manda gitik kımıt-nımguk ba plofet amalı nanandı niñgiliñ wolok bien endıkñe tıpet walı nıni-dakleamık.”

⁴¹ Falisi amalı kımın ti-paliñilımbi, Yesuli ñındıñ en-nandımbi ⁴² eñguk, “Mesia Anutulı amatamñii epeplok nımbı taleñguk wıñ sındı enda nıtek nandañ? En nindok komblin?” Eumbi niñgiliñ, “Endı ama wapmañ Devit endok komblin.” ⁴³ Eumbi enguk, “Wındıñda kusei nıtektok Dındıñ Woñdi Devittok gınan nanandıñ tımbi daklembi, enlok komblin wıñ ‘Wopumna’ kıtımbi, ñındıñ eñguk, ⁴⁴ ‘Wopum Anutulı Wopumnala ñındıñ niñguk, Dık kıtña dındıñ kandañ pipalımbi, nak kanjıkkai dıkok kapmainan yapıłambi patnekaliñ wolok tuop.’ ⁴⁵ Manda wolok tuop Devitti Mesiala ‘Wopumna’ kıtıñguk, wala tımbi Mesialı nıtek Devittok komblingot tımbek?” ⁴⁶ Eumbi, ama biesi gitiktı manda tambon no tambane nıneliñdok tuop nı̄m. Tımbi nain wolondañgan kusei kımipi, mandalı sısoñ tıñmınepi ekaeka dıwıñ tınep mı̄simbi kak biñgiliñ.

[☆] 22:37: Lo 6:5 [☆] 22:39: Wok Pris 19:18 [☆] 22:44: Kap 110:1

23

*Yesuli Falisi gitā endikñē manda nandī-tale
amalok ep tindinjī juluñgan wīn e-dakleñguk*

¹ Timbì Yesuli gwañgwañii gitā ama kīmīn wopum ti-pakilin enda ninditñ enguk, ² “Falisi git endikñē manda nandī-tale ama endī Moselok kīnjan ipi, endikñē manda san-daut ti-samañ.

³ Wala timbi manda sanañ wīn gitik tike-kunekaliñ, gan ep tindinjī nitek tañ wīn nīm kīmit-klembi tinekalitñ. Nekta, endī endikñē manda san-daut ti-samañ, gan nīsi manda wīn nīm tike-kuañda timbi. ⁴ Endikñē manda sīnda san-daut ti-samañ wīn nepek mīlap wīn sinditñgot tañgoneneliñdok samañ wandin. Gan nīsi sep timbi pañgitaneliñdok kit kīmit no tinepi nīm nandañ.

⁵ Nepek tañ gitik wīn endī amali yambimbi e-kīndem da ti-semneliñdokgot pa tañ. Sīndi Falisi git endikñē nandī-tale ama endok kama besañ ba dama immisí wīn kañ ba? * Wīn wopum sīñk! Timbi kuñgunjī Anutu biñmañ wīn inda-dakleuptok endī dasindasinjī kusip blemblemat ombaplì tindin wīn pa dasiañ. ⁶ Timbi sina wopum indalaknan ba it kiyau ginañ endī pipapat damandama pakañ wolokgot pipatnepi nandañ, ⁷ timbi amatam kīmīn kwelan yambañ endī we sembi giñgiñgan ti-semneliñdok ba kosí eu loumbi, ‘endaut’ pa enineliñdok nandañ.

* **23:5:** Juda amali kama besañ ba dama immisí bit gwilapti timbi, Anutulok manda diwīn (Kisim Bek 13:1-10, 13:11-16, Lo 6:4-9, 11:13-21) pepa plon youpi, wolok ginañ dasimbi, nīmolo tindilok nainnan dasiañgiltn.

8 Nandiwit: ama noñgan endiñgot sìndok sandautsi sìnìk, tìmbi sìndi gitik dakwayañgot, wala tìmbi amatamdi sìndok kosì eu loneliñdok ‘nìñindaut’ wìndiñ nìm saninekaliñ. **9** Wìndiñgangot sìndi kwelan ñolok ama nola ‘Bepnì’ nìm kitinekaliñ. Bepsì noñgangot endi kunum gitanañ patak. **10** Tìmbi bo amatamdi sìnda ‘telak damanì’ nìm saninekaliñ. Nìm. Sìndok telak damanjì wìn noñgan endiñgot, wìn Mesia Anutuli en sepmeftok nì-mukuk en wakan. **11** Sìndok ama lolonjili sìndok kena gwañgwanji kuukak. **12** No en enlok koi tiķe lolakta, Anutuli endok koi tiķe piukak. Tìmbi no en kayombìnembi kulakta, Anutuli endok koi tiķe loukak.”

13-14 Yesuli yousimbi enguk, “Endikñe manda nandi-tale gità Falisi ama sìndi kilañmet! Ama manji manbenji malet nomik sìndi amatam kunum dok yama sip semañ, wìn sìnì Kunum Molomdok gitngit nìm indañ, gan amatamdi endok gitngit indanep nandañ wìn telak masip ti-semañ, wala tìmbi Anutu en mek sambekak. †

15 Endikñe nandi-tale gità Falisi ama sìndi kilañmet! Ama manji manbenji malet nomik sìndi gwañgwanji noñgangot tìmbi indaneliñdok kwet tuop ba tuk kimbiñ dìkñembi ku-taleañ. Sìndi kolandok gitngit tañ, tìmbi ama noli gwañgwanji

† **23:13-14:** Nandi-tale ama diwindi manda kusip no gamañgot patak eañ. Wìn ñìndiñ, “Endikñe manda nandi-tale gità Falisi ama sìndi kilañmet! Ama manji manbenji malet nomik sìndi nìmolo ombap amalì sambì-nandi tìneliñdok tañ, gan tam kanjak juluñit ti-sembi, isi yapma tiķeañ, wala tìmbi kolanjilok tuan ombi-tikenekaliñ wìn ama diwìndok tuan makleukak.”

indambi, nanandinji git ep tindinji kimit-kletalelak sindi en timbim kolandok gitngit tinipi, sapma klembi, kola sinik talak.

16 Ama dautsi sisipmin nosiila telak daut semañ sindi kilañmet! Sindi ñindiñ eni-daut ti-sembi tañ: tikap ama noli ñindiñ eup nandilak, ‘Nak Anutulok dainan windiñ ba windiñ timbettok e-kwambin da tilet’, gan endi Anutulok koi kitup misimbi, tapma ittok plon e-gembilalakta, endi manda win kïndem lapilektok tuop. Gan tikap endi nepenepek gollit tindin tapma ilan pakañ wolok plon manda e-kwambin dalakta, endi manda win lapilektok tuop nim. Sindi windiñ pa eni-daut ti-semañ. **17** Sindi ama dausi sisipmin gitam kamas! Anutulok dainan nek ñali loloñ sinik? Win nepek gollit tindin walit loloñ sinik, ba tapma it walit loloñ sinik? Nepek gollit tindin walit tapma ilnan nim palimda, walit loloñ nim timbek yañ. **18** Timbi bo ñindiñ eni-daut ti-semañ, ‘Amali sisuet plon manda e-kwambin dalak, endi manda win kïndem lapilektok tuop. Gan tikap endi tapma no sisuettok plon kimiliñ patak wolok plon manda e-kwambin dalakta, endi manda win lapilektok tuop nim’. **19** Sindi dautsi sippin. Anutulok dainan nek ñali loloñ sinik? Win tapma walit loloñ sinik, ba sisuet walit loloñ sinik? Tapma win sisuettok plon nim kimiliñ palimda, walit loloñ nim timbek yañ. **20** Wala timbi no en sisuettok plon manda e-kwambin dalakta, endi sisuet wakit nepek gitik wolok plon kimiliñ pakañ nepek wolok plon mandan e-kwambin dalak. **21** Timbi no en tapma ittok plon manda e-kwambin dalakta,

endi tapma it wakit Anutu en wolok kulak endok plon manda e-kwambin dalak. ²² Timbi no en kunum dok plon manda e-kwambin dalakta, endi kwet wolok Anutuli pipapi, kunum kwet yambi-diknelak wakit Anutu enlok plon manda e-kwambin dalak.

²³ Endikne nandi-tale ama git Falisi ama sindi kilañmet! Anutu en mek sambekak. Ama manji manbenji malet nomik sindi nepek gitik kasileañ win danbim, kit tambon tambon timbiñbi, tambon noñgan Anutulok pa mañ, win nepek tipnam gwasap wandin tuan wopum nimnat win bo sindi nim kamalañ. Windiñgan sindi endikne manda wandin kambak kimit-kleañ, gan endikne manda Anutu enlok dainan loloñ sinik win pa lapikañ. Endikne manda loloñ sinik wal nosii kundit dindim ba mama-sa ti-semnelindok, timbi Anutu tike-kwambin danelindok pa sanañ. Windinda sindi gembikopi, endikne manda loloñ win kimit-klenekaliñ. Tiñipi, endikne manda diwin gitik win bo nim nandi-kimnenekaliñ. ²⁴ Sindama dautsi sisipmin wandin wal nosiila telak daut sembi, niñdiñ tañ: sindi endikne manda tip minam win ka-kiliñ em kleañ, gan endikne manda bien wopum sinik win nim pa ka-nandi-dakleañ. Windinda sindi ama noli kwinakam tip minam sinik tuk witañ nanin tike kotak, gan kamel wopum wolok patak win nim kañbi, tuk tike lombi, wakitañgan kimmo elak en wandin!

²⁵ Endikne nandi-tale ama git Falisi ama sindi kilañmet! Ama manji manbenji malet nomik sindi jawañ ba kambot pawanggot wiliktiliñ tindin wandin, gan nepek kolan kusei

kusei ḡinañj̄i ḡinañ tokñe-patak, w̄in s̄indi ep t̄indinj̄i k̄indem wolok walan pa tañ, gan ama piñpiñen s̄indi ḡinañj̄i ḡinañ s̄inilañgot pa nandañ. ²⁶ Falisi dautsi sisipm̄in s̄indi dama ḡinañj̄i kambot ḡinañ nomik w̄in wiñlilemek, wolondamek pawan k̄indem daukak.

²⁷ Endikñe nandi-tale ama git̄a Falisi ama s̄indi kilañmet! Ama manj̄i manbenj̄i malet nomik s̄indi ama sum no kawatt̄i masipbi, pama satnin wal̄i sapleñgil̄iñ wandin. Pawan ka k̄indem danat, gan wolok ḡinañ ama kwandat git̄ nepek dañgalan wal̄i tokñe-patak. ²⁸ W̄indiñgångot s̄indi amalok dausinan ep t̄indinj̄i d̄indim walan tañ, gan ep t̄indinj̄i juluñ ba t̄imipm̄ileli ḡinañj̄i ḡinañ tokñe-patak.

²⁹ Endikñe nandi-tale ama git̄a Falisi ama s̄indi kilañmet! Ama manj̄i manbenj̄i malet nomik s̄indi plofet ama damanin ba ama Anutulok dainan d̄indim kuñgil̄iñ endok sum w̄in ti-k̄indem dam ti-jamilambi, sumnan pama k̄indem k̄indem k̄imipi, ³⁰ juluñgan ñiñdiñ pa eañ, ‘Bep pañnilok nainnan kunemda, n̄int̄ ep t̄imbi platambi, plofet ama n̄im yandip k̄imneñ.’ ³¹ Manda w̄indiñ pa eañ w̄in ñiñdiñ indadaklelak: bep pañjiil̄iñ plofet yandipgiliñ, t̄imbi endok komblinjii s̄indi enis̄i nomik kuañ. ³² Wala t̄imbi k̄indem a, bep pañjiil̄iñ plofet yandip k̄im kena kusei k̄imikiliñ w̄in yousimbi, s̄indi ña t̄imbi taleukak!

³³ S̄indi malet upmat wandin! Anutuli manda plon sep k̄imilimbi, j̄imb̄iñdok git̄ t̄inekaliñ w̄in s̄indi n̄itek maklenekaliñ? Wal̄i tuop n̄im. ³⁴ W̄indiñda ñiñdiñ sanba: nak plofet ama wakit

ama nanandinjiat ba ama Anutulok telak sandaut tañ sindoñ en-mulambi bañ. Gan sindi dìwìn yandip kìmphi, dìwìn kloñbat plon yandip kìmnekaliñ. Dìwìn it kiyaunjì ginañ ep waipbi, dìwìn it kwet ñanekaliñ tuop ep klem gimgim embi, yandip kìmneliñdok. Sindi kolan wìndiñ pa ti-semnekaliñ, ³⁵ wala tìmbi damasili ama dìndim gitik yandipmiu kìmgìliñ wolok tuan wìn sindi ombi-tìkenekaliñ. Ama yom nìmnat damandama wili kìmguk wìn Abel. Tìmbi siñgi endi ama dìndim asup yandip-ta-ñambi, siñgi sìnìk endi Sekalaia Belekialok nìñañ tapma it wakit sisuet wolok boñgipsetnan wili kìmguk. ³⁶ Nak biañgan sìnìk sanba: yandipmiu kìmgìliñ wolok tuan wìn amatam man ñìndiñgita kuañ sindi ombi-tìkenekaliñ.”

³⁷ Yesuli yousimbi eñguk, “Jelusalem Jelusalem amatam sindi plofet ama yandip kimañ, tìmbi ama Anutuli sindoñ en-mulim bañ wìn kawattì yandip kim pa ti-semañ. Puput meñli nìñañii ep kamailak, wìndiñgangot nak nain asupgan sep kamaiuttok nandiñgut, gan sindi nim nandi-talenamgìliñ. ³⁸ Nandañ: Anutuli tapma isì biumbi, itgot pat-samekak. ³⁹ Nak ñìndiñ sanlet: sindi ñìndiñ naninekalìñ, ‘Molomdi ama ñin ama wapmaññt kuuktok ni-mukuk en wakan gwìlam tiñmen!’ [✳] wìndiñ naninekalìñ, wolondam ek nombo nambinekalìñ, damala nim.”

Kwet nain taletalenan Ama Wapmañ Yesuli undane tombekak

[✳] **23:39:** Kap 118:26

24

Kwettok nain taleupi t̄ilak w̄in nitek kānand̄ilok?

¹ Yesuli tapma it bimbi, p̄i ñañilimbi, gwañgwañili endoñ b̄imbi, it gitik tapma it sañ jimba ginañ pakiliñ w̄in kauktok niñgililiñ. ² Eumbi enguk, “Ale. Niñdi it k̄indem ñin gitik kana. Nak biañgan s̄inik sanba: nain indaumbi, it gitik kawat wopumdi t̄indin ñin ep wialimbi, kawat papuseneumbi, kawat noli nollok plon no n̄im galipalekak.”

³ T̄imbi Yesuli Oliv kwet jañgin wolok lom pipalimbi, gwañgwañili enisangan endoñ b̄imbi ni-nand̄imbi eñgililiñ, “Nain nekta s̄inik w̄inditñ indaukak w̄in niñimbim nandina. T̄imbi nek kundit no indaumek w̄in niñditñ kanandinekamiñ: d̄ikok undane tomtom nainga indaumbi, kwettok nain taleup t̄ilak?” ⁴ Eumbi, Yesuli tambanembi enguk, “S̄indi ka-k̄iliñ embi kunekaliliñ. N̄im kañbi, ama noli s̄inda juluñit ti-samek. ⁵ Neta, ama asupti nokok kotna plon bi indambi, ‘Natna Mesia Anutuli nan-mulektok e-kwambiliñ dañguk w̄in nak ñakan’ w̄inditñ embi, amatam asup juluñit ti-semnekaliñ. ⁶ Nain wolonda sindi mik ñasiñgan tañ wolok giñgili wakit mik mayañgan tañ wolok giñgit nandinekaliñ, gan n̄im misinekaliñ. Nepek w̄in gitik indainalok elet, gan kwet taletalelok nain w̄in gamamek indaukak. ⁷ Ama sambat noli sambat no git mik minekaliñ, ba ama wapmañ noli ama wapmañ no git mik minekaliñ, ba kwet nollok ba nollok nanañ map wopum indaukak, ba kwet miñjamijat t̄imbekak. ⁸ Gan nepek

wiñ gitik indaukak wiñ tamdi gwañgwa tikenepi dama siñgin gawat lakalakat nandañ wandin. Siñgin gawat wopumgan wiñ siñgimek indaukak.

⁹ Nain wolonda sindi gwañgwanai kuañda t̄imbi amatam gitiktì nandi-kunjit wopumgan ti-sambi sepmbi, kanjiksii lok kisinan sapilimbi, diwìn kena gitm samnekaliñ, diwìn sandip k̄imnekaliñ. Windiñ ti-sam ti-kuumbi, ¹⁰ sindoññan nası asupti nanandi-kiliiktinji biu piumbi, tambon tambon bola ti-semibi, nandi-kunjit wopumgan ti-sem-kunekaliñ. ¹¹ T̄imbi plofet julunjuluñ asupti indambi, amatam asup juluñit ti-semnekaliñ. ¹² T̄imbi amatamdi t̄imiþmile wopumgan sinik tinekaliñda t̄imbi asupgandi nosiila ginañji tombo mi tañ wiñ nombo nim tinekaliñ. ¹³ Gan no en wandingan embi gitnginembí, diñindam palekak, en wakan Anutuli nain taletalen indaumbi enlok tikekimilekak. ¹⁴ T̄imbi amatam gitik Anutuli yambidikñeukak wiñ nandi-dakleneliñdok endi gitngit manda kiñdem ñin kwet tuop eu sapakñelok nandilak. Sapakñe-taleumek, nain taletalen wiñ indaukak.”

Milap wopum sinik indaukak

¹⁵ Yesuli yousimbi enguk, “Nepek kolan papait tapma it t̄imbi kolaukak wolok plon plofet Daniellì manda no youp biñguk patak. [◊] (No en manda youtet ñin pinalekak endi wolok ku-sei nandi-kiliñ ewin.) Windiñda sindi nepek kolan wiñ Anutulok ilnan kwel kijnjannan ilim kanekaliñ, ¹⁶ Judia distrik pakañ endi kwet

[◊] **24:15:** Danyel 9:27, 11:31, 12:11

jañginnan pi ñaneliñdok elet. ¹⁷ Tîmbi kwet plon pakañ endi nepenepesii metnepi isî gînañnan nim loneliñ, ¹⁸ ba kena gînañ pakañ endi saulonji tîkenepi isinan nim undane ñaneliñ. ¹⁹ Tîmbi nain wolonda tam mînjîpsiat ba gwañgwâ num pa emañ endi blasîñgandok. ²⁰⁻²¹ Nain wolonda amatamdi mîlap wopum sîník bemnekaliñ, wala tîmbi sîndi nain wolokta nimolo pa tînekalîñ. Nim kañbi, mîlap wîn gwi sasale ba Sabat patnandi nainnan inda-samumbi, pi ñañalok telak kîmîsip ti-samek, ñala. Mîlap wandin wîn kwet kusei kîmîkîmîlinan nanin bîkap man ñîndiñgîta no nim indaïndan, gitikñin sîník indaukak. Tîmbi wolok siñgi kandañ bo mîlap wandin nombo nim indaukak. ²² Tîkap Anutuli nain wîn ikan nim tîmbi dumalaumda, amatam gitiktî taleneliñ. Gan endi amatam ep danbi enlok gîñgit kasileñguk enda tîmbi nain wîn tîmbi dumalaukak.

²³⁻²⁴ Nain wolonda Mesia juluñgan ba plofet juluñgan endi indambi, nîsîlok kusasi tîmbi dakle-semneliñdok amatam dausinan kudit gembînat engano sîník tîmbi, juluñit ti-semnekaliñ. Tîkap ama wandisi endi tuopta, endi amatam Anutuli ep danbi enlok gîñgit kasileñguk enda bo juluñit ti-semneliñdok nandinekaliñ. Wîndiñda tîkap ama noli ñîndiñ sanbekta, ‘Yakñesi! Mesialî ñî patak!', ba ‘Wî kawît! Endi da patak' wîndiñ sanbîmbi, manda wala nandum tlal tîmbekak. ²⁵ Nandañ. Nak nepek wandin indaukak wîn itañgan san-talelet, ²⁶ wala tîmbi tîkap endi ‘Yakñesi! Mesialî kwet kambaññan sîlaninnan bî patak' wîndiñ saninekaliñda, wandiñ nim

ñanekaliñ. Ba ‘Endi it ñolok ginañ patak’ windiñ sanbimbi, mandanjî nandum tlal tîmbekak. ²⁷ Kusei ñindiñda windiñ sanlet: Amalok Niñañ endok tomtom wiñ pisapisat wandin, wala tîmbi kwet kîmîlî taleñguknan amatam gitikkandi wiñ kanekaliñ.” ²⁸ Yesuli windiñ embi, e-yout manda no ñindiñ eñguk, “Nepek wiñ kîmguk patakñan klekakakti kîmin tîmbimbi, delok patak wiñ inda-daklekak.”

Amalok Niñañ endi indañgan tombekak

²⁹ Yesuli yousimbi eñguk, “Mîlap wopum nain wolonda indaukak walî taleumek, maimdi bipmîumbi, yakîpti nîm saleukak, tîmbi domboñgîpti kwesi bimbi bululup em piñekaliñ. Tîmbi nepek kwambîñ dîwiñ bamup siñaninnan pakañ ep miñjalîmbi jîlop talenekaliñ. ³⁰ Wolongan nepek dîwiñ no kunum plon indambi, Amalok Niñañli tombepi tilak wiñ tîmbi daklekak. Indaumek, kwelalok amatam gitikkandi wiñ kañbi, mîsim mano tîmbi kanekaliñ wiñ; Amalok Niñañ en Anutulok gembîn ba kolsalen wopumnat mulukua plon piñmbi tombekak. ³¹ Tîmbi mumumlî wopumgan pendîlîm kîtîumbi, endi añeloñii emulîm ñambi, kunum kwet kîmîlî taleñguknan amatam enlok giñgit ep danbi kasileñguk wiñ ep kiut-talenekaliñ.

³² Sîndi komba konelok plon nanandi ñîn epnekalîñ: endi sak kawai pi-taleumbi pakap, kii gayamdi tukñat tîmbi, sak kaik indaum kañbi, wolonda maim nain indaupi tilak windiñ nandañ. ³³ Windiñgangot sîndila nepenepek

[☆] **24:30:** Sekeraia 12:10,14

gítik sanit walî indaum kañmek, Amalok Niñaañli yamanan papi tombepi tîlak wîndiñ ka-nandînekaliñ. ³⁴ Nak biañgan sînîk sanba: ama sambat ñîndîñgîta kuañ endî gama nîm sembi-taleñilîmbi, nepek gítik walî indaukak. ³⁵ Kunum kwet paitekamîk, gan mandanalî nîm paipi, papat kwambîñ palekak.”

Amalok Niñaañ endok tomtomñila ti-pañgipañgile kena ti-kuñgunlok

³⁶ Tîmbi Yesuli yousimbi, gwañgwañiila enbi eñguk, “Nepek wîn dawanda sînîk indaukak wîn ama noli nîm nandîlak. Kunum dok añelo gitâ Anutu enlok Niñaañ endî bo wîn nîm nandañ, wîn Bep en noñgandîñgot nain wîn nandîlak.

³⁷ Amalok Niñaañ endok tomtom nainnan nepek nek indaukak wîn nepek Noalok nainnan indañguk wandin. ³⁸ Tuk gwam gama nîm indañilîmbi, amatamdi nanañ tuk sina tîmbi, wapa tam pa tiñgilîñ. Wîndiñ ti-kuñilîmbi ñakap, Noa en kîkeñ wopum kîndikuknan loñguk. ³⁹ Loumbi, gwam wopum suambi, amatam gitîk ep walaiñguk nain wolondañgangot endî nek inda-semguk wîn kanandî-tomgîlîñ. Wîndiñgangot Amalok Niñaañ endok tomtom naindi amatam nîm mandîpalîmbi kaikan inda-semekak.

⁴⁰ Nain wolonda ama tiþpet endî kena giñañ yakan palîñilîmbi, no bimbi, no matîkeukak. ⁴¹ Tîmbi tam tiþpet endî yakan nanañ mîndîpalîñilîmbi, no bimbi, no matîkeukak. ⁴² Sîndî Wopumjîlî nain nekta sînîk bi tombekak wîn nîm nandañ, wala tîmbi ka-kîliñ embi

kunekaliñ. ⁴³ Sındi manda ñin ním nandı-kamalanekalıñ: it molomdi kumbu amalı tim nain nekta sínk biup eñguk wın nandıwımda, endı kaik papi, kumbu ama mandı-palımbi, endı bım il wił blañganeumbi, gınañ louktok tuop ním. ⁴⁴ Ním kañbi, sındı nain no ‘Endı ním bıutak bek’ wındıñ nandıñılımbi, wolondamek en bi tombek, wala tımbi sındı nain tuop endok tomtomníla ti-pañgipañgle ti-ta-kunekaliñ.’

⁴⁵ Yesulı yousımbi enguk, “Sındı kena gwañgwı nanandı kındem ba matañgotañgonat wandin kunekaliñ. Molomdi kena gwañgwı wandin nola kena gwañgwı dıwın yambı-dıkñeuktok kımipi, nanañ dandan nainnan sínk nanañ dan-semektok nımbi, molom en kwet nolok ñawık. ⁴⁶ Ña kukap, ilnan undane bımek kawık wın: kena gwañgwı walı molomdi nıñguk wolok tuop tımbımbi kaumbi, kındem dañmek. ⁴⁷ Nak biañgan sínk sanba: molomdi kena gwañgwı wın enlok nepenepeli gitık ka-dıkñeuktok nımbi taleukak. ⁴⁸ Gan tıkap kena gwañgwı walı ama kolanda, endı gınañlı ‘Molomna plakan ním undane bıukak’ wındıñ nandımbi, ⁴⁹ kusei kımipi, kena gwañgwı nolii yandıpmek, tımbi ama tuk sañan nanalok en gitा nanañ tuk nambek. ⁵⁰ Endı molom nain nekta sínk undane bıukak wın ním nandılakta, endı ním mandı-palımbi, kaikan bi tombekak. Tombi, ⁵¹ kena gwañgwı wın ti-lamıpi, ama Anutulok manda julunjuluñ tañgoneañ en gitा kımılımbi, mano kwılım tımbi, man si-gılım daukak.”

25

¹ Yesulī yousimbi enguk, “Amalok Niñaañ tombekak wolonda Anutulī amatam yambidikñeukak wolok walān no niñidin̄: ama no tam tiñdilok nain tombimbi, tam sim kit tombon tombon endi tipalanjī tiñkembi, tam nosī wapai timbepi tiñguk endok ilan ñañgiliñ. Nam papi, wapailī bīm enlok ilnan yanañgilektok mandiñgiliñ. ²⁻⁴ Tam sim kit tombon endi kamasiña timbi, tipalanjiñgot tiñkembi, tul wiñiñgīlo ginañ no nim wipi tiñeñgiliñ. Timbi tam sim kit tombon endi nanandinjiat, wala timbi tipalanjī tiñkembi, tul wakit wiñiñgīlo ginañ wipi tiñeñgiliñ. ⁵ Timbi endi ama win mandi katilapi, gwasaem douñgiliñ.

⁶ Dou-paliñiliñtimbi, tim bomup timbimbi, kitikitit no niñidiñ indañguk, ‘Ama biñbiloek een en ip tamin nañgīp, ilnan ñauktok biłak, ipa miłap pīm biñmbi timbi indawit.’ ⁷ Timbi tam sim endi nandi siłikñem miłapi, tipalanjī tiñkembi tiñdindim tiñgiliñ. ⁸ Timbi kamasiña nanandinjiat enda niñidiñ engiliñ, ‘Niñdok tipalanit kiñlak, wala timbi sindi tul kambak wit-nimit.’ ⁹ Eumbi, nanandinjiat endi niñidiñ engiliñ, ‘Win nittek tineñ? Niñdok tipala tul win tipala tiptettok tuop nim, wala timbi sindi tuatua ilan ñam siñlok tuawit.’ ¹⁰ Timbi endi tul tuanep ñañiliñtimbi, ama walit tam giñgit wiñimiñgiliñ enda bī tombi, tamin wakit tam sim ti-jumit ti-pakiñliñ win enlok ilnan yanañgiliñtimbi ñañgiliñ. Na amali tam timbepi nanañ si-jumit tiñguknan it wolok loum, yama sipmu kwambitñ daumbi, nanañ tuk na-pakiñliñ. ¹¹ Paliñiliñtimbi, tam kamasi kit

tombon endi bo bimbi kitumbi, nindin eñgilin, ‘Ama wopum, ama wopum, yama pisat-nimin.’
12 Kitumbi enguk, ‘Nak biañgan sanba: nak sindi nim nandi-samlet.’ ”

13 Yesuli e-yout manda windin embi yousimbi enguk, “Sindi Amalok Niñañi endi dawanda sinik bi tombekak win nim nandiañda timbi ka-kiliñ embi mandi-kunekaliñ.”

Amalok Niñañi gamañ nim tomñilimbi, kenangot ti-kulok

14 Yesuli yousimbi, Amalok Niñañi tombekak nain wolok plon e-yout manda no nindin enbi eñguk, “Ama noli kwet nolok ñaupi, kena gwañgwani en-tiañeum bimbi, nepenepeli tambipi, ka-dikñeñmivelindok emguk. **15** Tiñipi, ama nola minem kwandai 5,000 miñguk, nola 2,000 miñguk, timbi nola 1,000 miñguk, win kena tañ gembinji yambi-nandilak wolok tuop ka-dikñeñmivelindok emguk. Em-talembi, en yambimbi ñañguk. **16** Ñañlimbi, ama minem 5,000 epguk endi wolongan kusei kimipi, minem kena mitumbi yousimiñumbi, minem 5,000 nombo indañmiñguk. **17** Nollit no minem 2,000 epguk endi bo minem kena mitumbi, minem 2,000 nombo indañmiñguk. **18** Gan ama minem 1,000 epguk endi wine molomlok minem win ep ñambi, kwet ginañ kintit taplum pakuk.

19 Timbi molomdi nain ombap kukap undanem biñguk. Bimbi, kena gwañgwani minem emguk wala ep kimin tiñguk. **20** Timbi ama minem 5,000 miñmin endi bimbi, minem 10,000 daulmimbi eñguk, ‘Molom, dik minem 5,000 namguñ.

Timbì nak wîn epbi, kena mîwambi nombo yousumbi, 5,000 nombo indañguk.’²¹ Eumbi, molomñilî ñîndîñ nîñguk, ‘Dîk kena gwañgwâ kîndem matañgotañgoñganat. Dîk nepek lakattok ka-dîkñe kîndem kuñguñda tîmbi, nak nepek asup gamambi ka-dîkñeukañ. Wala tîmbi dîk bîumbi, sîlisîli tîna!’²² Wîndîñ eumbi, kena gwañgwâ mînem 2,000 mîmîn endî bo bî tombi, mînem daulmîmbi nîñguk, ‘Molom, dîk mînem 2,000 namguñ, tîmbi nak mînem wîn kena mîwambi yousumbi, mînem 2,000 nombo indañguk.’²³ Eumbi, molomñilî ñîndîñ nînguk, ‘Dîk kena gwañgwâ kîndem matañgotañgoñganat. Dîk nepek lakattok ka-dîkñe kîndem kuñguñda tîmbi nak nepek asup gamambi ka-dîkñeukañ. Wala tîmbi dîk bîumbi, sîlisîli tîna!’

²⁴ Tîmbi ama mînem 1,000 mîmîn endî bo bî tombi eñguk, ‘Molom, nak kusaka ñîndîñ ip nandîlet: dîk ama kunduwat. Dîk nanañga nîm tîpi nalañ, amalî tîmbi indaumbi gamneliñdok pa elañ. Tîñîpi, amalî kwet nolok nanañ tîpium indalak wîn yapma tîkelañ.²⁵ Wala tîmbi nak dîkok mînemga nîm kañbi pailek wala mîsîmbi, kwet kîndipi, tapli sembam pakuk ñîn tîke gam bîlet.’²⁶ Wîndîñ eumbi, molomñilî manda ñîndîñ tambane nîñguk, ‘Dîk kena gwañgwâ kolan ba kunjitan! Dîk kusatna ñandin bek wîn nandîlañ: nak nanañna nîm tîpi nalet, amalî tîmbi indaumbi namneliñdok pa elet. Tîñîpi, kwet nolok amalî nanañ tîpium indalak wîn yapma tîkelet.²⁷ Wîndîñda nîtek tîmbi mînemna wîn mînem it gînañ nîm kîmîkuñ? Wandîñ

kimilīmda, nak bimbi, m̄inemna wiñ m̄inem it ḡinañ nanin epmep ewambi, lakat yousimnamneliñ.’

Molomlī wiñdiñ embi, ²⁸⁻²⁹ kena gwañgwa d̄iwisila ñiñdiñ enguk, ‘Ama gitik nepek d̄iwin pat-semlak wiñ tike-kuañ, enda nombo yousim emambi, asupgan pat-semekak. Gan ama no nepek palmīlak wala nandum tlal t̄imbimbi niñm tike-kulakta, nepek lakat palmīlak wiñ apma tikeñmambi slak palekak. Wala t̄imbi sindi m̄inem 1,000 ñin apma t̄ikembi, ama m̄inem 10,000 ep patak enda miwit. ³⁰ T̄imbi kena gwañgwa kena niñnat ñin tike kolim pawan kilim ḡinañ piwiñ. Wandiñ amalī mano kwilim t̄imbi, manji si-gilim danekaliñ.’”

Amalok Niñañ endi nain taletalenan amatam gitik ep danbekak

³¹ Yesulī yousimbi enguk, “Amalok Niñañli añeloñii gitik en gitā bi tombi, ama wapmañ gembin walalannat inda-dakleumek, endi amatam gitik ep danbektok ama wapmañ pipapat plon pipalekak. ³² T̄imbi añelolī amatam kwe lan damañgan kuñgiliiñ ba man ñiñdiñgit kuañ gitik wiñ endok dainan kimin t̄imbimbi yambidambi, sambat tipet ep samba eukak. Meme sipsip yambidikñe amalī tañ wiñdiñ ep danbi, ³³ amatam diñdim kit diñdimnan yambimbi, d̄iwin kit kepmanan yambiumbi patnekaliñ.

³⁴ T̄imbi amatam kit diñdimnan patnekaliñ enda ñiñdiñ enbekak, ‘Bepnalok gwilam sindok plon patak sindi bimbi, kuñgu kindem kasilewit! Kuñgu wiñ Anutulī kunum kwet

kusei kìmukuknan ti-jumit ti-sam-taleñguk.
³⁵ Kusei ñìndiñda sìndi kuñgu wìn kasìlenekalìñ: nak nanañnalà map palambi, sìndi nanañ namgìliñ. Ba tuknala kìmbambi, tuk namgìliñ. Nak nosì nìm, gan sìndi not ti-nambi, isìnan nanañgìp ñañgìliñ. ³⁶ Sandumna nìmnat tiñbambi, sìndi sandum namgìliñ. Jìmbat indanamumbi nambì-dìkñeñgìliñ. It kwambìñ gìnañ palambi bì nambìñgìliñ.’ ³⁷ Amatam dìndìm endì manda wìn nandìmbi, tambon ñìndiñ nìnekalìñ, ‘Wopum, dawanda nanañgalà palìmbi gambìmbi, nanañ gamgìmìñ? Ba dawanda tukkala kìmbìmbi, tuk gamgìmìñ? ³⁸ Dawanda dìk notni nìm, gan not ti-gambi, itnínan ganañgìp ñañgìmìñ? Ba sandumga nìmnat gambìmbi, sandum gamgìmìñ? ³⁹ Dawanda jìmbat tiñguñ ba it kwambìñ gìnañ pakuñ, tiñbi ña gambìñgìmìñ?’ ⁴⁰ Eumbi, Ama Wapmañli ñìndiñ tambane enbekak, ‘Nak biañgan sìñik sanba: sìndi nepek no nokok notnai kosì gìñgil nìmnat endoññan nanin nola tiñmìñgìliñ wìn wakan naka ti-namgìliñ tìlak.’

⁴¹ Wìndiñ eñipi, amatam kii kepmanan ñìndiñ enbekak, ‘Anutulok yala sìndok plon patak sìndi wi-nambi, komba galk gìnañ ña-talewìt. Komba taletalen nìmnat wìn Anutulì Satan git endok añeloñiilok ti-jumit-semguk. ⁴² Kusei ñìndiñda sìndi komba galk gìnañ ñanekalìñ: nak nanañ map palambi, sìndi nanañ nìm namgìliñ. Tuknala kìmbambi, tuk nìm namgìliñ. ⁴³ Nak nosì nìm, tiñbi sìndi not nìm ti-nambi, isìnan nìm nanañgìp ñañgìliñ. Sandum nìmnat palambi, sìndi sandum no nìm namgìliñ. Jìmbat ti-

palambi ba it kwambīñ g̃inañ palambi, s̃indī ñim b̃i nambīñgiliñ.’⁴⁴ T̃imbi endī bo tambane ñ̃indīñ ñinekalīñ, ‘Wopum, dawanda ñindī gambīnambi, d̃ik nanañgalā ba tukkala pakuñ, ba d̃ik notnī ñim, ba sandumga ñimnat pakuñ, ba j̃imbat t̃i-pakuñ, ba it kwambīñ g̃inañ pakuñ, t̃imbi ñindī plap ñim t̃i-gamg̃imīñ?’⁴⁵ T̃imbi endī bo ñ̃indīñ tambane enbekak, ‘Nak biañgan s̃iñik sanba: s̃indī ama kos̃i ñimnat ñ̃iñ endoññan nanin ama no plap ñim t̃iñmiñg̃iliñ w̃iñ wakan nak t̃i-namg̃iliñ t̃ilak.’”

⁴⁶ Yesul̃ w̃indiñ embi yousimbi enguk, “Ama w̃indiñ t̃iñgiliñ endila p̃i ñ̃ambi, kuñgu kolan taletalen ñimnat t̃ikeumbi, p̃iñg̃ip gawat papat kwambīñ inda-semekak. Gan amatam d̃indīm endila kuñgu k̃indem taletalen ñimnat kas ĩlembi, Ama Wapmañ en nakan kunekalīñ.”

Ama Wapmañ Yesu w̃ili k̃imbi, k̃imnan nanin m̃ilakuk

26

Yesu k̃imk̃imlok t̃i-pañgipañgile t̃iñmiñg̃iliñ

¹ Yesul̃ manda w̃in git̃ik eu taleumbi, gwañgwañiila ñ̃indīñ enguk, ² “Sandap t̃ipet t̃imb̃imbi, kamaikamai gw̃lat * indaukak w̃iñ

* **26:2:** Kamaikamai gw̃lat wolok kusei w̃in ñ̃indīñ: damañgan Israel amatam endī Isip kwelan kena gwañgwā s̃ilanin kuñgiliñ. Kuumbi, amatamñii Isip ama wapmañdok kiinan nanin yapma epmektok Anutul̃ añelo no ñi-mul̃imbi, Israel amatam sipsip ñiñafidok wekai yamanj̃inan sableñgiliñ yapma klembi, Isip amatamdox gwañgwā telak damanj̃i yandip k̃im-taleñgiliñ. (Kisim Bek 12).

sındi nandi-taleañ. Nain wolonda Amalok Niñaañ kanjikñiilok kisinan kìmiliimbi, kloñbat plon wili kimbekak.” ³ Yesuli windiñ eñiliimbi, tapma ama biesi git Juda ama biesi endi tapma amalok telak damanjı koi Kaiapas endok ilan kimin timbi, ⁴ Yesu telak gitak tikembi wili kimbektok e-sambat tiñgilin. ⁵ Tiñipi, ñindiñ pa eñgilin, “Niñdi gwilat ginañ windiñ nim tina. Niñm kañbi, amatamdi nimbi-nandimbi, gimbít tim mik ti-nimnelin.”

⁶ Yesuli Betani it kwelan ñambi, Saimon dama wanda kwambiñ indañmiñguk endok ilan ña pakuk. ⁷ Endi nanañ na-paliñiliimbi, tam noli tuk miliñ kindem tuan wopum sinnik win tikem endoñ ña indambi, kumbam plon yalimukuk. ⁸ Gwañgwañiili win kañbi, ginañji kombadiumbi eñgilin, “Tuk tuan wopum wandin nekta timbi kolalak? ⁹ Niñdi tuk win kindem tualok kimitnamda, minem walinin tikembi, ama pimbiñesila emneñ.” ¹⁰ Yesuli mandanjı nandi-daklembi enguk, “Tam ñala milap nekta mañ? Endi nepek kindem sinnik ti-namlak ee. ¹¹ Ama pimbiñesili nain tuop sin gitangan kunekalin, gan natna sin git a nain tuop nim kuutat. ¹² Tam ñali tuk miliñngat i-namlak win nak kimbambi nep kinditnekalin wolok itañgan piñgipna ti-pañgipañgle ti-namlak. ¹³ Nak biañgan sanba: amali dembek dembek ñambi, Anutulok kaundikñelok plon gitngit manda kindem ñin kwet tuop enekalin, wandiñ endi tam ñali nepek ti-namguk wolok kasat wakit ti-semumbi, tam ñin nandi-siwitnekalin.”

¹⁴ Timbi gwañgwa 12 endoñnan nanin no koi

Judas Iskaliot endi tapma ama biesiloñ ñambi,
 15 eni-nandimbi eñguk, “Tikap nak Yesu sindok
 kisinan kìmiletta, sindi nek namneliñ?” Eumbi,
 wolongan mìnem kwandai satnin 30 miñgililñ.
 † 16 Mìumbi, kusei kìmipi, Yesu bola tiñmektok
 nain kïndem dawan indauktok wala kìmít-nandi
 tiñguk.

Yesuli kimbepi, gwañgwañii ti-pañgipañgile ti-semguk

17 Plaua nanañ kìmili bendi nimnat nanalok
 gwìlat kusei kìmiliñbi, gwañgwañiliñ Yesuloñ
 bimbi niñgililñ, “Dik gwìlattok nanañ delok
 ti-jumit ti-gamnambi nambep nandilañ?”

18 Eumbi, Yesuli ama nolok koi embi enguk,
 “Jelusalem lombi, endoñ ñam niñdiñ niñekaliñ,
 ‘Niñindauti dikä niñdiñ elak, nokok nainnal
 indalak, wala tìmbi nak gwañgwanai gitá dikon
 ilan bimbi, gwìlattok nanañ nanetamiñ.’”

19 Tìmbi gwañgwaliñ Yesuli eñguk wolok tuop
 tìmbi, gwìlattok nanañ tuk ti-jumikiliñ.

20 Kwet kìlim eumbi, Yesu git gwañgwañii
 12 endi nanañ nanepi pi pakiliñ. 21 Nanañ
 na-palimbi Yesuli enguk, “Nak biañgan sìník
 sanba: sindoñ nanin noli kanjiknailok kisinan
 napiletak.” 22 Wìndiñ eu nandimbi, gitnañji
 kola sìník taumbi, kusei kìmipi, noñgan noñgonli
 Yesu ni-nandimbi eñgililñ, “Wopum, nakta niñ
 bek?” 23 Eumbi tambane enguk, “Ama no nakita
 yakayakan nanañ tikendepi, kitnet jawañ gitnañ
 kot-suakamik endi napiletak. 24 Amalok Niñañdi
 Anutulok mandalí telak niñek kimbektok elak

† 26:15: Mìnem kwandai satnin 30 wìn kena nain 120 wolok
 tuan.

wiñdiñgan kimbekak. Gan ama nin en bola tiñmetak endi blangandok. Anutu en mek kaukak. Meñdi nîm apmiñumda, wiñ kiñdem dañmek.” ²⁵ Eumbi, bola tiñdi ama Judaslı Yesu ni-nandimbi eñguk, “Niñindaut, nakta niñ bek?” Eumbi niñguk, “Ditna elan wiñdiñgan.”

²⁶ Nanañ na-paliñiliñbi, Yesuli plaua nanañ no tiñkembi, Anutula weñmimbi ombim gwañgwañiila plaua wiñ embi enguk, “Sindi tiñe nambit. Niñ nokoñ piñgipna.” Nambimbi, ²⁷ wain wiñna no tiñkembi, Anutu weñmimbi, wain wiñ embi enguk, “Sindi gitikkandi niñ nambit. ²⁸ Wain tuk niñ nokoñ wekatna. Amatam asup endok yomji bi-sem-bi-semlok nak wiñ lamitsemlet. Toptop niñ Anutuli amatamñii git tiłak wiñ wekatnali tiñbi kwambit dalak. ²⁹ Nak niñdiñ sanba: nak wain tuk kwelan ñolok nombo niñ nambetat. Niñ sînîk. Pakapmek Bepnalok kunum niñlinilin giñañ nak wain tuk wiñ komblin sîn git yakayakan nanekamîñ.” ³⁰ Tiñbi Yesu git gwañgwañii endi kap no tiñgilîñ. Tiu taleumbi, walinin pi ñambi, Oliv kwet jañgiñnan lonepi ñañgilîñ.

³¹ Ñañiliñbi, Yesuli gwañgwañii enguk, “Anutulok manda no niñdiñ youyoulin patak, ‘Nak sipsip ka-dikñe ama wiłambi, kikesimîn giñañ kuañ endi papusenenekalit.’” ³² Nepek indanametakta tiñbi manda wolok tuop sindi gitik tim ñolondañgan nanandi-kiliktinjî pi piutak. ³³ Gan Anutuli nak kimnan nanin nepmiñum miłatmek, nak dama Galili kwelan ñawambi, sindi siñgi biñ nambinekalit.” ³⁴ Eumbi, Petlolit

³¹ **26:31:** Sekeraia 13:7

tambane n̄iñguk, “Nepek inda-gametakta t̄imbi d̄iw̄indi nanandi-kiliiktinji pi p̄umbi gambine-tañ bek, gan nakta n̄im s̄inik.”³⁴ Eumbi n̄iñguk, “Nak biañgan ganlet: man tim ñolok ḡinañangan puputti gama n̄im kitiñilimbi, d̄ik nain t̄ipet git no ‘En n̄im nandifñmilet’ w̄indiñ eutañ.”³⁵ T̄imbi Petlolí n̄iñguk, “T̄ikap endi d̄ikita n̄itnittok nan+nandinelíñda, ‘Nak n̄im nandifñmilet’ w̄indiñ n̄im eutet. N̄im s̄inik.” T̄imbi gwañgwa d̄iw̄in gitik endi bo w̄indiñgan e-taleñgiliñ.

Yesuli en kimbepi nimolo timbi ti-pañgipañgle tiñguk

³⁶ T̄imbi Yesuli gwañgwañii git kwet no koi Getsemane wandiñ ñañguk. Ña tombi, ñindiñ enguk, “Sindi ñolok pi palit, t̄imbi nak dakdan ñambi, nimolo t̄imbetet.”³⁷ W̄indiñ embi, Petlo git Sebedilok n̄ñañiit t̄ipet yanañgipi ñañguk. Ñañipi, walén kolaumbi, ḡinan m̄lataum³⁸ enguk, “Walena kola s̄inik taumbi, kimbepi nandilet. Sindi nakita ñiñgan kaik palit.”³⁹ Eñipi, lakat ñaña embi, gapok p̄imbi, nimolo ñindiñ tiñguk, “Ambep, tikap d̄ik tuopta, nand-nambi, m̄lap ñin napma tike. Gan d̄ik ditnalok nanandinelängot kimit-kle, nokoñ n̄im.”

⁴⁰ Nimolo ti-talembi, gwañgwañii t̄ipet git no endoñ undane ñambi, yambum endi dou-palimbi, Petlo ñindiñ ni-nandinelänguk, “Nitekta t̄imbi, sindi nain duman ñin nakita kaik patneliñdok tuop n̄im?”⁴¹ Sindi kaik papi, nimolo ti-palit. N̄im kañbi, ti-kuyuk inda-samumbi pi p̄ineliñ. Biañganak. Ḡinañjili kundit kindem t̄indilok nandilak, gan p̄iñgipsili m̄latalak.”

42 Wîndiñ embi, nombo ñam nîmolo ñîndiñ tiñguk, “Bepna. Mîlap ñin napma kleuktok telal no nîm patakta, nak mîlap wîn bemettok nandilañ, wîndiñgan inda-namen.” Nîmolo ti-talembi, **43** nombo undane gwañgwañiiloñ ña yambiñguk wîn: dausi mîlataumbi dou-pakiliñ. Wîndiñ yambimbi, **44** bîndambo yambim ñambi, nîmolo dama tiñguk wakangot nombo tîmbimbi, nain ti-pet git no tiñguk. **45** Tîmbi nombo undane ñam yambum dou-palimbi, ñîndiñ enguk, “Sîndi gamañgot doumbi, pat-nandi ti-pakañ ba? Yakñesi. Amalok Nîñan bola tiñmumbi, yom amalok kîsînan piuktok nain inda-talelak. **46** Mîlalîmbi ñana. Da kawit: ama bola ti-namnamlok ip ñasîñgan bîlak.”

Yesu tikeñgilin

47 Yesuli wîndiñ eñilimbi, gwañgwañii 12 endoññan nanin ama no koi Judas endi bîñguk. Tîmbi tapma ama biesi ba Juda ama biesi endi ama kîmîn wopum no en-mulimbi, endi kakit ba dimbanji epmbi, Judas gitâ bîñgilin. **48** Endi gama nîm bîñilimbi, bola tîndi ama walî kundit no daut semepi ñîndiñ enguk, “Ama nak nandikoñgom ti-ñîmbi weñmetet ‡ wîn ama sîndi lonjiañ en wakan. En tîkenekaliñ!”

49 Judaslî bi tombi, wolongan Yesuloñ bîmbi, “Nîñindaut, we gamlet!” nîmbi, nandî-koñgom ti-ñîm weñmîñguk. **50** Tîmbimbi Yesuli nîñguk, “Notna, nek tîmbeñdok nandilañ wîn platik ti.”

‡ **26:48:** Wîn Juda amatamdi nosi we semñipi sîmumu ti-semañ.

§ Eumbi, amali Yesuloñ bim kisi kot-suapi t̄kembi, t̄ke-kwamb̄iñ dañgilin. ⁵¹ Wolongan ama Yesu git paklilin endoññan nanin noli kakil ombap tiañembi, tapma amalok telak damanjie endok kena gwañgwa s̄ilanin nolok pawan w̄lalim d̄ikñe piñguk. ⁵² W̄indin t̄imbimbi, Yesuli niñguk, “No en kakitti mik t̄lakta, en bo kakitti wili k̄imbekak, wala t̄imbi kakitka il ginañ k̄imili ñawin. ⁵³ Nak guma Bepna k̄itiñmambi, wolongan añelo kunakunatsi niñnat endi nep t̄imbi plataneliñdok en-mulek win d̄ik niñm nandilañ ba? ⁵⁴ Gan w̄indin indaukta, nepek gitik Anutulok mandalit natnala inda-namektok elak wali bien niñm indawik.” ⁵⁵ T̄imbi Yesuli yousimbi, ama k̄imin en t̄kenepi biñgilin enda niñdin enguk, “Niñtek t̄imbi siñdi kakit ba dimba mepi nep-nepi bañ? Nak ama piñpiñen no ba? Sandap tuop nak tapma it sañ jimba ginañ pipapi, amatam eni-daut ti-sem t̄imbambi, siñdi niñm nepgilin. ⁵⁶ Gan plofet amali manda youkiliñ wolok bien indauktok nepek gitik riñ inda-talelak.” T̄imbi gwañgwaniñ gitikti Yesu bimbi, pi ña-tiliñgilin.

Yesu manda plon k̄imikiliñ

⁵⁷ T̄imbi ama Yesu t̄keñgilin endi en nañgipi, tapma ama telak damanjie Kaiapas endok ilnan ñañgilin. (It wolok ginañ endikñe manda nandi-tale ama git Juda ama biesi endi k̄imin ti-pakiliñ.) ⁵⁸ Nañtilimbi, Petlolit siñgi kandañ giñgiñgan ep kle ñambi, tapma ama telak damanjie endok it sañ jimba ginañ loñgilin wolok ñambi

§ **26:50:** Nandi-tale ama d̄iwindi Grik manda ñolok walang win niñdin nandañ, “Notna, ñolok bilañ?”

loñguk. Lombi, Yesu nek indañmetak wîn kaup nandîmbi, mik ama gîta pi pakuk.

⁵⁹ Tapma ama biesi git Juda ama biesi dîwîn endi gitikti Yesu wîli kîmneliñdok nandîñgiliñda tîmbi, ama nindi Yesulok siñgin joñgo simbi, ku-sei juluñgan eu indauktok yolonjîñgiliñ. ⁶⁰ Tîmbi ama asup endi bîmbi, manda juluñgan embi youkîliñ, gan endi wîli kîmkîmlok yom bien no nîm eu indañgiliñ. Siñgimek ama tiþpet no endi bîmbi ⁶¹ eñgîmîk, “Ama ñalî manda no ñîndiñ eñguk, ‘Nak guma Anutulok it wiapi, sandap tiþpet git no wolok gînañnan bîndambo tîmba kaitam mîlalekak.’” ⁶² Wîndiñ eumbi, tapma amalok telak damanjî endi mîlap ipi, Yesu nî-nandîmbi eñguk, “Nîtek? Mandalî gep youkamîk wîn biañgan ba juluñgan? Ba dîk manda no tambane ewiñdok tuop nîm ba?” Endi wîndiñ eumbi, ⁶³ Yesuli yom nîmnat, gan wandingan embi, manda tambon no nîm nîñguk. Tîmbi telak damanjîli nîñguk, “Anutu kuñgu molom endok dainan manda biañgan eumbi nandîna: Mesia wîn Anutuli nî-mulîmbi, bî-nîmektok een wîn dîk wakan ba? Dîk Anutulok Nîñaañ sînîk ba?” ⁶⁴ Eumbi nîñguk, “Elañ wakan. Gan nak ñîndiñ sanba: gamanda sindi kanekaliñ wîn: Amalok Nîñaañ endi Anutu Gembî Molom endok kii dîndîmnan pipapi, kunum gînañ nanin mulukua plon pîukak.” [◊]

Yesuli en Anutulok tuop sînîk wîndiñ eñgukta tîmbi, ⁶⁵ tapma amalok telak damanjî endi gînañ komba dîumbi, kiupîn blañganembi eñguk, “Endi Anutu nî-tîke-pîm yalilak yañ! Ama

[◊] **26:64:** Kap 110:1, Danyel 7:13

sìlanin ñalì Anutu nì-suambatak wìn sìndì ip ka nandañ, wala tìmbi ama nolì ama wolok kusei eu indauktok nombo nìm tipikamìñ.

⁶⁶ Sìndì enda nìtek tìñmìlok nandañ?” Eumbi tambane nìñgìliñ, “Yomìnla tìmbi kìmkmìdok nandamìñ.” ⁶⁷ Wìndìñ eumbi, ama dìwìndì timan dai plon manjì iwìt suambapi, kìt ombìmbi wìkiliñ, tìmbi dìwìndì kìt pìndìmdì wìpi

⁶⁸ nìñgìliñ, “Dìk Mesia sìníkta, plofet manda embi, wìn nindì gwìtak wìn nìnbì nandìna!”

Petlolì Yesula 'Nak en nìm nandìñmìlet' eñguk

⁶⁹ Yesu manda plon kìmìliñilìmbi, Petlolì sañ jimba gìnañ it pawan pipakuk. Pipalìmbi, kena wembe nolì endoñ bìmbi nìñguk, “Dìk bo Yesu Galili nanin endok sambat.” ⁷⁰ Gan Petlolì ama gitik endok dausinan e-sembìmbi nìñguk, “Nak dìk manda elañ wìn nìm nandìlet.” ⁷¹ Wìndìñ embi mìlapi, sañ jimbalok yamanan ñaumbi, kena wembe nolì kañbi, wì pakìliñ enda ñìndìñ enguk, “Ama ñìn Yesu Nasalet nanin endok nol no.” ⁷² Eumbi, Petlolì nombo e-kìmìsembìmbi eñguk, “Anutulok dainan biañgan elet. Nak ama wìn en nìm nandìñmìlet.”

⁷³ Nain nìm ombataumbi, wolok ikìliñdì Petlololoñ bìmbi nìñgìliñ, “Biañgan sìník, dìk endok sambat. Mañga malaptì e-daklelak.” ⁷⁴ Eumbi, Petlolì manda kwambìñgan embi, ñìndìñ enguk, “Biañgan sìník, nak en nìm nandìñmìlet. Juluñgan eletta, Anutulì kìndem nep tìmbi kolawìn.” Endì wìndìñ eu taleumbi, wolongan puputtì kitiñguk. Kitiumbi, ⁷⁵ Yesuli Petlo manda ñìn nìñguk wìn nandì-sìwìkuk, “Puputtì gama nìm kitiñlìmbi, dìk nain tìpet git no ‘Nak en nìm

nanditñmilet' eutañ." Wîn nandit-sîwîpi, pawan pi ñambi, sîmba gawat wopum tîmbi kukuk.

27

Yesu Pilatoloñ nañgîp ñaumbi, Judasli toa topmbi kîmguk

¹ Kwet salaumbi, tapma ama biesi gitik gitâ Juda amalok ama biesi endi Yesu wili kîmbektok e-sambat tîm, ² Yesu toali top nañgîp ñambi, Pilato wîn Roma amali Judia distrik ka-dîkñeuktok nîmbi taleñgilîñ endok kiinan kîmîkîliñ.

³ Judas Yesu bola tîñmîñguk endi ama biesili Yesu manda plon kîmîpi, wili kîmbektok eu taleñgilîñ wîn yambîñguk. Yambîmbi, nepek tîñguk wala nandum mîlataumbi, mînem kwandai satnin 30 tapma ama biesi gitâ ama biesi dîwîn endi mîñgîliñ wîn epbi, bîndambo tambane emepi ñañguk. Ñam tombi ⁴ enguk, "Nak yom tîmbi, ama yomin nîmnat sindok kîsînan kîmîlatta tîmbi en ip wili kîmnepi tañ." Wîndiñ eumbi nîñgîliñ, "Wîn nîndok nepek nîm. Wîn dîtnalok nepek yañ." ⁵ Wîndiñ eumbi, Judasli mînem kwandai satnin wîn tapma it sañ jimba gînañ kolî piumbi, en walinin pîm ñambi, toa topmbi kîmguk.

⁶ Tîmbi tapma ama biesili Judasli mînem kolî piñguk wîn gamapi eñgilîñ, "Mînem ñin ama wili kîmbetak endok wekailok tuan. Tapma ittok mînem git yousînetamîñda, endîkñe manda maklenetamîñ." ⁷ Wala tîmbi endi manda e-topmbi, mînem walî ama no kwet kambot patîlîñguk endok kwet no tuambi, ama mayañgan

nasi nindî Jelusalem pap sembiñekaliñ endok amasum palektok eu taleñguk. ⁸ Endî kwet wîn Yesu kîmkîmlok tuanlı tuañgîliñda tîmbi, amatamdi kwet wolok koi Kwet Wekaiat wîndîñ kîtîñgîliñ, wîn ñîndîñgit gamañgot pa kitañ. ⁹⁻¹⁰ Tapma ama biesili wîndîñ tîngîliñ, wîn plofet Jelemaialî indauktok eñguk wolok tuop indañguk. Endî Mesialok plon ñîndîñ embi youp biñguk patak,

“Islael amalî mînem kwandai satnin 30 walîñgot ama wîn tuanep e-topmîumbi, mînem walîñgan epbi,

kwet kambot tîndî amalok kwet no tuañgîliñ, wîn Wopum Anutulî molo manda nanguk wolok tuopkan tîngîliñ.” [◊]

Pilatoli Yesu manda plon kîmîpi, kloñbat plon wîli kîmbektok eñguk

¹¹ Tîmbi Yesuli ka-dîkñe ama Pilato endok damanan ilîmbi, ka-dîkñeli ni-nandîmbi eñguk, “Juda ama endok Ama Wapmañ dîk ñakan ba?” Wîndîñ eumbi niñguk, “Ip elâñ wîndîñgan.”

¹² Gan tapma ama biesi git Juda ama biesi dîwîndî manda kusei kusei ni-youkîliñ, wolonda Yesuli manda tambon no nîm tambanem enguk.

¹³ Tîmbi Pilatoli ni-nandîmbi eñguk, “Manda gitik gep youpi eañ wîn dîk nîm nandîlañ ba?”

¹⁴ Gan endî man galî kwambîñ dambi, nepek nola manda tambon no nîm tambane niñguk. Wîndîñ tîñgukta, Pilatoli sîlikñembi, nandî-gitîñgitîkñe tîñguk.

[◊] **27:9-10:** Sekeraia 11:12-13, Jeremaia 32:6-9

¹⁵ Kamaikamai gwìlat nain tuop ka-dìkñeli ñìndiñ pa tìñguk: endì amatam kìmìn wopum nandi-sembi, ama nolok koi kítiañgilìñ en wakan it kwambìñ gïnañ nanin pìsat-semliñguk. ¹⁶ Nain wolonda ama kolan no koi gïñgilat it kwambìñ gïnañ kìmìlìm pakuk, koi Balabas. ¹⁷ Wìndiñda amatam asuptì kìmìn tì-taleumbi, Pilatoli eni-nandìmbi eñguk, “Sìndì ama ninda nak pìsat-samettok eañ, Balabas ba Yesu Mesia nìñin enda eañ?” ¹⁸ Kusei ñìndiñda endì wìndiñ eñguk: amatamdi Yesu ka-galkta tìñgilìñda tìmbi, ama biesili en ka-gimbìt tìñipi tìkembi, ka-dìkñelok kiinan kìmìlìmbi, kusasi yambi-daklembi, wìndiñ eñguk.

¹⁹ Tìmbi endok kusei no ñìndiñ: endì ama yambi-dan kena pa tìliñguk wolok pipaliñilìmbi, tamìnlì manda ñìndiñ kìmìlìm endoñ loumbi eñguk, “Dìk ama ñìn kolan no nìm tìñguk wìñ biu palen. Nak tim en ip lat kolan plon kañbi, nandi-wam mìlatak.” Pilatolok tamìnlì wìndiñ eñguk, ²⁰ gan tapma ama biesì ba Juda ama biesì dìwìñ endì amatamda engìliñ, “Sìndì Pilatola ñìndiñ nìnekaliñ, ‘Dìk Balabas kak bimbi, Yesu wìwìttok eukañ!’” Wìndiñ embi, eni-gìñgìneumbi, wolok tuop niñgilìñ. ²¹ Tìmbi ka-dìkñeli amatam nombo en-nandìmbi eñguk, “Ama tìpet endoññan nanin nin pìsalìmettok eañ?” Eumbi, “Balabas” niñgilìñ. ²² Eumbi enguk, “Tìmbi Yesu Mesia nìñin enda nìtek tìñmetet?” Eumbi, gitìkkandi kítìmbi niñgilìñ, “Kloñbat plon lowìñ!” ²³ Tìmbi Pilatoli enguk, “Nìtekta? Endì kolan nek tìñguk?” Eumbi, wopumgan kítìmbi, nain asupgan ñìndiñ eñgìliñ,

“Kloñbat plon lowin! Kloñbat plon lowin!”

²⁴ Wîndiñ tîmbîmbi, Pilatoli ka-nandîñguk wîn: en Yesu nepek no tîñmîlok tuop nîm. Tombon amatamdi gimbît tîmbi, mik tînepi tîñgîliñ. Wîndiñda Yesulok kîmkîm wîn Pilatolok yomîn nîm indauktok endi ñîndiñ tîñguk: endi Juda amalok ep tîndiñ no klembi, tukta eumbi, tuk tîke bî mîumbi, dausînan kii wîlîpi enguk, “Ama endok kîmkîmlok mîlap walî nokok plon nîm loukak, wîn sînlok nepek.” ²⁵ Eumbi, amatam gitik endi manji noñgan kitî kolî ñaumbi nîñgîliñ, “Kîm wîn nîndi ba komblinnii nîndok plon loukak!” ²⁶ Tîmbi Pilatoli amatam dok manda kîmit-klembi, Balabas pîsat-sembe, Yesu waipneliñdok eñguk. Eumbi, wîndiñ tîmbi taleumbi, mik amali kloñbat plon wîtneliñdok kîsînan kîmîkuk.

Mik amali Yesu ni-lakalakae tî-ñîmbi, kloñbat plon wiñiliñ

²⁷ Tîmbi ka-dîkñelok mik amali Yesu nañgîp pîmbi, ka-dîkñelok ilan ñam nîsi kuñgîliñnan wandîñ lombi, nosii gitik en gitâ kîmîn kokîliñ.

²⁸ Tîñipi, Yesu enlok dasindasin kiundiñ, mik amalok sauloñ gîmin no dasi-mîmbi, * ²⁹ toa pîsikñat bondînembi, kumbam plon dasi-mîmbi, toña no kii dîndîm kandañ kîmîlimîñgîliñ. Wîndiñ tîñipi, ña mîlelem tîmbi, ni-lakalakae tîñîmbi eñgîliñ, “We, Juda amalok ama wapmal!”

³⁰ Eñipi, iwît endok plon suambapi, toña lom

* **27:28:** Ama wapmañ endi bo sauloñ gîmin dasiañgîliñ, wala tîmbi mik amali Yesu en ama wapmañ sînîk wolok walân juluñgan tîneliñdok mik amalok sauloñ gîmin dasi-mîñgîliñ.

tíkembi, waliñgan kumbam plon nombo nombo wíkiliñ. ³¹ Nepek kusei kusei wíndiñ tíñmitalembi, mik amalok sauloñ kiundiñpi, enloñ dasindasin nombo dasi-mím píumbi, kloñbat plon wítnepi nañgip pi ñañgiliñ.

³² Pi ñañipi, telak plon ama no Sailini nanin koi Simon ña tímbi indañgiliñ. Tímbi indambi, en ní-gíñgiueum Yesulok kloñbat bembimbi ñañgiliñ. Ñambi, ³³ kwet no koi Golgata wandiñ ña tomgiliñ. (Kot walan ñindiñ, ‘Kumba Kwandat Kwet’.) ³⁴ Ña tombi, wain tuk gitá gwasap kimbiñ wakít ep kiukiulin wín tíke mium nandimbi, kunjitam biñguk. ³⁵ Tímbi kloñbat plon wílì taleumbi, dasindasin tíkenepi satu sañala kopi, dasindasin danbi epgiliñ. ³⁶ Wíndiñ tímbi, pipapi ka-díkñé-pakiliñ. ³⁷ Tímbi kumbam mindin plon kusei neta wíkiliñ wolok manda ñindiñ youp kímikiliñ, “Ñin Yesu, Juda amalok Ama Wapmañj.” ³⁸ Tímbi ama piñpiñen típet en gitá yakan yandipbi, no tombon no tombon ep mambí ikímik.

³⁹ Tímbi ama wandiñ ñañambit tíñgiliñ endi Yesula kumbanjí díñguneñipi ní-suambapi ⁴⁰ níñgiliñ, “Nítekta? Dík tapma it wiapi, nain típet git no wolok gitanañangan tímbi kaitauktok eñguñ wín. Nítek tímbi dítnalok píñgipka ním tíke-kímitañ? Dík Anutulok Níñañ sínikta, kloñbat plon nanin pi!”

⁴¹ Tímbi tapma ama biesi wakít endíkñé nanditale ama ba Juda ama biesi díwín endi bo wíndiñgot ní-kolakola embi eñgiliñ, ⁴² “Ama

dīwisi ikan ep kīmīkuk, gan enlok pīñgiu tīke-kīmīlektok tuop nīm. En Islael ama nīndok ama wapmañ sīnīkta, kloñbat plon nanin pīwīn! Pīwīmek, endi Mesia bīmbīndok een ip wakan wīn nandī-kīlīkti tīñminetamīñ. ⁴³ Endi Anutulok plon panjañganembi, endok Nīñañ sīnīk wīndīñ elak. Tīkap wīndīñda, papa kana: Anutuli tīke-kīmīlektok nandīlak ba nīm.” ⁴⁴ Ama piñdasī tīpet Yesu git yandīpgīlin endi bo wīndīñgot nīmbī kolañgīmīk.

Yesu kīmīñguk

⁴⁵ Kwet nain boñgīp tīmbīmbi, kwet tuop kīlīm indañguk. Inda-palīmbi ñākap, 3 kilok tīñguk. ⁴⁶ Wolongan Yesulī wopumgan kītīmbi eñguk, “Eli, Eli, lama sabaktani.” Wīn nīndīñ, “Anutuna, Anutuna, nekta nambilañ?” ⁴⁷ Tīmbi wandīñ pakīlīñ endoññan nanin dīwīndī manda wīn nandīmbi eñgīlīñ, “Endi plofet Elia kītīñmīlak.” ⁴⁸ Wolongan mik ama nolī woñep ñāmbi, nepek busukñānen walī tuk kīndem tiañewīk no tīke bīmbi, wain tuk kimbiñ gīnañ wīsīmbi, komba bem kusip plon topbi, Yesulī nanalok mīñguk. ⁴⁹ Gan dīwīsili eñgīlīñ, “Biukīn, Elialī tīke-kīmīlepi bīutak bek, wīn kañmek.” ⁵⁰ Tīmbi Yesulī nombo wopumgan kītīmbi, engan kīmīt nandum, woñ poñāumbi kīmīñguk.

⁵¹ Wolongan nepek ñīndīñ indañguk: tapma ilan sandum masipmasip wopum tīñgīlīñ wīn boñgīpgan tawam blañganembi, gwat nanin pīlap taleñguk, tīmbi kwet mīnjat mīnjat tīmbīmbi,

⁴⁶ **27:46:** Kap 22:1

kawat jiñgìn dìwìn tawa pìñgiliñ. ⁵² Tìmbi sumlok yama pìsalimbi, Anutulok giñgit damañgan kìm-taleñgiliñ asupti mìlapi, ⁵³ sumji biñgiliñ. Bimbi, Yesuli kìmnan nanin mìlalimbi, wolonda endi Anutulok it kwet dìndim engano, wìn Jelusalem, wandiñ lombi, amatam asuptoñ inda-semgiliñ.

⁵⁴ Mik amalok telak dama git amañii Yesu kadikñe-pakiliñ endi mìnjamìnjet ba nepek kusei kusei indañguk wìn kañgiliñ endi kolan misimbi eñgiliñ, “Biañganak. Ñine Anutulok Nìñañ sìnìk.”

⁵⁵ Yesuli Galili distrik nanin Jelusalem biñguknan tam asupti en git yakar bìmbi, tìmbi plata pa ti-ta-kuñgiliñ. Yesu wili kìmguk sandap wolondañgan endi bo Golgata bì pakiliñ, gan endi mayañgan ipi, dei posnembi kañgiliñ. ⁵⁶ Wìn endoñ nanin no koi Malia Makdala nanin. Tìmbi Malia no, Jekop git Josep endok menjet. Tìm no wìn Sebedilok nìñañiit endok menjet.

Yesu kìndikiliñ

⁵⁷ Ama mìnemmat no Alimatisa nanin endi bo Yesulok gwañgwa no, koi Josep. Maim piup tìmbimbi, ⁵⁸ endi Pilatoloñ ñàmbi, Yesulok dalandanda eñguk. Eumbi, Pilatoli nandìñmìmbi, tìke mìneliñdok enguk. Eumbi, wolok tuop mìumbi tìkeñguk. ⁵⁹ Tìkembi, sandum satnin bamblum nìmnat wali tìmipi, ⁶⁰ tìke ñàmbi, enlok sum giñañnan kìmíkuk. Sum wìn komblin sìnìk, kawat giñañ wìn Josep enlok kulup bimbin. Josepti Yesulok dalandan wolok kìmípi, kawat wopum no munjulim bì yama masipmìñguk. Wìndiñ ti-talembi, walinin pì ñañguk. ⁶¹ Josepti

dalandan sumnan kİMİLÍñILIMBI, Malia Makdala nanin en git Malia no endi sum dat kandañ pipapi ka-tuakimik.

⁶² Kwet salaum Sabat patnandi nain tIMBIMBI, tapma ama biesi git Falisi ama endi yakan Pilatoloñ ñam ⁶³ nIMBI, Yesulok plon ñINDIñ eñgiliñ, “Ama wopum, nINDI ama julunjuluñdok walí gama kaik kuñipi, manda no eñguk WIN nandina siwítak. Endi ñINDIñ eñguk, ‘Nain tipet git no ñaumek, kIMNAN nanin MIlaletat.’ ⁶⁴ Wala tIMBI dík eumbi, sum WIN ka-díkñe-kiliñ epalIMBI, nain tipet git no WIN taleukak. NIM kañbi, gwañgwáñiñ ña dalandan kumbu tIM tiKE ñAMBI, amatamda juluñgan ñINDIñ enineliñ a, ‘Yesu en ip kIMNAN nanin MIlakuk.’ WINDIñ enelitñda, juluñit manda komblin walí Yesuli juluñit manda eñguk WIN maklewík.” ⁶⁵ Eumbi, Pilatoliñ nandi-sembi enguk, “Kíndem a. Sindi mik ama diwin epmbi, sumnan yanañgip ñaum, sum masip kwambíñ daneliñdok nitek tinep nandañ wolok tuop tinekaliñ.” ⁶⁶ WINDIñ eumbi, sumnan ñam, sum masip kwambíñ daneliñdok kawatti sum dai masipmíñguk wolok plon nisilok kIMISIP no kIMipi, ka-díkñe nelitñdok mik ama wandiñ yambium pakiliñ.

28

Yesuli kIMNAN NANIN MIlakuk

¹ Sabat patnandi nain taleumbi, kena nain kusei kIMIKIMILINAN kwet salawa salawa tIMBIMBI, Malia Makdala nanin git Malia noli endi Yesulok sum kandepi ñañgimik. ² TIMBI platik sínik kwet miñjamínjat wopum sínik miñjalIMBI, wolonda

Wopumdok añelo noli kunum ginañ nanin pimbi, kawat sum masipmîñguk wîn manjaneum ñaumbi, kawat wolok plon pipakuk. ³ Endok walani wîn pisapisat walalan wandin, tîmbi dasindasin wîn satnin sîník. ⁴ Tîmbi ama sum ka-dîkñe-pakîlîñ endî en kañbi, kolani mîsîñgîliñda tîmbi kîsi kesisi blañblañ tîmbîmbi, amali kîmañ wandin kwelan pi pakîlîñ.

⁵ Tîmbi añeloli tam tipetta enguk, “Nîm misîndemîk. Nak nandîlet siti Yesu kloñbat plon wîkîlîñ en kandepi bamîk. ⁶ Gan endî ni nîm patak. Endî damañqan manda sanguk wolok tuop Anutuli tîmbi mîlalak. Kwel kînjangot ni bi kawit. ⁷ Tîmbi siti plapkan ñâmbi, gwañgwañnila ñîndîñ enbit, ‘Endî kîmnan nanin ikan mîlalak, man ñîndîñgit dama Galili kwelan ñaumbi, sîndî wandîñ ña kanekalîñ.’ Manda ip wakan sanlet.” ⁸ Wîndîñ eumbi, endî misîñgîmîk, gan silisili wopumdi ginañjet ginañ tokñeumbi, platikan sum bimbi, gitngît manda gwañgwañnila endepi woñep ñañgîmîk. ⁹ Ñañilîmbi, platik sîník Yesuli ep tîmbi indam we semumbi, endî endoñ kesinan ña mîlelem tîmbi, tîke-kañipi ni-wowonoñe tîngîmîk. ¹⁰ Tîmbi Yesuli enguk, “Nîm misîndemîk, ña notnai Galili ñaneliñdok enbîmbi, wandîñ ñam nambînekalîñ.”

¹¹ Tam tipet endî gwañgwañniloñ ñañilîmbi, mik ama sum ka-dîkñençîlîñ endoññan nanin dîwîndî it kwelan undane ñâmbi, nepek gitik sumnan indañguk wolok kasat wîn tapma ama biesila tîsemgîlîñ. ¹² Tîmbi tapma ama biesili Juda ama biesi dîwîn en gitâ kîmîn tîmbi, ñîndîñ tîneliñdok e-topbi, wolok tuop tîngîlîñ: endî

mìnem asupgan mik amala embi ¹³ engiliñ, “Sìndi amatamda ñìndiñ eninekalìñ, ‘Nìndi dou-patnambi, gwañgwañiili tim bìmbi, dalandan kumbu tìkembi ñalìñ.’ Wìndiñ enekaliñ. ¹⁴ Tìkap manda wìn Pilatolok pawan gìnañ pìukta, nìndi mek ñam kambi, nepek ñìn tìdindim enambi, mìlap no nìm inda-samekak.”

* ¹⁵ Eumbi, mik amali mìnem wopum wìn ep ñambi, ama biesili manda eñgilìñ wolok tuop tìngiliñ. Tìmbi manda walì Juda amatam dok boñgipsinan eu sapakñe-tìke-bìñguk.

Yesuli gwañgwañiiloñ inda-sembi, kena tineliñdok enguk

¹⁶ Tìmbi Yesulok gwañgwañii 11 endi Galili distrik ñambi, damañgan endi molo manda no enguk kwet jañgin wolok loñgilìñ. ¹⁷ Loumbi, Yesuli wandiñgan inda-semum kañbi mìlelem tìñmiñgiliñ. Gan dìwisiñ “Yesu en kamìñ ba?” embi, gìnañ tìpet tìngiliñ. ¹⁸ Tìmbi Yesuli gwañgwañiiloñ ñasiñgan ñambi enguk, “Bep Anutulì kunum kwet yambì-dìkñeuttok gembì gitik wìn naka nam-taleñguk. ¹⁹ Wala tìmbi sìndi kwet tuop ñambi, amatam gitik nokok gwañgwanai ep tìmbi indanekaliñ, wìn Bep, Niñaañ git Dìndim Woñ endok kosì plon yatnañ tuk i-sembi, ²⁰ endikñe manda san-daut tì-sam-kuñgut wìn gitik eni-daut tì-semumbi tañgone-talenekaliñ. Nandañ: nak nain tuop sìñ gitá ku-ta-ñawambi, kwettok nain taleukak wolok tuop.”

* **28:14:** Mik ama kena tìñipi douañgilìñ wìn yandipmì kìmyañgilìñ.

Nek Bible

Matthew, Mark, Luk, and John in the Nek Language of Papua New Guinea Sampela hap Nupela Testamen long tokples Nek long Niugini

copyright © 2011 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Nek

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2016-08-30

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source files
dated 31 Aug 2023

852e1e2e-4985-5348-9fba-a621d59eb829